

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav informačních studií a knihovnictví

Studijní program a obor: Informační studia a knihovnictví

Diplomová práce

Bc. Marie Odehnalová

Rozvoj knihoven veřejných vysokých škol v ČR: podklady pro
přípravu koncepčního dokumentu

Development of libraries of public higher education institutions
in Czech Republic: Background for preparation of conceptual
document

Vedoucí práce

Praha 2020

PhDr. Hana Landová, PhD.

Poděkování:

Ráda bych tímto poděkovala PhDr. Haně Landové, PhD. za odborné vedení, cenné rady a pomoc, kterou mi v průběhu zpracování diplomové práce věnovala.

Také bych chtěla poděkovat mé rodině, přátelům a kolegům za podporu nejen při psaní této práce, ale i za oporu během studia.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 4. května 2020

.....

Bc. Marie Odehnalová

Identifikační záznam

ODEHNALOVÁ, Marie. *Rozvoj knihoven veřejných vysokých škol v ČR: podklady pro přípravu koncepčního dokumentu*. Praha, 2020. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav informačních studií a knihovnictví. Vedoucí diplomové práce PhDr. Hana Landová, PhD.

Abstrakt

Diplomová práce se zabývá rozvoje knihoven veřejných vysokých škol v České republice. Výzkum zjišťuje slabé a silné stránky těchto knihoven, možné oblasti dalšího vývoje a nové příležitosti. Práce stručně popisuje situaci českého vysokoškolského knihovnictví, přibližuje charakteristické rysy vysokoškolských knihoven. Jsou představeny české a zahraniční koncepční dokumenty pro tyto knihovny. Výzkum byl rozdělen do čtyř částí – dotazníkové šetření, kde cílovou skupinou byli knihovníci těchto knihoven, následně proběhly strukturované rozhovory se zástupci managementu knihoven, skupinová diskuze s knihovníky a strukturované rozhovory se studenty. Závěr práce je věnován shrnutí zjištěných informací ze všech částí výzkumů.

Klíčová slova

Vysokoškolské knihovny, vysoké školy, koncepční dokumenty, knihovnické asociace, knihovníci, rozvoj knihoven, Česká republika

Abstract

The master thesis deals with the development of public academic libraries in the Czech Republic. The research identifies the strengths and weaknesses of these libraries, possible areas for further development and new opportunities. The thesis briefly describes the situation of Czech academic librarianship and describes the characteristics of academic libraries. Czech and foreign conceptual documents for these libraries are presented. The research was divided into four parts – a questionnaire survey, where the target group were librarians of these libraries, followed by structured interviews with representatives of library management, group discussions with librarians and structured interviews with students. The conclusion of this thesis is dedicated to the summary of the information obtained from all parts of the research.

Keywords

Academic libraries, universities, conceptual documents, library associations, librarians, development of libraries, Czech Republic

Obsah

Seznam zkratk	8
1. Úvod.....	9
2. Vysokoškolské knihovnictví v České republice	10
2.1 Specifika vysokoškolské knihovny	12
3. Spolky vysokoškolských knihoven.....	15
3.1 Asociace knihoven vysokých škol ČR.....	15
3.2 Zahraniční asociace a spolky vysokoškolských knihoven	16
3.2.1 LIBER.....	17
3.2.2 ACRL	18
3.2.3 ARL	18
4. Koncepční dokumenty pro VŠ knihovny.....	19
4.1 Koncepční dokumenty v České republice.....	20
4.1.1 Strategie AKVŠ	21
4.1.2 Koncepce rozvoje knihoven v České republice na léta 2017-2020.....	23
4.1.3 Strategické dokumenty MŠMT	27
4.2 Koncepční dokumenty v zahraničí.....	29
4.2.1 Strategický plán LIBER	29
4.2.2 Strategický plán ACRL	31
4.2.3 Priority ARL	33
4.2.4. Strategický rámec CARL	34
4.2.5 Další příklady ze zahraničí	35
4.3 Shrnutí současných koncepčních dokumentů	38
5. Vysokoškolské knihovnictví z pohledu českých knihovníků a uživatelů: praktická část	40
5.1 Cíl výzkumu.....	40
5.2 Metody výzkumu	40
5.2.1 Dotazníkové šetření.....	41
5.2.2 Strukturované rozhovory s klíčovými aktéry v oblasti VŠ knihovnictví	41

5.2.3 Focus group s knihovníky	42
5.2.4 Rozhovory s uživateli VŠ knihoven	43
5.3 Výsledky dotazníkového šetření	44
5.3.1 Výzkumný vzorek	44
5.3.2 České vysokoškolské knihovnictví a reagování na zahraniční novinky	45
5.3.3 Silné a slabé stránky VŠ knihoven v ČR.....	47
5.3.4 Služby VŠ knihoven účastníků dotazníkového šetření	48
5.3.5 Vztahy VŠ knihovníka s dalšími částmi VŠ.....	50
5.3.6 Komunitní role VŠ knihoven.....	52
5.3.7 Spolupráce VŠ knihoven	55
5.3.8 Vzdělávání	57
5.3.9 Podpora vědy a výzkumu	58
5.3.10 Prostory a modernizace VŠ knihoven	61
5.4 Koncepte z pohledu vedoucích knihoven: výsledky strukturovaných rozhorů.....	64
5.4.1 Výzkumný vzorek	64
5.4.2 Konceptní dokumenty na českých VŠ knihovnách	64
5.4.3 Tvůrci koncepcí	66
5.4.4 Inspirace pro koncepte	66
5.4.5 Klíčová témata v novém konceptním dokumentu AKVŠ	67
5.4.6 Silné a slabé stránky českých VŠ knihoven	69
5.4.7 Vztahy s dalšími zaměstnanci VŠ	71
5.5 Závěry a výstupy z focus group s knihovníky	72
5.5.1 Výzkumný vzorek	72
5.5.2 Silné stránky VŠ knihoven	72
5.5.3 Slabé stránky VŠ knihoven	73
5.5.4 Příležitosti VŠ knihoven.....	74
5.5.5 Vztahy s dalšími zaměstnanci VŠ	75
5.5.6 VŠ knihovny z pohledu knihovníků	76

5.5.7 Klíčová témata v koncepčních dokumentech	78
5.6 VŠ knihovny z pohledu uživatelů: výsledky rozhovorů se studenty	79
5.6.1 Výzkumný vzorek	79
5.6.2 Silné stránky VŠ knihoven	80
5.6.3 Slabé stránky VŠ knihoven	80
5.6.4 VŠ knihovna z pohledu studentů	81
5.6.5 VŠ knihovnick z pohledu studentů	84
5.6.6 Nové trendy ve VŠ knihovnách	85
6. Shrnutí praktické části	87
7. Závěr	90
8. Seznam použité literatury a zdrojů	92
9. Seznam tabulek a grafů	97
9.1 Tabulky	97
9.2 Grafy	97
10. Přílohy	I
Příloha 1 – Dotazník	I
Příloha 2 – Informovaný souhlas (Strukturované rozhovory)	X
Příloha 3 – Informovaný souhlas (focus group)	XII
Příloha 4 – Myšlenková mapa (knihovníci)	XIV
Příloha 5 – Myšlenkové mapy (Studentky)	XV

Seznam zkratek

ALA	American Library Association
ARL	Association of Research Libraries
ACRL	Association of College & Research Libraries
AKVŠ	Asociace knihoven vysokých škol ČR
CARL	Canadian Association of Research Libraries
DARIAH EU	Digital Research Infrastructure for the Arts and Humanities EU
EIZ	Elektronické informační zdroje
FAIR	F = Findable (Zjistitelná data), A = Accessible (Dostupná), I = Interoperable (Interoperabilní), R = Reusable (Znovu použitelná)
IFLA	International Federation of Library Associations and Institutions
IVIG	Informační vzdělávání a informační gramotnost
LIBER	Ligue des Bibliothèques Européennes de Recherche
MŠMT	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
OA	Open Access (Otevřený přístup)
RVVI	Rada pro výzkum, vývoj a inovace
SCONUL	Society of College, National and University Libraries
SKIP	Sdružení knihovníků a informačních pracovníků
SPARC Europe	Scholarly Publishing and Academic Resources Coalition
SSKK	Spolok slovenských knihovníkov a knižníc
SWOT	S = Strengths (Silné stránky), W = Weaknesses (Slabé stránky), O = Opportunities (Příležitosti), T = Threats (Hrozby)
TDKIV	Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
ÚKR	Ústřední knihovnická rada ČR

1. Úvod

Tato diplomová práce se zabývá rozvojem knihoven veřejných vysokých škol v České republice. Diplomová práce se věnuje současným koncepčním dokumentům pro vysokoškolské knihovny, představuje silné a slabé stránky českých vysokoškolských knihoven z pohledu knihovníků, ale také uživatelů. Práce se zabývá tématy, která by mohla být obsažena v nově připravovaném koncepčním dokumentu Asociace knihoven veřejných škol ČR¹ (dále jen AKVŠ).

Práce začíná teoretickou částí, ve které se představuje vysokoškolské knihovnictví v České republice a následně pak specifika vysokoškolských knihoven. Jsou představeny významné spolky zastupující jejich, jak už z českého prostředí, tak ze zahraničí.

Čtvrtá kapitola se zabývá koncepčními dokumenty, je prezentován jejich stručný obsah a zásadní témata. Z českého prostředí jsou představeny dokumenty Asociace knihoven vysokých škol, Ústřední knihovnické rady² nebo Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy³. Ze zahraničí byly vybrány dokumenty významných spolků – objevují se zástupci z Evropy i ze Severní Ameriky. Cílem této kapitoly je představit a přiblížit témata, kterým se v současné době tyto dokumenty věnují.

Zbývající kapitoly se zabývají výzkumem, který je zaměřen na definování silných a slabých stránek vysokoškolských knihoven v České republice, identifikaci hlavních oblastí rozvoje. Výzkum byl rozdělen do čtyř částí – dotazníkové šetření, strukturované rozhovory se zástupci managementu vysokoškolských knihoven, skupinová diskuze s knihovníky a rozhovory s uživateli (studenty). Výsledky ze všech částí výzkumu představuje kapitola pátá.

Shrnutí poznatků ze všech částí výzkumu se nachází v šesté kapitole, která také představuje hlavní doporučení pro další práci na koncepci rozvoje vysokoškolských knihoven.

Diplomová práce je vypracovaná v souladu s platnými vnitřními předpisy Filozofické fakulty Univerzity Karlovy a dalšími metodickými pokyny a normativními dokumenty.

Data uvedené v diplomové práci jsou aktuální k 31.3.2020, není-li uvedeno jinak.

Tato diplomová práce od úvodu po závěr čítá 180 070 znaků.

¹ Odkaz na web: <https://akvs.cz/>.

² Odkaz na web: <https://ukr.knihovna.cz/>.

³ Odkaz na web: <http://www.msmt.cz/>.

2. Vysokoškolské knihovnictví v České republice

Knihovny mohou být stále chápány jako zprostředkovatelé knihovních jednotek svým uživatelům, tedy místo, kde si lze vypůjčit knihy, časopisy, CD, DVD, ale i deskové hry apod. V posledních letech se ale tyto instituce proměňují nejen v kulturní, komunitní, ale i vzdělávací organizace. Pořádají vlastní vzdělávací akce, zároveň také spolupracují a snaží se podpořit vzdělávání ve spolupráci s jinými organizacemi. Nejčastěji knihovna naváže spolupráci s okolními školami. Knihovny se tak stávají přirozenou součástí vzdělávání (téměř) každého jedince, a to od základní až po vysokou školu.

Vysoká škola je vzdělávací instituce se statusem právnické osoby, která poskytuje terciární vzdělávání. V České republice je platný zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách, který v § 1 definuje vysoké školy jako centra vzdělanosti, která podporují nezávislé poznání a tvůrčí činnost a jsou nejvyšším článkem vzdělávací soustavy v České republice. Dle zákona se vysoká škola řídí demokratickými principy ohledně přístupu k tomuto typu vzdělání.

Následující paragraf zákona pak uvádí typy vysokých škol – vysoká škola může být veřejná, soukromá nebo státní. Uvádí také typy studijních programů – bakalářský (udělen titul Bc.), magisterský (Mgr., MgA., Ing.) a doktorský (Ph.D.). Je zmíněno také dělení vysokých škol na univerzitní a neuniverzitní, která se již nečlení na fakulty. Univerzitám je uložena kromě vzdělávací činnosti také výzkumná činnost a poskytují také doktorské studium. Kromě akreditovaných studijních programů myslí vysokoškolský zákon také na celoživotní vzdělávání. Vysoká škola je jedinou institucí, která má právo přiznávat akademické tituly. (Česko, 1998)

Tato diplomová práce, jak již bylo uvedeno v úvodu, se bude týkat výhradně veřejných vysokých škol, a to jak univerzitního, tak i neuniverzitního typu.

Veřejných vysokých škol je v současné době⁴ v ČR 26, z toho jsou pouze dvě neuniverzitního typu, jedná se o Vysokou školu polytechnickou v Jihlavě a Vysokou školu technickou a ekonomickou v Českých Budějovicích (MŠMT, 2019).

Pouto mezi institucí poskytující nejvyšší vzdělávání a knihovnami zde bylo od počátku vzniku univerzit. Knihovny byly jejich samozřejmou součástí. Již v počátcích se ctěla zásada, aby v univerzitní knihovně byla stěžejní díla daného oboru vyučovaného na univerzitě. Vůbec poprvé taky bylo umožněno studujícím si knihy vypůjčit domů, do té doby v éře církevních

⁴ Platné k 31.12. 2019.

knihoven věc nevídaná, jednalo se o významný krok v celém knihovnictví. (Cejpek, Činčera, Hlaváček, Kneidl, 2002, s. 48-49) Knihovny a jejich postavení ve vysokoškolském prostředí se nezměnilo, rektori a děkani vysokoškolské knihovny (dále jen VŠ knihovny) chápou jako důležitý bod pro rozvoj škol a jako podporu fakult a akreditovaných oborů (Prochásková, Ramajzlová, 2002, s. 123).

Přesto v českém prostředí chybí uzákonění VŠ knihoven. V již zmíněném zákoně o vysokých školách v části o součástech veřejné vysoké školy, přesněji § 22 o členění veřejné vysoké školy, lze najít zmínku, že vysoká škola se, mimo jiné, může členit na „jiná pracoviště pro vzdělávací a tvůrčí činnost nebo pro poskytování informačních služeb nebo převod technologií.“ (Česko, 1998) Zákon vysokým školám neukládá povinnost VŠ knihovnu zřizovat, přesto však nenajdeme v ČR veřejnou vysokou školu, která by v rámci své struktury toto pracoviště neměla. VŠ knihovna je podřízena dané vysoké škole, nemá právní subjektivitu, je financována z rozpočtů dané vysoké školy, nemusí se však nutně jednat o jediný zdroj financí, další možnosti jsou například granty, díky kterým knihovna může doplnit nejen svůj fyzický fond, ale také napomoci zpřístupnit elektronické informační zdroje.

Vysoké školy navíc potřebují pro žádosti o akreditaci prohlášení, že VŠ má pro daný studijní obor, program či vzdělávací oblast potřebné informace z zdroje, bez tohoto prohlášení není žádost úplná. A právě v tento moment vypomáhá VŠ knihovna, která v mnoha případech dodává podklady a informace o informačních zdrojích.

VŠ knihovny nejsou zmíněny ani v zákoně č. 257/2001 Sb., Zákon o knihovnách a podmínkách provozování veřejných knihovnických a informačních služeb (dále jen „knihovní zákon“).

Pokud tedy hledáme definici tohoto typu knihoven, je potřeba čerpat například z TDKIV, která VŠ knihovnu definuje takto: „speciální odborná knihovna vysoké školy, která slouží ke studijní a vědecké práci jejich posluchačů a pedagogů.“ Norma ČSN ISO 2789-1997 však uvádí, že takováto knihovna může být zároveň i knihovnou veřejnou. (Sodomková, 2003)

S knihovním zákonem však pro vysokoškolské knihovny vyvstal problém, do kterého druhu se mají knihovny zařadit, tento údaj bylo potřebné uvést při evidenci jednotlivých knihoven. VŠ knihovnám se nabízelo § 12 Základní knihovna, nebo § 13 Specializovaná knihovna, přičemž neexistoval jednotný názor. Ministerstvo kultury ČR nechávalo volnou ruku zřizovatelům, což ve výsledku znamenalo, že každá vysoká škola, jakožto zřizovatel VŠ knihovny, si mohla zvolit, pod jaký paragraf své knihovny zařadí. Ze systémového hlediska

zřizovatelé neudělali v podstatě žádnou chybu, vysokoškolské knihovny lze zařadit do obou druhů. Problém nastává například v momentě vytváření koncepcí. (Prochásková, Ramajzlová, 2004, s. 79-81)

Ve výsledku se dle evidence zařadilo do specializovaných knihoven deset VŠ knihoven, ostatní zvolily kategorii základní knihovna, popřípadě základní knihovna se specializovaným knihovním fondem (Ministerstvo kultury, 2020)

2.1 Specifika vysokoškolské knihovny

VŠ knihovny jsou specifické nejen z pohledu legislativního, kdy tedy nejsou přesně definovány a je těžké je zařadit, ale i z knihovnického. Za jedno z nejdůležitějších specifík můžeme považovat uživatele. Jak již bylo výše uvedeno, VŠ knihovna může být veřejná a bývá otevřena všem, nejen akademické obci⁵. Velkou uživatelskou základnou jsou však právě studenti (od studentů bakalářského studia, po postgraduální studenty) a zaměstnanci univerzity, do kterých mohou spadat nejen pedagogové a vědeckí pracovníci, ale i další zaměstnanci samotné instituce (WikiKnihovna, 2014). Od toho lze odvozovat další charakteristické rysy těchto knihoven.

VŠ knihovny se (často ve spolupráci s příslušnou fakultou) podílí na vzdělávání uživatelů. Této činnosti si povšimlo i Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (dále jen MŠMT) ve své *Výroční zprávě o stavu vysokého školství v ČR za rok 2011*⁶ (s. 45-46), ve kterém upozornilo na odborné kurzy a školení pořádané VŠ knihovnami na podporu efektivního využívání informačních zdrojů. Právě vzdělávání studentů v informační gramotnosti je oblast, jenž je plnohodnotnou a neodmyslitelnou součástí služeb VŠ knihovny. MŠMT zmínilo také jejich roli v oblasti hodnocení vědy a výzkumu, sledování publikační činnosti dané instituce, hodnocení autorů působící na dané fakultě a hodnocení časopisů, ve kterých autoři působí (bibliometrie⁷). (MŠMT, 2012)

Při budování knihovního fondu se VŠ knihovny snaží primárně poskytnout odbornou literaturu a informační zdroje korespondující se zaměřením na akreditované obory dané VŠ.

⁵ Akademickou obec definuje § 3 zákona o vysokých školách, dle zákona se skládá ze studentů a akademických pracovníků.

⁶ Od roku 2012 se stav vysokého školství zpracovává v rámci jednotné „Výroční zprávy o stavu a rozvoji vzdělávání v České republice.“ Bohužel se v těchto zprávách objevuje minimum informací o působení knihoven nejen na vysokých školách, ale obecně i u jiných vzdělávacích institucí jako jsou základní a střední školy.

⁷ Poznámka autorky.

Bibliometrie je vědní disciplína zabývající se kvantitativní analýzou dokumentů.

Knihovní fond v takových případech může být velmi specifický a úzce oborově zaměřený. I přesto lze ve fondech najít beletristickou literaturu, která je pořizována nejen jako odpočinková literatura pro studenty. Studentům může sloužit jako studijní materiál při studiu jazyků (beletrie v původním jazyce) nebo pedagogiky. V případě překladů se může jednat o absolventská (popřípadě studentská) díla a jedná se tak částečně o prezentaci jejich práce.

Informační zdroje jsou další stěžejní bod činnosti VŠ knihoven, které se snaží informace zpřístupňovat nejen v podobě tištěných monografií a časopisů, ale také pomocí (multi)oborových elektronických informačních zdrojů (často označováno zkratkou EIZ). Do EIZ zařazujeme databáze, elektronické knihy a časopisy (a jejich kolekce), repozitáře, digitální knihovny, nebo také citační manažery a vyhledávače. Financování EIZ může být pro knihovny nákladné, mohou je tak pořizovat například z různých grantů. Od roku 2017 mohou VŠ knihovny pořizovat EIZ pomocí projektu „*Národní centrum pro elektronické informační zdroje*“, známý jako *CzechElib*⁸, jehož realizátorem je Národní technická knihovna.

Zvyšování poplatků za předplatné nebo zpřístupnění EIZ, ale také růst nespokojenosti s procesem vědecké komunikace a publikování vědeckých článků dalo příčinu vzniku myšlenky otevřeného přístupu k vědeckým a výzkumným informacím. Tento model vědecké komunikace bývá označován jako open access (známý též pod zkratkou OA). Za oficiální vznik této iniciativy se považuje rok 2001, kdy se konala konference pořádaná nadací Open Society Institute⁹ v Budapešti. Počátkem roku 2002 pak bylo vydání prohlášení, které je nyní známé pod názvem *Budapešťská iniciativa otevřeného přístupu*¹⁰. Tato iniciativa položila základy OA a započala šíření myšlenky otevřeného přístupu do celého světa. (Bartošek, 2016, s. 14-15) Vědecká komunikace v OA zajišťuje trvalý, okamžitý, svobodný a bezplatný přístup k plným textům, nejčastěji se jedná o články, bez omezení pro kohokoli. OA bývá realizováno nejčastěji pomocí dvou cest: zelenou, kdy se plný text ve verzi preprintu, postprintu, nebo vydavatelské verzi zpřístupní v otevřeném repozitáři, nebo zlatou cestou, kdy se článek vydá v otevřeném časopise.¹¹

Za krátkou zmínku stojí i koncepce tzv. open science (otevřená věda), jehož význam nabývá postupně na důležitosti a do které OA spadá. Open science podporuje myšlenku přístupné vědecké komunikace od samotného počátku až po její konečné publikování,

⁸ Odkaz na web: <https://www.czechelib.cz/cs/>.

⁹ Pod tímto názvem fungovala do roku 2011, nyní nese nadace název „Open Society Foundations.“

¹⁰ K přečtení zde: <https://www.budapestopenaccessinitiative.org/read>.

¹¹ Osvětě v oblasti OA se v ČR věnuje např. Iniciativa OA v rámci AKVŠ: <https://openaccess.cz/>.

podporuje co největší srozumitelnost, užitečnost a přístupnost ke znalostem co nejvíce lidem. (opencscienceASAP, 2020). V rámci open science mohou VŠ knihovny hrát důležitou roli obdobně jako u OA – podporovat, vzdělávat akademickou obec o těchto myšlenkách, nebo také jako podpora v technické oblasti.

Dalším specifikem VŠ knihoven, jak již bylo zmíněno v úvodu, je jejich „vnoření“ do jiné vzdělávací instituce, tyto knihovny nejsou samostatnou organizací, VŠ knihovna je součástí větší organizace a hlavní autorita knihovny tak spočívá mimo ni. Změny v informačních a komunikačních technologiích tak probíhají za několika hranicemi, které VŠ knihovna musí překonat. VŠ knihovna zároveň nemá dostatek kvantitativních podkladů pro vizualizaci o potřebě změny. (Jantz, 2012, s. 3). Organizace (vysoká škola), jejíž součástí je VŠ knihovna, vytváří podstatu své vlastní VŠ knihovny. Důležitou roli hraje také organizační kultura instituce, jenž musí knihovníci správně pochopit, musí tak brát v potaz nejen kulturu v rámci knihovny, ale také celé univerzity. (Evans, Greenwell, 2018, s. 12-13) Zatím co v zahraničí by jako paralela k VŠ knihovnám mohly sloužit knihovny školní, v českém prostředí tuto paralelu najdeme velmi těžko, školní knihovny v našem prostředí nejsou rozšířené. Pokud však základní nebo střední škola mají svoji knihovnu, jsou jen málokdy tak nedílnou součástí instituce jako je tomu u VŠ knihoven. Absenci většího počtu školních knihoven u základních a středních škol může být způsobeno tím, že v ČR je jedna z nejhustších sítí veřejných knihoven na světě, školy tak mohou spíše spolupracovat s městskou knihovnou a nemají tendence zakládat vlastní školní knihovny.

Na základě na výše zmíněné nesamostatnosti lze jako další specifikum stanovit formu propagace VŠ knihoven. Jak již bylo zmíněno na začátku této podkapitoly, VŠ knihovny mají úzce specifickou cílovou skupinu, což pro ně může mnohdy být výhodné. Studenty a zaměstnance univerzity však nelze brát automaticky jako uživatele VŠ knihovny. VŠ knihovny i přes to, že jsou podporovatelé a pomocníky během studia, by měly mít dobrou marketingovou strategii na propagaci svých služeb, akcí a fondu, což může být často i „v rukou“ samotné knihovny. Kvůli svému začlenění v rámci vysoké školy tak VŠ knihovny propagují uvnitř instituce, nikoliv primárně mimo ni. VŠ knihovně se však může podařit navázat spolupráci v této oblasti s jinými odděleními fakulty/univerzity, takže propagace může probíhat koordinovaně, v tomto případě záleží na mnoha faktorech (vnitřní politika, personální možnosti, ...), které může být pro VŠ knihovny těžké překonat.

3. Spolky vysokoškolských knihoven

3.1 Asociace knihoven vysokých škol ČR

Pro VŠ knihovny v České republice dlouho neexistovalo sdružení, které by hájilo čistě zájmy vysokoškolského knihovnictví. Potřeba takovéto opory se projevila právě při schválení posledního knihovního zákona, tj. rok 2001.

Existencionální závislost na vysoké škole a různorodost¹² tohoto prostředí byly hlavní příčinou, proč VŠ knihovny požadovaly vznik společné základny, která by mohla figurovat jako opora při obhajování jejich společných požadavků, ale také jako poradenské centrum a centrum celostátní inspirace a spolupráce.

První zmínka o vzniku AKVŠ zazněla již v roce 1999 na *Celostátní poradě vysokoškolských knihoven*. AKVŠ uvádí r. 2001 jako další důležitý rok, kdy se k myšlence společné asociace přidalo 21 veřejných vysokých škol (v době vzniku asociace bylo v ČR 24 veřejných vysokých škol). Ustavující konference se konala 13. června 2002 na Českém vysokém učení technickém v Praze (ČVUT). Toho dne bylo schváleno založení AKVŠ, byly přijaty stanovy a provedeny potřebné záležitosti k zahájení činnosti. (Asociace knihoven vysokých škol, c2003-2019a)

AKVŠ od svého vzniku měla celkem čtyři různé předsedkyně – byly jimi PhDr. Barbora Ramajzlová, Mgr. Iva Prochásková, PhDr. Marta Machytková a v současnosti je předsedkyní PhDr. Hana Landová, PhD. Funkční období trvá tři roky, přičemž se může dvakrát opakovat, a je snahou na stejně dlouhou dobu vypracovávat strategické plány na rozvoj klíčových aktivit. Mezi klíčové aktivity se řadí otázka otevřeného přístupu, informační vzdělávání uživatelů a EIZ pro vědu a výzkum, v posledních letech k těmto aktivitám přibývá otázka architektury VŠ knihoven, nebo statistické zachycení služeb. Kromě strategických plánů (více v podkapitole 4.1.1 Strategie AKVŠ) se AKVŠ podílí na konání různých seminářů věnující se VŠ knihovnictví – ke stálícím patří seminář *Otevřené repozitáře*¹³, seminář známý pod zkratkou *IVIG*¹⁴ (informační vzdělávání a informační gramotnost) a konference určena speciálně pro VŠ knihovníky *Bibliotheca Academica*¹⁵. (Landová, 2018)

¹² Velmi těžko by se hledaly dvě identické VŠ knihovny. Ačkoliv spadají do jedné stejné skupiny, závisí VŠ knihovna na velikosti vysoké školy a tím tedy i na hierarchii knihoven v rámci školy.

¹³ V roce 2019 se konference konala 28.-29. května v Ústřední knihovně VŠB – Technické univerzity v Ostravě.

¹⁴ Seminář IVIG se v roce 2019 konal 4. září na České zemědělské univerzitě v Praze.

¹⁵ V roce 2019 se konference konala na Vysokém učení technickém v Brně 23.-24. října. V roce 2020 bude konference 3.-4. listopadu na Technické univerzitě v Liberci.

V současné době je členských vysokých škol 24, tedy kromě dvou veřejných vysokých škol jsou členy všechny (členy není Akademie výtvarných umění v Praze a Vysoká škola technická a ekonomická v Českých Budějovicích).

AKVŠ zastupuje tyto české vysokoškolské knihovny i na mezinárodní úrovni jako člen v mezinárodních organizacích – LIBER (více viz podkapitola 3.2.1) a SPARC Europe¹⁶ (Asociace knihoven vysokých škol, c2003-2019b).

Pro knihovníky pracující ve VŠ knihovnách existuje možnost se zapojit do *Klubu vysokoškolských knihovníků* spadající pod Svaz knihovníků a informačních pracovníků ČR (známý pod zkratkou SKIP), který vznikl v roce 2000, kdy těmto knihovníkům chyběla platforma pro neformální odbornou komunikaci, prostor pro výměnu zkušeností na různých pozicích ve VŠ knihovně. (Hornochová, 2018)

3.2 Zahraniční asociace a spolky vysokoškolských knihoven

Zahraniční asociace a spolky mají delší historii než česká AKVŠ, vznikaly často však za podobným účelem, tedy poskytnout prostor pro sdílení zkušeností a prosazování zájmů VŠ knihoven na mezinárodní úrovni, nebo také udávat směry vývoje ve vysokoškolském knihovnictví. Nedílnou součástí jejich činností je také spolupráce mezi jednotlivými sdruženími.

Tato podkapitola představí nejvýznamnější a nejznámější asociace pro VŠ knihovny, které lze označit za přední iniciátory vývoje a změn ve vysokoškolském knihovnictví. Pro tuto práci byly vybrány asociace LIBER, ACRL a ARL. LIBER byl pro tuto diplomovou práci vyhrán jako významný představitel mezi evropskými asociacemi, zároveň mnoho českých VŠ knihoven jsou jejími členy (více v podkapitole 2.3.1 LIBER). Organizace ACRL a ARL byly vybrány jako přední aktéři v Severní Americe. Knihovnictví v USA či Kanadě bývá pro Českou republiku často vzorem.

¹⁶ SPARC Europe = Scholarly Publishing and Academic Resources Coalition Europe

3.2.1 LIBER

Ligue des Bibliothèques Européennes de Recherche (LIBER, anglicky *Association of European Research Libraries*) je profesionální asociace národních a vědeckých knihoven v Evropě. Byla založena v roce 1971 jako sdružení pod záštitou Rady Evropy. Cílem bylo dát evropským národním, výzkumným a univerzitním knihovnám přesvědčivý a výrazný hlas v mezinárodní knihovnické komunitě. Mezi své další mise řadí poskytování informační infrastruktury umožňující institucím zapojené do asociace provádět kvalitní výzkumy a rozšiřovat zkušenosti uživatelů a knihovníků. Již od svého vzniku se LIBER snažil reflektovat změny, nejen v knihovnickém světě, ale také v politickém. Za důležitý okamžik LIBER považuje pád komunismu na konci 80. let, protože docházelo k získávání nových kontaktů s knihovnicí po celé Evropě a LIBER se tak mohl rozšířit a položit základy rozsáhlé sítě, která dnes existuje. V současné době má více než 450 členů z řad národních, odborných a univerzitních knihoven, ale také asociací. Z nichž 13 členů je z České republiky – již výše zmíněná AKVŠ, ale také některé jednotlivé univerzitní knihovny, například Univerzity Karlovy, České zemědělské univerzity v Praze, Západočeská univerzita v Plzni, nebo také Českého vysokého učení technického v Praze.

V roce 2009 se LIBER stal nizozemskou nadací se sídlem v Haagu, od tohoto roku se činnost asociace rozšířila i na další důležité otázky pro tento typ knihoven. Jako příklad LIBER uvádí zaměření na vytěžování (data mining) a práce s daty, nebo problematika autorských práv.

LIBER spolupracuje s mnoha dalšími knihovnicími a akademickými organizacemi (např. s asociací IFLA¹⁷, ARL, DARIAH EU¹⁸), tato spolupráce pak napomáhá rozvíjet úsilí související s řadou témat, jako je open-access nebo digitalizace (LIBER, 2019a).

Klade za cíl kvalitní služby pro všechny uživatele knihovnických a informačních služeb, duševní svobodu, spolupráci na všech úrovních (od kampusu, po mezinárodní partnery), správu zdrojů v nevhodnějším formátu, inovace a využívání příležitostí ke změnám a rovný přístup k příležitostem (LIBER, 2019b).

¹⁷ IFLA = International Federation of Library Associations and Institutions, česky Mezinárodní federace knihovnických sdružení a institucí.

¹⁸ DARIAH EU = Digital Research Infrastructure for the Arts and Humanities EU, jedná se o projekt na vytvoření digitální výzkumné infrastruktury pro humanitní a kulturní studia.

3.2.2 ACRL

The Association of College & Research Libraries (ACRL) je sdružení akademických knihoven a jejich pracovníků, jedná se o největší a první divizi organizace ALA¹⁹ (divize ACRL představuje 20 % z celkového členství v ALA). Sdružení založené v roce 1940 podporuje a napomáhá díky různým programům i službám se vzdělávat a inovovat v akademické komunitě. (Association of College & Research Libraries, 2019a)

Bývá označována jako jedna z předních profesních organizací, která se zabývá propagací, podporou a rozvojem hodnot akademických knihoven pro vysokoškolskou komunitu, slouží jako komunikační kanál mezi akademickými knihovníky, fakultami, studenty, vládami, společnostmi a dalšími odborníky na informace, což bylo také jedním z důvodů, proč tato divize (a samotná ALA) byla založena. V současné době je ACRL dynamickou, inkluzivní organizací, která se od počátků, kdy členové byli pouze vysokoškolští knihovníci rozrostla do velké asociace zahrnující všechny typy pozic ve všech typech akademických a výzkumných knihoven. ACRL se dělí na 15 sekcí, které se specializují na určitou činnost a problematiku. (Association of College & Research Libraries, 2019b)

3.2.3 ARL

The Association of Research Libraries (ARL) je nezisková organizace knihoven a archivů veřejných i soukromých univerzit, federálních vládních agentur a velkých veřejných institucí v Kanadě a USA, v současné době má více než 120 členů. Organizace vznikla koncem roku 1932 a již ve svých počátcích čítala 42 členů. Každá knihovna přijala ustanovení, které uvádí, že cílem bude pomocí spolupráce rozvíjet a zvyšovat zdroje a užitečnost výzkumných sbírek v amerických knihovnách. Hned jeden z prvních projektů organizace byl velmi významný a přínosný – jednalo se o jeden z prvních svazků disertačních prací amerických univerzit. Celá tato série pak dala vzniknout bibliografické databázi *Dissertation Abstracts*²⁰. (Wikimedia, 2019)

ARL se prezentuje jako fórum pro výměnu nápadů a podporovatel kolektivních akcí pořádané za účelem vytváření a sdílení nových znalostí a poznatků, podporují šíření aktuálních otázek ve VŠ knihovnictví. Podílí se na zdůrazňování potřebnosti univerzitních knihoven. Jedním z cílům je zajistit rovný, trvalý a bezbariérový přístup k informacím vědecké a učící

¹⁹ ALA = American Library Association (česky bývá překládáno jako Americká knihovnická asociace).

²⁰ Známa také pod názvem ProQuest Dissertations and Theses.

komunitě. Členské knihovny podporují plné využívání technologií a inovací, hlavní zásady asociace také uvádí spolupráci v oblasti vysokoškolského vzdělávání s ostatními subjekty, aby docházelo k osvětě ve vytváření, vyjadřování, sdílení a uchovávání znalostí a předcházelo se tak duplicitním znalostem.

Pozoruhodné, že ve své charakteristice uvádí také výchovu další generace vedoucích knihoven, ARL nabádá, aby zaměstnancům členské knihovny byl umožněn profesní rozvoj, individuální růst a poskytovat příležitosti k vedení. (Association of Research Libraries, 2019a)

4. Konceptní dokumenty pro VŠ knihovny

Knihovny jsou živými organizacemi, které již během své dlouholeté existence se musely častokrát přizpůsobit okolnímu světu. Jedná se o instituce, u kterých neustále probíhá vývoj a různé proměny. VŠ knihovny v tomto nejsou rozdílné, k jejich rozvoji tak mají napomáhat koncepce, strategické plány, nebo jiné dokumenty zabývající se vývojem institucí.

Strategické plánování je systematický proces odhadování budoucnosti a následné převedení této vize do široce definovaných cílů, nebo jednotlivých kroků k jejich dosažení. Tento proces obvykle zahrnuje šest kroků: vývoj vize, vývoj základních hodnot, provedení průzkumu, rozvíjení cílů a strategií, implementace a hodnocení plány a revize plánu. Součástí může být také SWOT analýza²¹, která zkoumá vnitřní faktory instituce.

Konceptní dokumenty knihoven se navzájem mohou lišit v mnoha ohledech. Mezi první viditelné rozdíly patří obsáhlost dokumentů – některé strategické plány mohou být pouze na jednu stránku se stručnými body, jiné obsahují více stran s pečlivě sepsanými cíli, jednotlivými kroky a SWOT analýzou. Problematické může být také nejednotné používání terminologie. (Saunders, 2015, s. 286-287) I přes různé rozdíly však zůstává jeden rys stejný – reflexe a schopnost přizpůsobit se změnám a novým možnostem.

Podnětů ke změnám může být několik. Velkou roli budou hrát různé technologické a společenské změny, kterým se VŠ knihovna často nevyhne (pořízení nových technologií, rozšíření služeb a fondů apod.). Obdobně jako u dalších typů knihoven nebudou ani ve vysokoškolském prostředí hrát velkou roli konkurenční hrozby. Velkým hlasem, proč dělat změny, bývají ale zákazníci (uživatelé), tedy zejména studenti. (Jantz, 2012, s. 3) Potřebu

²¹ Jedná se o strategickou analýzu, SWOT je zkratka anglických slov, jedná se o analýzu silných stránek (S), slabých stránek (W), příležitostí (O) a hrozeb (T).

inovace může ale také podnítit změna ve vědecké komunikaci, správě vědeckých dat a vysokoškolské pedagogice. Všechny tyto proměnné vytvářejí tlak na VŠ knihovny. Ty tak často čelí výzvám zavést, nebo i vymyslet novou službu, nebo možnost, jak napomoci svým uživatelům. Žádná knihovna nemůže reagovat na každý nový trend v oboru, u koncepčních dokumentů se kromě reagování na současné trendy očekává i předvídání budoucích potřeb a vývoj iniciativ, které tyto nové potřeby pokryjí. (Saunders, 2015, s. 285)

Strategické plány lze také chápat v rámci VŠ knihoven jako nástroj propagace nejen směrem k uživatelům, ale také směrem k vedení vysoké školy. VŠ knihovny pomocí těchto dokumentů mohou prezentovat své současné služby, nástroje, které se budou rozvíjet a rozšiřovat, popřípadě informovat o chystaných změnách a případných nových službách, popřípadě nástrojích.

Níže uvedené podkapitoly jsou založeny na konkrétních koncepčních dokumentech. Celé názvy dokumentů se nachází v jednotlivých v podkapitolách, kde jsou uvedeny také informace o online dostupnosti. Citace jednotlivých dokumentů se nachází v kapitole 8. Seznam použité literatury.

4.1 Koncepční dokumenty v České republice

V rámci českého vysokoškolského knihovnictví lze za hlavního tahouna ohledně rozvoje označit již zmíněnou AKVŠ, její strategický plán, který bude v rámci této podkapitoly představen, však není jediným dokumentem důležitým pro VŠ knihovny v České republice. Kromě dokumentů zahraničních asociací, jež budou sloužit hlavně jako nástroj motivace a inspirace ať už po obsahové, či formální stránce, hrají v českém prostředí důležitou roli i strategické dokumenty MŠMT nebo strategie otevřeného přístupu²². V rámci této diplomové práce budou jednotlivě představeny strategické dokumenty AKVŠ, Ústřední knihovnické rady ČR a MŠMT.

²² Národní strategie otevřeného přístupu je ve formátu PDF dostupná například na stránkách Czechelibu: <https://www.czechelibu.cz/default/files/download/id/226/akcni-plan-otevreneho-pristupu-k-vedeckym-informacim.pdf>.

4.1.1 Strategie AKVŠ

V současné době jsou klíčové dva dokumenty – *Strategie AKVŠ ČR 2016-2020* a *Strategický plán 2019-2021*, dostupné na webových stránkách AKVŠ²³. Na nich je založena tato podkapitola, jejich online podobu lze vyhledat v poznámce č. 23, popřípadě jejich citaci v kapitole 8. Seznamu použitých zdrojů.

Strategie AKVŠ ČR 2016-2020 (dále jen Strategie) je velmi stručná. Jedná se o jednostránkový dokument, schválen byl 20. června 2016 a je rozdělen na tři části – Poslání (mise), Vize a Východiska. V první části dokumentu se lze dočíst podstatu a cíle VŠ knihovny a dále také samotné AKVŠ, o níž dokument například uvádí, že „*vytváří základnu pro spolupráci s cílem zvýšit otevřenost, horizontální prostupnost, kvalitu a efektivitu nabízených služeb.*“ Za povšimnutí stojí i zmínka o strategických dokumentech jednotlivých členských univerzit, které by měly být opěrnými body VŠ knihoven. Část Vize stručně představuje vytyčený cíl a to je v daném období využívat více příležitostí k národní a mezinárodní aktivitě VŠ knihoven a podílet se na podpoře vzdělávání, vědy a výzkumu. Jak těchto cílů dosáhnout pak definuje v základních principech naplňování, které je definováno sedmi body, např. „*otevřenost, kvalita, relevance; národní a mezinárodní spolupráce; účast na odborných zahraničních akcích.*“ Východiska, poslední část dokumentu, pak prezentuje tři pilíře, o které je tato strategie opřena – o jednotlivé strategie členských vysokých škol, klíčové aktivity garantované výkonným výborem a spolupráce výkonného výboru s řediteli a vedoucími vysokoškolských knihoven. (Asociace knihoven vysokých škol, 2016)

Jedná se o strategii zaměřující se na samotnou asociaci. Pro VŠ knihovny a jejich rozvoj je směrodatnější druhý zmíněný dokument, tedy *Strategický plán 2019-2021* (dále jen Strategický plán), schválen na Výroční konferenci AKVŠ 28. února 2019 (platnost dokumentu pak byla od 1. března 2019). Strategický plán se dělí na sedm částí. Stejně jako výše zmíněná Strategie obsahuje plán část Poslání a Vize, jedná se o identické části.

Třetí část byla pojmenována stejně jako ve Strategii, tedy Východiska, obsah se však odlišuje. AKVŠ uvádí zdroje, ze kterých Strategický plán vychází – kromě relevantních podstatných dokumentů pro VŠ knihovny a celé české knihovnictví, dále i pro oblast vysokého školství, vědy a výzkumu – do Strategického plánu se tak odrazily dokumenty samotné AKVŠ

²³ Dokumenty k nahlédnutí a stažení zde: <https://akvs.upce.cz/wp-content/uploads/2019/03/AKVS-strateg-plan-2019-2021.pdf> a <https://akvs.cz/wp-content/uploads/2016/05/strategie2016-2020.pdf>.

(předešlé koncepční dokumenty²⁴), dále ale i MŠMT²⁵ a Ústřední knihovnické rady ČR (dále jen ÚKR)²⁶. Dbalo se na slučitelnost cílů a zajištění kontinuity současných aktivit. Do východisek byly zahrnuty také náměty od zástupců členských institucí.

Čtvrtý bod Strategického plánu se nazývá Účel strategického plánu, část stručně popisuje, proč došlo ke vzniku tohoto dokumentu, definuje jeho roli v rámci veřejného vysokoškolského knihovnictví, dále se zmiňuje o rolích samotné AKVŠ, které budou popsány níže. Tato část souhrnně charakterizuje základní body Strategického plánu.

Následuje část nazvána **Role AKVŠ** definující roli asociace v rámci celého Strategického plánu. Role jsou rozděleny do čtyř oblastí, které jsou následně i definovány:

1. Podpora

Do bodu spadá pomoc s právními záležitostmi, s průzkumy, dotazníkovým či statistickým šetřením, podpora při přípravě doporučení či jiných postupů.

2. Sdílení

Strategický plán ukládá AKVŠ podporovat zahraniční cesty, následně tyto zkušenosti sdílet s dalšími (nejen) VŠ knihovnami. Patří sem také pořádání pravidelných odborných akcí, tři z nich již byly zmíněné v bodě 3.1 – konference Bibliotheca Academica, seminář Otevřené repozitáře a IVIG.

3. Rozvoj

V rámci rozvoje VŠ knihoven je úkolem AKVŠ otvírat nová aktuální témata v souvisejících oblastech, napomáhat diskusím ohledně nových rolí VŠ knihoven. Do rozvoje spadá i zpracovávání koncepčního dokumentu pro VŠ knihovny.

4. Vnější vztahy

Vnějšími vztahy se rozumí prezentování VŠ knihoven v médiích, včetně podpory publikační činnosti VŠ knihovníků a reprezentace v mezinárodních organizacích (konkrétně jsou uvedeny LIBER a SPARC Europe).

AKVŠ má zastupovat zájmy členských VŠ knihoven při jednání s ostatními českými institucemi (např. s ÚKR, MŠMT, Ministerstvem kultury, nebo také s

²⁴ Strategický plán 2016-2018 dostupný na: <https://akvs.cz/wp-content/uploads/2016/09/strategicky-plan-2016-2018.pdf>. Strategie AKVŠ na léta 2016-2020 dostupná na: viz poznámka č. 23.

²⁵ Viz níže podkapitola 4.1.3.

²⁶ Viz níže podkapitola 4.1.2.

CzechELib) a knihovnickými spolky a podílí se také na tvorbě Konceptce rozvoje knihoven.

Šestá část ve Strategickém plánu je nazvaná Prioritní témata. Na roky 2019-2021 byla určena tato témata:

- *„Informační a mediální vzdělávání.*
- *Elektronické informační zdroje.*
- *Otevřená věda.*
- *Podpora vědecké činnosti.*
- *Vzdělávání zaměstnanců VŠ knihoven.*
- *Knihovní systémy.*
- *Stavby, rekonstrukce a interiéry.*
- *Kompetence a platové ohodnocení zaměstnanců VŠ knihoven.*
- *Ediční a vydavatelské činnost.“*

Posledním část se zabývá samotnou realizací celého Strategického plánu. Stručně definuje kroky a vhodné platformy, pomocí kterých proběhne uskutečnění celého plánu a jednotlivých bodů tak, aby mohl být Strategický plán vyhodnocen jako úspěšný. (Asociace knihoven vysokých škol, 2019)

Současné koncepční dokumenty AKVŠ lze označit za jasně definované a snadno pochopitelné, v dokumentech je zmíněno vše podstatné a potřebné, nicméně jejich stručnost může působit negativně. Strategický plán na další období by bylo vhodné obohatit o silné a slabé stránky VŠ knihoven, což by mohlo lépe podpořit část o Prioritních tématech. Zároveň chybí i indikátory, dle kterých by pak mohlo dojít k lepšímu zpětnému vyhodnocení, zda došlo ke splnění v rámci jednotlivých oblastí.

4.1.2 Konceptce rozvoje knihoven v České republice na léta 2017-2020

Dalším významným koncepčním dokumentem v českém prostředí je *Konceptce rozvoje knihoven v České republice na léta 2017-2020* (dále jen Konceptce), která byla vydána Národní knihovnou, schválena pak v listopadu 2016 Vládou ČR pomocí usnesení č. 1032²⁷. Konceptce

²⁷ Dostupné zde: <https://ipk.nkp.cz/legislativa/konceptce-strategie-deklarace/Usnesen.pdf>.

je strategický dokument vytvářen jako pomocný nástroj pro veřejné knihovny, jedná se o třetí koncepci v ČR (první na léta 2004-2010, druhá na léta 2011-2015²⁸. V současné době probíhají přípravy čtvrté Koncepce, a to na léta 2020-2027 s výhledem do roku 2030. Data v rámci této práce jsou platná k datu 31.3.2020, jak již bylo uvedeno v Úvodu, k tomuto datu nebyla nejnovější koncepce zveřejněna, z tohoto důvodu je představena současná a stále platná Koncepce.

Koncepce vnímá jako veřejné knihovny takové, které poskytují veřejné knihovnické a informační služby a tvoří systém knihoven. Koncepce nerozlišuje jednotlivé typy knihoven, popisované principy a priority jsou společné pro většinu z nich.

V úvodu Koncepce je popsáno postavení knihoven v informační společnosti, jedná se o krátký úvod do celé problematiky knihoven v době velkého množství informací v tištěné i elektronické podobě a moderních technologiích, rozvoje základních funkcí knihovny, kdy kromě poskytování informací je stávají centry vzdělávání, kultury a komunity. Je zmíněna nevyrovnanost podpory knihoven v různých oblastech, což je v Koncepci následně komentováno: „...*se doposud nepodařilo dostatečně ukotvit v obecném povědomí skutečnost, že knihovna veřejné prostředky nejen spotřebovává, ale zároveň produkuje...*“ (s. 5) Koncepce vnímá prostory knihoven a jejich zařízení jako zásadní součást pro poskytování dobrých a kvalitních služeb.

Následuje výčet silných a slabých stránek, hrozeb a příležitostí sestavený pomocí SWOT analýzy. Je představena vize pro rok 2020, která je rozdělena do čtyř klíčových slov: společně (symbolizuje síť knihoven a vzájemnou spolupráci), zdroje (přístup k široké škále zdrojů, ke kterým je zpřístupněn kvalifikovaný přístup a poskytování pomoci s vyhledáváním), prostor (myšleno nejen jako knihovny = veřejný prostor, ale také dobrou dostupnost ve fyzickém i virtuálním prostoru) a rozvoj (knihovny jako partneři v osobním rozvoji uživatele).

V rámci Koncepce bylo stanoveno osm prioritních oblastí, dle kterých se zlepší kvalita poskytovaných služeb v knihovnách jak pro odbornou, tak širokou veřejnost. Pro každou oblast byla vytvořena pracovní skupina, spolupracovala s ÚKR. V každé z priorit je popsána výchozí situace, opatření, jsou vytyčeny cíle a stanoveny indikátory, dle kterých se bude usuzovat úspěšnost realizace:

²⁸ Všechny Koncepce dostupné zde: <https://ipk.nkp.cz/legislativa/koncepce-strategie-deklarace>.

1. Knihovny ve virtuálním prostředí

V rámci první oblasti se cíle kladou v oblasti digitalizace, mělo by vzniknout metodické centrum napomáhající standardizaci a kooperaci, rozšíření tohoto procesu i na jiné dokumenty než knižní. Dále by měl v knihovnách vzniknout systém uchování digitálního kulturního dědictví. Koncepce nemyslí jen na zdigitalizované dokumenty, ale také na tzv. „born-digital“²⁹ dokumenty, kterým by se měly vytvořit dostatečné legislativní a technické zázemí pro shromažďování a uchovávání.

Legislativa je zmíněna i u cíle týkající se autorského zákona a jeho novelizace, na základě které by mělo dojít k uzavření hromadné licenční smlouvy na užití děl nedostupných na trhu, mělo by docházet i k jejich následnému zpřístupnění. Dalším cílem je pak vybudování centrálního portálu knihoven.³⁰

2. Knihovny jako otevřená vzdělávací, kulturní, komunitní a kreativní centra

Hlavním cílem je zlepšit situaci ve financování regionálních funkcí knihoven a zvýšit počet knihoven, které nabízejí kvalitní a širokou nabídku aktivit v oblastech zmíněných v názvu této priority pro všechny skupiny uživatel.

3. Budování knihovnách fondů a informačních zdrojů

Hlavní myšlenky této priority by se daly shrnout do tří hlavních bodů: podpora akvizice tištěných zdrojů i EIZ a sledovat efektivnost využívání obou typů zdrojů, v rámci pořizování EIZ by měla mezi knihovnami fungovat kvalitní koordinace a knihovny by měly informovat o principech OA a propagovat OA dokumenty.

4. Trvalé uchování tradičních knihovních dokumentů

Činnosti v rámci této prioritní oblasti cílí na vybudování funkčního systému uchování knihovního fondu, v rámci systému pak nastavit spolupráci mezi knihovnami. Při uchovávání by měly knihovny dbát na doporučení ke zpřístupnění písemného dědictví (i v digitální formě) od organizace UNESCO³¹.

²⁹ Born digital představují dokumenty, které vznikly v digitální podobě bez potřeby tištěné verze (nevznikají tak ani při digitalizaci), zároveň se ani neplánuje, že by do tištěné byly převedeny. (Cubr, Havlová, 2003)

³⁰ Centrální portál knihoven je realizován na portálu Knihovny.cz (<https://www.knihovny.cz/>). Portál byl spuštěn na podzim roku 2016, avšak nadále probíhalo testování a celkově ladění webových stránek. (Stoklasová, 2018, s. 17)

³¹ UNESCO = United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, česky Organizace OSN pro vzdělávání, vědu a kulturu.

5. Výstavba knihoven, podpora infrastruktury ICT v knihovnách
Ačkoliv v názvu priority je zmíněna výstavba, která je zmíněna hlavně v opatření pro vybrané knihovny³², hlavním tématem je rekonstrukce a zlepšení prostorového a technického vybavení. Knihovny se mají stát místem, které uživatelé budou volit pro studium, volná čas a setkávání díky příjemné atmosféře.
6. System hodnocení a marketing veřejných knihovnických a informačních služeb
V rámci této priority je vytyčen pouze jeden cíl, a to je rozvíjení nástrojů a metod na marketing služeb knihoven, nebo také podpoření různých metodik na měření efektivnosti. Kromě rozvíjení a podpory by mělo následně docházet také k uplatňování výše zmíněných v praxi.
7. Vzdělávání pracovníků knihoven
I v sedmé prioritě lze nalézt pouze jeden cíl, jedná se o vylepšení finančního ohodnocení knihovníků, zvýšit jejich vzdělání a celkově vylepšit strukturu dalšího vzdělávání. Této prioritě měli předcházet opatření jako analyzování odměňování zaměstnanců v letech této Koncepce, vytvořit koncepci a systém pro celoživotního vzdělávání, podporovat e-learningové kurzy. V rámci tohoto cíle se také měla prohloubit spolupráce s odbornými středními, vyššími odbornými a vysokými školami poskytující studijní programy pro budoucí knihovníky.
8. Knihovny jako vědecko-výzkumné instituce
Poslední prioritní oblast je, co se týče cílů, nejobsáhlejší. Znovu je zmíněny platy zaměstnanců knihoven a podpora vzdělávání. Následně se objevují cíle jako podpora výzkumných projektů, knihovny by měly být informovány o řešených projektech, propagovat je a maximálně využívat jejich výsledky. Národní knihovna ČR by měla navázat větší spolupráci s RVVI³³ při hodnocení výsledků. Mezi knihovnami by se měla vylepšit spolupráce, dále by se měla vybudovat spolupráce s vysokými školami a jinými akademickými pracovišti, z důvodu zkvalitnění výzkumů na národní a mezinárodní úrovni.

³² V opatřeních je podporována výstavba nové budovy pro Vědeckou knihovnu v Olomouci, Krajskou knihovnu Vysočiny a Moravskoslezskou vědeckou knihovnu v Ostravě. Moravská zemská knihovna se dle Koncepce měla dočkat nejen rekonstrukce, ale i dostavby depozitáře. U Národní knihovny ČR se měla diskutovat otázka výstavby nové budovy. (s.

³³ RVVI = Rada pro výzkum, vývoj a inovace. Jedná se o poradní orgán vlády ČR, který připravuje národní politiky výzkumů, vývoje a inovací, následně zajišťuje jejich kontrolu.

Po vymezení oblastí následuje popis stavu, který by měl být po dosažení stanovených cílů v rámci priorit. Autoři Koncepce předpokládají zapojení většiny knihoven v ČR do Centrálního portálu knihoven, dále rozšíření služeb v digitálním prostředí, což by mělo být umožněno na základě novely autorského zákona. Knihovny se budou lépe prezentovat v médiích, veřejnost tak bude knihovnu vnímat jako bezpečný prostor pro volný čas. Knihovnám by mělo být zajištěno stabilní financování, díky tomu by pak měla být zajištěna dostupnost služeb i v knihovnách v malých obcích. Knihovny díky různým dotačním programům získají lepší vybavenost moderními technologiemi, ty by pak mohly nalákat mladou generaci uživatelů.

Nejpozději 31. března 2019 měla být předložena Vládě prvotní souhrn vyhodnocení plnění Koncepce, celková závěrečná zpráva pak má být předložena do 31. března 2021. Závěrečné vyhodnocení Koncepce poslouží pro přípravu nového koncepčního dokumentu pro knihovny. (Koncepce rozvoje knihoven v České republice na léta 2017-2020, 2017)

Ačkoliv se Koncepce v úvodu prezentuje jako dokument vhodný pro všechny typy knihoven, nelze se ubránit dojmu, že hlavní cílovou skupinou jsou veřejné městské knihovny, nicméně vzhledem k jejich množství a velké síti v ČR je pochopitelné. Pro VŠ knihovny se zde nachází pár bodů, které mohou vedoucí VŠ knihoven přebírat, nebo s nimi argumentovat před vedením univerzity atd. Nejedná se však o dokument, který by byl dostačující pro VŠ knihovny se všemi jejich specifickými a probíranými tématy, jak již bylo uvedeno ve druhé kapitole této diplomové práce.

4.1.3 Strategické dokumenty MŠMT

Strategické dokumenty MŠMT jsou v rámci této diplomové práce zmíněny z toho důvodu, že VŠ knihovny díky svým zřizovatelům musí dbát i na požadavky, potřeby a cíle univerzity – VŠ knihovny se hýbou dle potřeb své komunity. Jak již bylo zmíněno výše, AKVŠ při tvorbě Strategického plánu se přihlíželo i na plán vytvořený MŠMT. Právě ten bude v rámci této kapitoly stručně představen, nejedná se však o jediný koncepční dokument vytvářený MŠMT týkající se vysokého školství.

AKVŠ pro Strategický plán přihlížela k dokumentu *Dlouhodobý záměr vzdělávací a vědecké, výzkumné, vývojové a inovační, umělecké a další tvůrčí činnosti pro oblast vysokých*

škol na období 2016-2020 (dále Strategie 2020) schválen 12. února 2015 MŠMT, na jehož stránkách je také dostupný³⁴.

MŠMT ve Strategii 2020 definuje tři hlavní oblasti činnosti vysokých škol: „vzdělávací činnost, tvůrčí činnost, přímé společenské a odborné působení, neboli „třetí role“ (MŠMT, s. 2, 2015). Do všech třech oblastí může být vysokou školou zapojeny také jejich knihovny. Stejně tak mohou být nápomocné v plnění některých cílů, například snižování nerovnosti ve vzdělávání (zde myšleno v rovině pro občany se znevýhodněním, poskytovat možnosti celoživotního vzdělávání), či podporování výuky a učitelů.

Hlavní mise a tzv. prioritní cíle stanovené ve Strategii 2020 by se daly převést i na cíle VŠ knihoven. Mise určuje, že vzdělání na vysokých školách by mělo být relevantní, efektivní a dostupné, obdobnými klíčovými slovy by bylo vhodné se řídit i při poskytování služeb, popřípadě nástrojů VŠ knihoven. Ačkoliv tento dokument příští rok pozbude platnosti, sedm prioritních cílů mohou být i na dále prostorem pro inspiraci. MŠMT vysokým školám ukládá, aby zajišťovali kvalitu svým činnostem (za povšimnutí stojí zmínka, že školy studentům, uchazečům a veřejnosti zaopatří dostupnost spolehlivých a srozumitelných informací), nabídka škol má reagovat na potřeby a zájmy studentů, vzdělání má být dostupné všem a má být relevantní. Vysoké školy své činnosti směřuje i do mezinárodních oblastí – podporuje internacionalizaci programů, studentů, kontaktů a samotného prostředí. Výzkumy prováděné ve vysokoškolském prostředí jsou kvalitní, relevantní na národní i mezinárodní úrovni, na základě této činnosti pak probíhá i hodnocení samotných vysokých škol. Rozhodování v rámci vnitřních politik probíhá na základě dat. Na vysokých školách probíhá efektivní financování, jenž je stabilní, spravedlivé a prokazatelné. (MŠMT, 2015)

Strategie 2020 není jediným strategickým dokumentem, na stránkách MŠMT se nachází dále *Strategický rámec evropské spolupráce ve vzdělávání a odborné přípravě, Rámec rozvoje vysokého školství do roku 2020 a Strategie vzdělávací politiky České republiky do roku 2020*, ta byla schválena i usnesením vlády v roce 2014, přecházel ji Národní program rozvoje vzdělávání v České republice (známá také jako Bílá kniha). Všechny tyto uvedené dokumenty jsou dostupné na webových stránkách MŠMT³⁵. (MŠMT, 2020)

³⁴ Dokument dostupný na: http://www.msmt.cz/uploads/odbor_30/Jakub/DZ_2016_2020.pdf.

³⁵ Strategické materiály MŠMT dostupné na: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/vysoke-skolstvi/strategieke-materialy>. Na svých stránkách MŠMT informuje také o přípravách nového dokumentu Strategie 2030+, informace dostupné na: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/strategie-2030>.

4.2 Koncepční dokumenty v zahraničí

Následující podkapitola představí vybrané zahraniční strategické dokumenty. Byly vybrány dokumenty asociací, nebyla vybrána žádná koncepce čistě pro jednu konkrétní VŠ knihovnu, kromě strategických plánů výše zmíněných zahraničních asociací budou představeny stručně situace také v dalších státech.

4.2.1 Strategický plán LIBER

Jako první zahraniční strategický dokument, který bude představen, je strategický dokument asociace LIBER. Jejich současný strategický plán této organizace je volně dostupný na webových stránkách³⁶.

Celý název dokumentu je *Research Libraries Powering Sustainable Knowledge in the Digital Age: LIBER Europe Strategy 2018-2022* (dále jen Strategický plán LIBER). Do tvorby strategie se zapojila výkonná rada LIBER a mnoho členských knihoven, zpětnou vazbou pak přispělo několik evropských a mezinárodních partnerských organizací. První aktivity k nové strategii proběhly již v roce 2016, o rok později pak došlo k jejímu schválení.

Strategický plán LIBER ve svém úvodu přibližuje stručně obsah celého dokumentu – svoji vizi na vědecké prostředí do roku 2022, představuje své tři strategické směry, které byly na určité období zvoleny jako klíčové, organizační strukturu samotné organizace a v závěru je popsáno, jak vznikl současný Strategický plán LIBER a kdo se na něm podílel. Následně je krátce zmíněna mise a zásady LIBER (viz podkapitola 3.2.1). Asociace se rozhodla na dané období věnovat hlavně digitální oblasti, protože považuje za důležité, aby si VŠ knihovny uměly postavit k těmto radikálním změnám.

LIBER očekává, že v roce 2022 budou výzkumné knihovny podporovat udržitelnost znalostí v digitálním věku pomocí publikování ve formě OA, výzkumná data budou zjistitelná, dostupná, interoperabilní a znovu použitelná (FAIR³⁷), v rámci výzkumu se podporuje otevřenost a transparentnost, výzkumná infrastruktura je přizpůsobena potřebám jednotlivým oborům a kulturní dědictví budoucnosti³⁸ je založeno na aktuálních digitálních informacích.

³⁶ Strategický plán LIBER dostupný na: <https://libereurope.eu/strategy/>.

³⁷ Data splňující tyto 4 body bývají označovány zkratkou FAIR, složená z prvních písmen jednotlivých požadavků: F – findable, A – accessible, I – interoperable a R – reusable.

³⁸ V originále „cultural heritage of tomorrow.“

V rámci Strategického plánu LIBER byly stanoveny tři strategické (vzájemně propojené) směry:

1. Inovativní vědecká komunikace.

„Knihovny jako platforma pro inovativní vědeckou komunikaci“ je hlavní heslo prvního směru, jeho činnost bude koordinovat Řídící výbor stejného názvu a od roku 2018 se podílí na činnostech, které podporují tři stěžejní aktivity: autorskoprávní záležitosti na politické úrovni a poskytování pomoci vědcům v této oblasti, v oblasti OA vyvíjet služby a obchodní modely a role knihoven v nich, popřípadě role knihoven jako vydavatelů OA časopisů a inovace metrik určené ke sledování a hodnocení výzkumu a vědy.

2. Digitální dovednosti a služby.

„Knihovny jako centrum³⁹ pro digitální dovednosti a služby“ charakterizuje druhý strategický směr. Hlavním cílem je rozvíjet výzkumné knihovny v digitálním prostředí, ať už v reálném, nebo virtuálním vědeckém světě. LIBER do tohoto směru zařadil oblast digital humanities a digitální kulturní dědictví, ve kterých by měly VŠ knihovny na konci působení Strategického plánu LIBER hrát důležitou roli, v čemž by jim mělo pomoci rozvíjení služeb v těchto odvětvích. Připomíná se průběžné školení a vzdělávání knihovníků.

3. Výzkumná infrastruktura.

Poslední směr se prezentuje sloganem „Knihovny jako partneři ve výzkumné infrastruktuře“ a má napomoci odstranit bariéry mezi jednotlivými vědními obory a podpořit tak vědeckou komunitu v šíření znalostí a dat. Řídící výbor pro tuto oblast je zodpovědný za podporu mezi knihovníky a vědci po celé Evropě a posilovat povědomí o nových projektech a trendech, dále se podílí na rozšiřitelnosti FAIR dat, věnují se také datovým archivům a datovým repozitářům a sdílení datových souborů s ostatními výzkumníky.

Kromě jednotlivých Řídících výborů zaměřených na jednotlivé strategické směry vznikla i struktura zajišťující bezproblémovou realizaci potřebných kroků. Tato pomocná struktura je představena v závěru Strategického plánu LIBER a klade si tři cíle: zajistit optimální koordinaci mezi jednotlivými směry a Řídícími výbory, sledovat vývoj a zajišťovat optimální flexibilitu a účinnost dokumentu. Tato závěrečná část vymezuje, jaké povinnosti a pracovní náplň spadá pod Řídící výbor, každý výbor má dvě až tři Pracovní skupiny. Jsou

³⁹ V originále je použitý termín „hub“, který nelze vhodně do češtiny přeložit.

definovány činnosti i Pracovní skupiny, které mají i své vlastní pravidla, například může být pracovní skupina rozpuštěna, jestliže nesplnila v daném termínu cíle. Řídícímu výboru se ukládá povinnost každoročně vyhodnocovat své výsledky. (LIBER, 2017)

Strategický plán LIBER lze označit za stručný, vizuálně dobře zpracovaný dokument s dobrou strukturou a jasně stanovenými body. Kromě těch je i jasně definováno, kdo je za jakou oblast zodpovědný. Tyto kontakty jsou dostupné na webových stránkách asociace LIBER u záložek na jednotlivé směry. Tím se knihovníkům nabízí možnost se u jednotlivého cíle obrátit na danou pracovní skupinu, popřípadě se obrátit i přímo na Řídící výbor. Strategický plán LIBER reflektuje aktuální témata ve vědecké komunikaci, kterým by se měly VŠ knihovny po celém světě věnovat. Nutno však podotknout, že poznatky a body ze Strategického plánu LIBER nelze lehce aplikovat na české prostředí, často z důvodu neznalosti problematiky, nebo nízkého rozšíření oblasti v českém knihovnictví. Nicméně příklad si lze vzít ze samotného zpracování a určení struktury pro plnění plánu.

4.2.2 Strategický plán ACRL

ACRL se problematice rozvoje VŠ knihoven věnuje v mnoha směrech. Kromě strategického plánu ACRL, kterému v této podkapitole bude dán prostor o níže, vytváří i různé standardy, zásady, směrnice a rámce týkající se mnoha tématům blízka VŠ knihovnictví jako je informační gramotnost pro knihovníky, studenty (ACRL vytvořilo několik variant pro vybrané obory, například ošetřovatelství), vyučující, dále se jedná o oblasti OA, meziknihovní výpůjčky. Tyto dokumenty jsou mnohdy přeloženy z angličtiny i do jiných jazyků, které jsou na webových stránkách také dostupné. (Association of College & Research Libraries, 2020)

ALA se obecně trendům věnuje ve velkém měřítku, trendům ve všech oblastech knihovnictví se dává prostor ve speciálním čísle periodika American Libraries, každoročně vychází sumarizace trendů pro knihovny v USA (dochází tak v rámci akce National Library Week⁴⁰), svůj prostor tak získává i divize ACRL. Trendy jsou doplněny stručnou charakteristikou druhů knihoven, různými statistikami – kolik studentů VŠ knihovny v USA mají, jakou mají průměrnou otevírací dobu, počet titulů (tištěných i elektronických) a jaké jsou na ně výdaje. V roce 2019 se knihovny zaobíraly problémy týkající se například soukromí

⁴⁰ Jedná se o národní akci (zpravidla během dubna) na podporu a propagaci knihoven, cílem je zdůraznit role knihoven ve společnosti. V českém prostředí lze přirovnat k akci Týden knihoven. Více informací na stránkách asociace: <http://www.ala.org/conferenceevents/celebrationweeks/natlibraryweek>.

uživatelů, nebo také s požadavky určitých uživatelů, kteří chtěli zamezit používání databází ve výuce a v knihovnách od producenta EBSCO – některé články a fotografie v předních časopisech údajně obsahovali pornografii. (American Library Association, 2019c) Trendy a záležitosti se každý rok vážou k jiné problematice, v roce 2019 bylo hlavním tématem „Libraries = Strong Communities“, v roce 2020 připravila ALA téma „Find Your Place at the Library“. (American Library Association, 2020a)

Strategický plán samotné divize ACRL, dostupný na webových stránkách⁴¹, byl schválen v dubnu 2011, účinnosti pak nabyl od července téhož roku. O dva roky později byl znovu potvrzen, revidován pak byl v listopadu 2019, v této podobě je určen na pětileté období. ACRL se zaměřuje na čtyři oblasti, které mají posílit silné stránky a podporovat smysl asociace a vážou se na hlavní ideologii ACRL (zdokonalovat učení a vzdělávání) a hodnoty organizace:

1. Hodnota akademických knihoven

Hlavním tématem je hlavně propagace hodnoty a smyslu VŠ knihoven a začleňování do činností univerzity, hlavně do vzdělávání studentů. Zároveň se mají knihovny snažit prosazovat své otázky, rozšiřovat pracovní pozice zaměřené na hodnocení knihovny, případně i na obhájení těchto výsledků.

2. Studenti a učení

Cílem je prosadit knihovny jako prostředí pro vzdělávání. VŠ knihovnám by mělo být umožněno vytvářet trvalé kurzy informační gramotnosti. Partnerem ve vzdělávání této gramotnosti u studentů nemusí být pouze univerzita a její části, ACRL nabádá k navázání spolupráce i s vnějšími partnery.

3. Výzkum a vědecké prostředí

ACRL a členské knihovny by se měly více zapojovat do problémů související s vědeckou komunikací, není tím míněno pouze OA, ale také samotné vytváření dat, jejich správa, nebo publikování. I nadále by měly být obhájci OA, propagovat OA a být vzorem v této problematice.

4. Nové role a měnící se prostředí

Nové role a prostředí VŠ knihoven je aktivně podporováno, stejně tak i prostředí vysokoškolského vzdělávání obecně. ACRL si klade za úkol být podporou pro všechny pracovníky VŠ knihoven. Klíčové je další vzdělávání samotných knihovníků, kteří by měli být ke změnám připraveni. Vedení by je měli ke

⁴¹ Strategický plán ACRL dostupný na: <http://www.ala.org/acrl/aboutacrl/strategicplan/stratplan>.

změnám vést a učit je přijímat. Knihovníci by měli podporovat změny ve vzdělávání. (American Library Association, 2020b)

4.2.3 Priority ARL

ARL své cíle na následující roky 2019-2021 označila pojmem priority (dále jako Priority ARL), jedná se celkem o čtyři hlavní body, jsou dostupné na webových stránkách asociace⁴². K těmto prioritám byl vytvořena infografika *Action plan 2019-2021*, také dostupný na webových stránkách ve formátu PDF a shrnuje hlavní myšlenky vytyčených cílů. Konceptní dokument jako takový tedy ARL nemá, vše je prezentováno pomocí webu.

Obdobně jako na dalších dokumentech zmíněných v této diplomové práci, i na Prioritách ARL se podíleli členové asociace a partneři po celém světě, spolupráce by pak měla pokračovat i v plnění jednotlivých cílů. U jednotlivých níže uvedených priorit se nachází kontaktní osoba, na kterou se lze obrátit v případě nejasností, či dodání dalších informací. (Association of Research Libraries, 2019b)

Priority ARL jsou následující:

1. Podpora a veřejné politiky

ARL má být kolektivní hlas pro všechny výzkumné knihovny a archivy ve Spojených státech, ale také na mezinárodní úrovni. Věnuje se nejen politickým tématům, ale také právním otázkám, což má vést k podpoření trvalého a bezproblémového přístupu k informacím. Dalšími tématy je ochrana soukromí a svoboda projevu. (Association of Research Libraries, 2019c)

2. Data a analytika

ARL shromažďuje a prezentuje data a různé analýzy o činnostech a efektivitě asociace, popřípadě o jednotlivých krocích v rámci cílů, úloh a služeb. Zároveň vytváří aktivní komunitu knihovníků zajímající se o hodnocení knihoven a zlepšování služeb knihoven. Pro tuto komunitu ARL vytvořila e-mailovou konferenci, dále pořádá konferenci. (Association of Research Libraries, 2019d)

3. Rozmanitost a inkluze

Knihovny v rámci této priority usilují o zlepšení přístupu pro všechny uživatele, plně se zapojují do dění ve společnosti. V rámci akvizice snaží se pořizovat

⁴² Priority a Akční plán dostupný na: <https://www.arl.org/our-priorities/>.

zdroje o vyloučených sociálních skupinách. Knihovny se starají o požadavky všech svých komunit. (Association of Research Libraries, 2019e)

4. Studenti a vzdělávání

Hlavním bodem je otevřené vzdělávání, jenž bude na vysoké úrovni, knihovny sladí své strategie s touto myšlenkou, mělo by docházet také k plnému personálnímu zajištění a ke spolupráci s výzkumnou a vzdělávací komunitou instituce. V rámci tohoto kroku zmiňuje také podporu open science.

Aby bylo možné docílit kvalitního vzdělávání, VŠ knihovny podporují nové výzkumy, následné sdílení výsledků s uživateli, spravují své sbírky ve všech formátech. (Association of Research Libraries, 2019f)

4.2.4. Strategický rámec CARL

Velmi stručný koncepční dokument má *Canadian Association of Research Libraries* (CARL)⁴³. CARL zastupuje zájmy akademické obce a jejich knihoven na národní úrovni, poskytuje podporu a zajišťuje kooperaci mezi největšími kanadskými vědeckými knihovnami, hlavním cílem je rozvoj vysokoškolského vzdělávání a poznání. Jejich dvoustránkový dokument *Strategic Framework – May 2019 to May 2022* lze najít na webových stránkách⁴⁴.

CARL si na vymezené období určilo pět základních bodů. Jako první zmiňuje podporu otevřeného vzdělávání, ve které se snaží podporovat zapojené knihovny. V rámci tohoto cíle bylo stanoveno také podporování šíření výzkumů a jeho výsledků hlavně pomocí OA. Knihovny by se měly podílet na vývoji a zavádění iniciativ pro správu výzkumných dat v knihovnictví. Dále by se měly podílet i na rozvoji otevřené pedagogiky⁴⁵. Na tento cíl navazuje zajištění trvalého přístupu pro studenty, fakulty a vědecké pracovníky ke světovým informačním zdrojům, knihovnám by mělo být usnadněno zachovávání a zajištění dlouhodobého přístupu ke všem formám informací, stejně tak by měl být usnadněn přístup ke všem sbírkám, a to nejen studentům, výzkumným pracovníkům, ale také široké veřejnosti.

Třetím základním cílem je podpora vzdělávání a odborných znalostí, tento cíl odůvodňují rychlými změnami ve výuce, výzkumech a v celkových procesech na univerzitách. Kromě získávání nových znalostí a kompetencí u pracovníků knihoven by v rámci těchto

⁴³ Z důvodů dvou úředních jazyků v Kanadě (angličtina a francouzština) je možné asociaci vyhledat taky pod francouzskou zkratkou ABRC (Association des Bibliothèques de Recherche du Canada).

⁴⁴ Dokument dostupný na: <http://www.carl-abrc.ca/wp-content/uploads/2019/06/Strategic-Framework-May-2019-to-May-2022.pdf>, kromě anglického jazyka je dostupný také ve francouzštině.

⁴⁵ V originále „open pedagogy.“

institucí na univerzitách měly vznikat i nové role a pozice na podporu vědy a výzkumu. K rozvíjet kvalitativních a kvantitativních hodnocení výzkumných knihoven v Kanadě by mělo docházet ve větší míře. Snahou je, aby takovéto procesy byly maximálně usnadněny. Pro hodnocení by CARL rád ve spolupráci s dalšími vysokoškolskými orgány rozvíjel nové ukazatele a přístupy, které by prokazovaly účinek na výzkum a výuku.

Poslední bod by se dal charakterizovat jako působení CARL na vztahy s dalšími subjekty řešící autorskoprávní ochranu, informační politiky, přístup k informacím a obecně dostupnost informací. Mimo to si CARL klade za cíl podporovat otevřenou vládu⁴⁶ a výzkumnou infrastrukturu. Ve všech zmíněných tématech vytváří vnitrostátní i mezinárodní vztahy a iniciativy i mimo prostředí knihovnictví a vědy, aby bylo dosaženo mnohých společných cílů.

Ačkoliv se jedná o jeden z nejstručnějších dokumentů představeny v rámci této diplomové práce, nejpodstatnější, tedy témata, kterými se chce CARL v rozmezí 2019-2022 věnovat, obsahuje. Jeho stručnost lze však vnímat také pozitivní – VŠ knihovny jej mohou brát jako pouhou osnovu, kterou si mohou převzít a rozvíjet dle vlastních potřeb a lze tedy tento strategický rámec konkretizovat a individualizovat na úrovni dané VŠ knihovny.

4.2.5 Další příklady ze zahraničí

Při hledání inspirace v zahraničí je bezpochyby vhodné zmínit například *Society of College, National and University Libraries* (SCONUL). Jde o organizaci, která zastupuje mimo národních knihoven i všechny VŠ knihovny ve **Velké Británii a Irsku**, snaží se informovat o roli VŠ knihoven ve výzkumu, zajišťuje spolupráci a koordinaci služeb knihovnám a podporuje sdílení znalostí a osvědčených postupů (SCONUL, 2020).

Jejich posledním a platným koncepčním dokumentem je *SCONUL Strategy 2019-2022* (dále jen jako Strategie SCONUL), opět je veřejně dostupná na webových stránkách⁴⁷. Strategie SCONUL byla zveřejněna v září 2019, vydána v PDF pak v prosinci 2019. V rámci Strategie SCONUL se řeší šest základních oblastí (SCONUL je v rámci dokumentu nazval „výzvy“).

⁴⁶ V originále „open government.“

⁴⁷ Dokument dostupný na: <https://www.sconul.ac.uk/publication/sconul-strategy-2019-2022>.

Jednou z oblastí je využívání nových technologií, ať už pro potřeby vzdělávání svých studentů, nebo ke zpřístupnění svých sbírek a dat. Rozvoj infrastruktury knihoven má napomoci k maximálnímu využití technologií v rámci spoluprací jednotlivých institucí a vylepšit způsob pracovních procesů pracovníků, které je potřeba v rámci nových možností školit a vzdělávat. Strategie SCONUL se věnuje také vedení knihoven – vedení by mělo správně reagovat na novinky, v rámci své instituce by se měly zavádět ve správný čas s dobře proškoleným, informovaným týmem lidí, znovu je kladen důraz na vzdělávání zaměstnanců a výchovu nové generace vedoucích knihoven. Působení knihoven v prostředí tištěných a elektronických, nebo digitálních formách informací by mělo být vyvážené, ať už v samotném pořizování, tak i v jeho uchovávání, ve strategii se tak nachází zmínka o digitalizaci a digitálním kurátorství na úrovni VŠ knihovny a národní úrovni.

Výzva „Náklady na obsah“ schovává hlavně problematiku OA, měla by být řešena ve spolupráci s dalšími VŠ knihovnami. Ty by však neměly být jediné, SCONUL apeluje na národní kooperaci. Měla by probíhat větší informovanost akademiků a studentů v této problematice.

Strategie SCONUL se věnuje také problematice nových rolí knihoven (vzdělávání studentů, výpomoc při výzkumné činnosti, ...), co stojí za povšimnutí je i zmínka o omezování rozpočtu knihoven, a to zejména v kontextu tzv. Brexitu⁴⁸.

Obdobně jako u LIBER, i britská asociace vytvořila strategické skupiny, které budou dohlížet na plnění jednotlivých témat, jedná se celkem o čtyři skupiny. (SCONUL, 2019)

Ze sousedních států České republiky se nabízí představit si situaci na **Slovensku**, kde hlavní knihovnickou asociací je *Spolok slovenských knihovníkov a knižníc* (SSKK). Protože na Slovensku neexistuje v současné době žádný spolek, který by zašitoval čistě aktivity VŠ knihoven, a SSKK nevytváří žádný dokument čistě pro VŠ knihovny, je jediným strategickým dokumentem pro vysokoškolské knihovnictví na Slovensku *Stratégia rozvoja slovenského knihovníctva na roky 2015-2020* (dále jen *Stratégie*). Tento dokument je platný pro všechny typy knihoven. Vláda Slovenské republiky jej schválila 3. prosince 2014. (Gondová, 2015, s. 5)

⁴⁸ Pojem označuje odchod Velké Británie z Evropské unie, jedná se o zkratku z anglických slov „Britain“ a „exit“.

Z tohoto důvodu tak některé strategické cíle stanovené v tomto dokumentu nemusí odpovídat potřebám a směrům rozvoje VŠ knihoven na Slovensku. Dle Strategie jsou novými úlohami knihoven rozvoj knihovnických a informačních služeb se zaměřením na mediální, informační a digitální gramotnost (zároveň ale služby musí vycházet z potřeb uživatelů). Dále by měl být umožněn přístup k relevantním informacím, knihovny by tak měly vylepšit své technologie a přesouvat se do virtuálního světa. Knihovníci mají být odborníky ve svém oboru a jejich přístup k uživatelům má být důvodem, proč se uživatelé do knihoven vrací. V rámci Strategie byly stanoveny tři oblasti, ty následně mají stanovené další priority a opatření. První oblast se zabývá formováním informačních potřeb, podpora informační gramotnosti, řízení a rozvoj lidských zdrojů pro rozvoj činností knihoven. Mezi priority této oblasti spadá podpora budování knihoven takovým směrem, aby mohly plnit funkci centra vzdělávání s důrazem na informační gramotnost. Knihovny mají být komunitním, multikulturním a informačním centrem a místem neformálního celoživotního vzdělávání. Celoživotní vzdělávání má být podporováno i u pracovníků knihoven, zároveň by mělo docházet ke zkvalitnění systému řízení lidských zdrojů. (Stratégia rozvoja slovenského knihovníctva na roky 2015-2020, 2015)

Dále Strategie ukládá, aby se budovaly a rozvíjely fondy, trvale uchované a ochráněné. Je podporována digitalizace a dlouhodobá archivace, neopomíjí se ani zpřístupňování digitálních dat. Mimo to myslí Strategie také na zlepšení ochrany a bezpečnosti prostor a budov, ve kterých jsou knihovní fondy uloženy a uchovávány. Poslední oblastí jsou metody správy informací a znalostí, dále optimalizace a rozvoj knihovnických a informačních služeb. Cílem je, aby knihovny byly schopné poskytovat klasické i elektronické služby v takové míře, aby bylo dosaženo komfortu uživatelů. Napomoci mají nástroje na virtuální zpřístupnění fondů a poskytování služeb. Podpořena má být také virtuální komunikace mezi knihovnou a uživatelem. Dalším cílem je vytvoření metodických dokumentů, využívání standardů pro knihovny, využívání benchmarkingu⁴⁹ a využívání veřejných zdrojů. (Stratégia rozvoja slovenského knihovníctva na roky 2015-2020, 2015)

VŠ knihovny jsou zmíněny v několika bodech, např. v první bodě, kde se apeluje na podporu systematického vzdělávání zaměstnanců v oblasti digitální a mediální gramotnosti, podporovat zaměstnance v celoživotním vzdělávání v technologiích zaměřené na digitální služby a pro lektory/knihovníky zabezpečující informační vzdělávání uživatelů. Dále se ve Strategii ukládá rozvoj akademických knihoven, jež mají být centrem akademické komunity,

⁴⁹ Jedná se o marketingový nástroj, je založen na systematickém měření a porovnávání vybraných ukazatelů. Používá se ve veřejných knihovnách, je založen na statistických údajích, které běžně vykazují. (Richter, 2008)

v rámci metodických dokumentů by měl být připraveny pro tento druh knihoven standardy. (Stratégia rozvoja slovenského knihovníctva na roky 2015-2020, 2015)

4.3 Shrnutí současných koncepčních dokumentů

Koncepční dokumenty odrážejí knihovnickou praxi v různých zemích a spolcích, představují aktuální témata diskutovaná pro danou oblast. Některé oblasti se však prolínají napříč všemi. Společným rysem však nejsou pouze body, kterými se dokumenty zabývají. Zpracování zahraničních koncepčních dokumentů lze zmínit jako další rys. Právě vizuální zpracování těchto dokumentů stojí též za povšimnutí. Koncepce západních států jsou ve srovnání s českými a slovenskými dokumenty po grafické stránce dobře zpracovány, koncepční dokumenty mohou fungovat jako jistá forma prezentace toho, co vše daná instituce nebo asociace vykonává, jaké jsou její cíle. Kvalitní a profesionální zpracování pak vytváří lepší obraz celé instituce, popřípadě celé komunity a oboru. Zajisté je vždy důležitější obsah takovýchto dokumentů, avšak na formu by při zpracování měli tvůrci myslet také.

Za velmi obecné a nepříliš vhodné dokumenty pro VŠ knihovny lze označit slovenskou Stratégii, z českého prostředí pak Koncepci. Ačkoliv se prezentují jako dokumenty vhodné pro všechny typy knihoven, z jejich obsahu si nelze nevšimnou tíhnutí spíše k veřejným – krajským a městským – knihovnám.

Zdroje inspirací pak mohou sloužit dokumenty zmíněné v předešlých podkapitolách, popřípadě jiné strategické dokumenty zahraničních organizací specializující se na potřeby, rozvoj akademických a výzkumných knihoven. Představené koncepční dokumenty byly různorodé obsahově i formálně, nicméně objevovala se témata, které byly důležité pro všechny. Jako první se dá označit oblast podpora vědy a výzkumu, s tím spojená problematika open science, OA a sdílení dat, objevila se však již i myšlenka otevřeného vzdělávání. Podpora vědy a výzkumu byla v různých formách ve všech zmíněných koncepčních dokumentech, lze tedy říct, že asociace tuto roli VŠ knihoven považují stále za aktuální a uvědomují si její potřebu i v budoucnosti.

Podpora sdílení informací, zkušeností a postupů mezi jednotlivými knihovnami – tak vystihuje další nejčastěji zmiňované téma pro VŠ knihovny. Klade se důraz na vzájemnou spolupráci a součinnost při práci, VŠ knihovnám by měla být zpřístupněn účinný komunikační kanál. Se sdílením souvisí i bod vzdělávání zaměstnanců, kde stojí za připomenutí cíl vzdělávat

a vychovávat novou generaci ve vedoucích pozicích, manažerské dovednosti u pracovníků knihoven bývají často opomíjeny, jsou však stále více potřeba.

Se vzděláváním pak souvisí i nové role VŠ knihoven, protože zaměstnanci knihoven se musí vzdělávat nejen v nových odborných znalostech (nové metodiky, systémy, pravidla atd.), ale také musí umět přijímat nové služby a nástroje a být schopni je kvalitně zpřístupňovat uživatelům. Ještě stále se za novou roli považuje vzdělávání uživatelů, zde se otevírá problematika chybějícího pedagogického vzdělání u knihovníků. Mimo to se zaměstnanci učí s novými technologiemi (nejen pro uživatele, jako jsou moderní skenery a 3D tiskárny, ale také by měl rozumět technologiím pro knihovníky). Nové role VŠ knihoven se nabízí také v digitálních službách a zpřístupňování kulturního dědictví v jejich fondech. Podpora nových technologií lze označit jako další oblast v rozvoji VŠ knihoven.

Dle dokumentů se nesmí nadále zapomínat na zjišťování informačních potřeb studentů, na základě toho je kladen důraz na aktivní pořizování všech druhů informačních zdrojů (v akvizici by mělo docházet k rovnováze, nesoustředit se pouze na jeden typ zdrojů), čímž se VŠ knihovny umožní přístup k informacím všem svým uživatelům.

Sdílení dat z výzkumů se v současné době považuje za samozřejmé, stejně tak i sdílení dat a informací o činnostech jednotlivých VŠ knihoven, v představených koncepčních dokumentech zaznělo ale také zveřejňování dat o činnostech asociací. Organizace si pro sebe vytváří jistý kontrolní bod, díky kterému je uloženo, že musí informovat o svých krocích na podporu úspěšného plnění koncepcí.

5. Vysokoškolské knihovnictví z pohledu českých knihovníků a uživatelů: praktická část

5.1 Cíl výzkumu

Hlavním cílem praktické části je získání dat a komentářů pro definování slabých a silných stránek VŠ knihoven v České republice a identifikování hlavních oblastí rozvoje v následujících letech. Výzkum napomůže k získání uceleného přehledu na téma koncepční dokumenty v českém knihovnictví. Výsledky z výzkumu budou sloužit jako podklady pro přípravu koncepčního dokumentu zaměřeného na rozvoj VŠ knihoven v období do roku 2025.

Hlavní výzkumnou otázkou v diplomové práci je zjištění silných a slabých stránek VŠ knihoven a zjistit, jak nahlíží na VŠ knihovny a jejich rozvoj v následujících letech různé cílové skupiny koncepčního dokumentu – knihovníci a vedoucí knihoven. Výsledky a cíle koncepčních dokumentů se pak dotýkají studentů, kteří se také zúčastnili výzkumu.

5.2 Metody výzkumu

Pro diplomovou práci byla zvolena triangulace metod, metodologie praktické části se opírá o doporučení z publikace „*Applications of social research methods to questions in information and library science*“ (Wildemuth, 2017). Mezi doporučení patří triangulace zdrojů dat a různých výzkumných metod, což napomáhá ke zlepšení preciznosti a důslednosti ke zvolenému přístupu. Data sesbíraná pomocí různých metod zvyšují předpoklad přesnějších závěrů, zároveň jsou minimalizovány slabé stránky některých metod a dochází také ke snížení extrémních hodnot. (Wildemuth, 2017, s. 168)

Pro tuto práci byla stanovena následující triangulace, jak sběru dat, tak metod, kterými budou získány:

- dotazníkové šetření (podkapitola 5.2.1),
- rozhovory s klíčovými aktéry v oblasti VŠ knihovnictví (podkapitola 5.2.2),
- focus group s knihovníky (viz podkapitola 5.2.3),
- rozhovory s uživateli VŠ knihoven (viz kapitola 5.2.4)

5.2.1 Dotazníkové šetření

První výzkumnou metodou pro diplomovou práci bylo určeno dotazníkové šetření, cílem bylo zapojit co nejvíce vysokoškolských knihovníků v rámci České republiky. Dotazník byl šířen online formou, distribuován byl pomocí knihovnické e-mailové konference pro VŠ knihovny, pro ředitele VŠ knihoven, dotazník byl rozesílán také pomocí konference Knihovna a došlo i k přímému oslovení některých VŠ knihoven. Těmito kroky měla být zajištěna dostatečná odezva pro sesbírání potřebného počtu odpovědí. Dotazník účastníci výzkumu vyplňovali anonymně.

Pro sběr dat byla vybrána platforma Google Forms. Tato webová aplikace splňovala veškeré požadavky výzkumníka na vytvoření optimálního dotazníku, jedná se o jednoduchý nástroj s dobrou možností šíření. Sbíráni dat probíhalo od poloviny ledna 2020 do konce února 2020. Dotazník měl celkem 39 otázek různého typu, byl rozdělen do 12 sekcí, z toho sekce 1 a sekce 12 neobsahují žádné otázky. Z otevřených otázek jsou citovány některé odpovědi, pro lepší ilustraci tématu nebo problematiky.

Jak již bylo uvedeno, cílová skupina v rámci této výzkumné metody byli hlavně vysokoškolští knihovníci. V rámci této části nebylo stanoveno žádné omezení – dotazník mohli vyplnit knihovníci na jakékoliv pozici (od pracovníků u výpůjčních pultů, po ředitele knihoven), dotazník mohli vyplnit knihovníci napříč celou Českou republikou. Cílem bylo sesbírat co nejširší škálu odpovědí a zjistit různé úhly pohledu na vysokoškolské knihovnictví v České republice.

Plné znění dotazníku lze dohledat v Příloze 1.

5.2.2 Strukturované rozhovory s klíčovými aktéry v oblasti VŠ knihovnictví

Jako další výzkumnou metodou byly zvoleny strukturované rozhovory s otevřenými otázkami, rozhovory byly vedeny zcela anonymně a proběhly mezi únorem a dubnem 2020. Rozhovory byly vedeny s klíčovými aktéry v oblasti VŠ knihovnictví (vedoucí knihoven, zástupci vedoucích apod.), účastníci této části výzkumu byli vybráni pomocí dotazníků, kde mohli zájemci zanechat e-mailový kontakt pro další část výzkumu, popřípadě byli účastníci doporučení od vedoucí diplomové práce. Nejkratší rozhovor trval dvacet jedna minut, nejdelší jednu hodinu a sedm minut.

Účastníci strukturovaných rozhovorů byli předem obeznámeni a ujistiáni plnou anonymitou, aby mohli odpovídat co nejpohodlněji a mohli plně vyjádřit své názory, stejně tak

s pořízením zvukového záznamu celého rozhovoru. O těchto skutečnostech byli seznámeni znovu ještě před zahájením samotného rozhovoru. Před samotným rozhovorem byl navíc podepsán informovaný souhlas (viz Příloha č. 2).

Všichni respondenti souhlasili s pořizováním zvukové nahrávky, které byly následně přepsány do psané podoby, plně anonymizovány, gramaticky upraveny. Bohužel u jednoho z rozhovorů selhala technologie a nepodařilo se tak pořídit zvukovou nahrávku. Zbylé zvukové nahrávky byly pořízeny bez problému a po přepsání byly smazány. Mimo jiné byli účastníci této části výzkumu seznámeni, že mají možnost neodpovědět na otázku bez udání důvodů, popřípadě ukončit rozhovor. Těchto možností nevyužil žádný z respondentů.

Analyzování odpovědí rozhovorů

Jak již bylo uvedeno výše, po pořízení zvukových nahrávek byly přepsány do psané formy, gramaticky upraveny a anonymizovány. Po získání všech potřebných dat a provedení všech rozhovorů započala jejich analýza. V jednotlivých odpovědích byly nalezeny jevy, jež se opakovaly a byly společné.

Významné pasáže z rozhovorů jsou (obdobně jako u dotazníkového šetření) citovány v práci, opět slouží pro přiblížení a ilustraci tématu. Pro citace byli respondenti označeni jako „Odborník 1-7.“ Tento tvar je zvolen bez ohledu na pohlaví, jedná se o čistě praktické označení z důvodu celé anonymizace výzkumu. Díky označení je minimalizována možnost si účastníky výzkumu spojovat s jakoukoliv osobou. Čísla jsou udělena náhodně, v žádném případě neodpovídají pořadí, v jakém byly rozhovory provedeny.

Plné texty rozhovorů jsou k dispozici na vyžádání u řešitelky.

5.2.3 Focus group s knihovníky

Jako další metoda pro tento výzkum byl zvolen tzv. focus group. Ta proběhla s knihovníky VŠ knihoven, setkání proběhlo v březnu. Celkem se zúčastnilo pět knihovníků, čtyři ženy a jeden muž z celkem tří různých VŠ knihoven. Každý z účastníků pracuje na jiné pozici. Účastníci focus group byli stejně jako vedoucí knihoven osloveni na základě zanechání kontaktu v dotazníku.

Focus group (v češtině někdy označováno jako ohniskové skupiny) je metoda kvalitativního výzkumu, při kterém se získávají data z vytvořené skupiny a moderátora. Během

skupinových interakcí v rámci diskuze se zkoumají postoje a názory na určené téma (ohnisko). Focus group se zúčastňují členové cílové skupiny a kterých se téma v rámci výzkumu týká. (Reichel, 2009, s. 114)

V rámci focus group účastníci společně vytvářeli myšlenkovou mapu, jedná se o jednoduché grafické znázornění klíčových slov a jejich vazeb na dané téma. V rámci celého sezení probíhala skupinová diskuse během celého setkání. Tato metoda je vhodná pro odhalení názorů širší veřejnosti a k zjištění kolektivních postojů (Hendl, 2016, s. 186). Celé sezení s knihovníky trvalo 1 hodinu a 45 minut.

Knihovníci byli ještě před samotnou akcí obeznámeni s plnou anonymitou a s pořízením zvukového záznamu celého focus group, čímž souhlasili všichni zúčastnění, knihovníci obdrželi podepsaný informovaný souhlas (viz Příloha č. 3) Zvuková nahrávka byla přepsána do psané podoby, plně anonymizována a gramaticky upravena. Po přepsání byla nahrávka smazána.

Analyzování výsledků z focus group

Po pořízení zvukové nahrávky proběhla její analýza, byly vytyčena klíčová slova a témata, které se opakovaly a které považovali knihovníci za důležité, aby zazněla v rámci této práce.

Významné pasáže jsou opět citovány, účastníci tohoto výzkumu jsou označeni jako „Knihovník 1-5.“ Tento tvar je zvolen bez ohledu na pohlaví, je zvolen kvůli anonymizaci. Čísla jsem udělena náhodně.

Plné znění focus group je k dispozici na vyžádání u řešitelky.

5.2.4 Rozhovory s uživateli VŠ knihoven

Jako poslední proběhly individuální rozhovory s uživateli (studenty) VŠ knihoven. Původně i s touto skupinou měl proběhnout výše zmíněný focus group a měl proběhnout koncem března. Bohužel z důvodu přerušení výuky na vysokých školách v ČR kvůli šíření COVID-19 se místo toho uskutečnily individuální rozhovory se studenty. Ty byly vedeny pomocí různých videokonferenčních nástrojů (Zoom, Skype, Messenger). Účastníci této části výzkumu se ozvali na příspěvek o této diplomové práci na sociálních sítích, popřípadě byli

osloveni přímo řešitelkou. V rámci rozhovorů tvořili studenti obdobně jako knihovníci myšlenkové mapy. Nejkratší rozhovor trval 16 minut, nejdelší 35 minut.

Studenti byli obeznámeni s plnou anonymitou, s pořizováním zvukového záznamu a s ponecháním vytvořených myšlenkových map pro potřeby výzkumu. Studentům před rozhovorem byl zaslán informovaný souhlas (viz Příloha č. 2) Dva respondenti nechtěli, aby rozhovor byl nahráván, zbývajících pět souhlasilo, jejich nahrávky byly následně přepsány do psané podoby, opět plně anonymizovány a gramaticky upraveny, následně nahrávky smazány.

Analyzování odpovědí z rozhovorů

Získaná data byla analyzována po provedení všech rozhovorů, ve kterých se objevovaly společná témata a problémy zmiňované účastníky. I zde jsou významné části z rozhovorů citovány pro ilustraci názorů a myšlenek. Pro citace byli respondenti označeni jako „Studentka 1-7.“ Čísla jsou udělena náhodně, neodpovídají pořadí pořizení rozhovoru.

Plné texty rozhovorů jsou k dispozici na vyžádání u řešitelky.

5.3 Výsledky dotazníkového šetření

5.3.1 Výzkumný vzorek

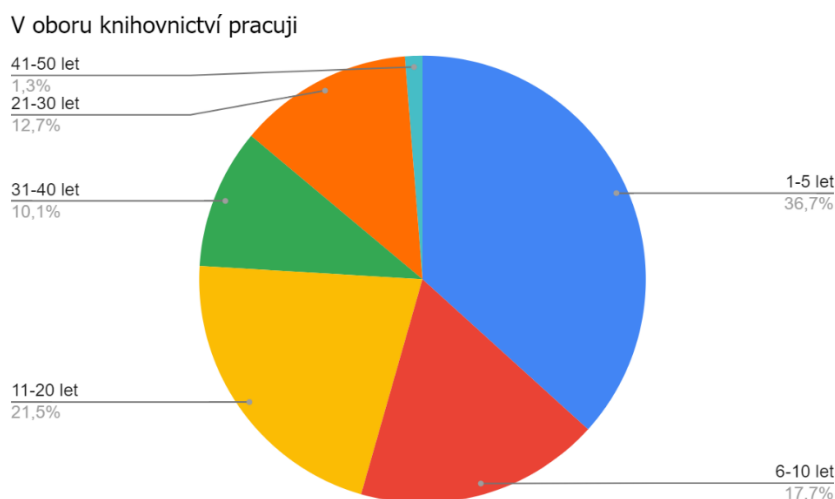
Dotazník vyplnilo celkem 77 vysokoškolských knihovníků z 17 různých vysokých škol, dva respondenti pocházeli z Národní technické knihovny⁵⁰, celkem tedy 79 respondentů, z toho 66 žen a 13 mužů. Nejvíce respondentů se vyskytuje na Univerzitě Karlově (36,7 %), dále pak na Masarykově univerzitě (12, 7 %), třetí místo pak patří Mendelově univerzitě a Západočeské univerzitě v Plzni (7,6 % na univerzitu). Více knihovníků působí v centrální, popřípadě ústřední knihovně, než ve fakultní (poměr 53 % k 38 %, další respondenti volili možnost „jiné), nutno ale podotknout, že každá univerzita (dokonce i fakulta) může mít systém knihoven nastaven trochu jinak.

Nejvyšší dosažené vzdělání bylo vysokoškolské magisterské (48,1 %), dále bakalářské a doktorandské (obojí 20,3 %), následuje středoškolské a nejméně odpovědí bylo u volby vyšší

⁵⁰ Národní technická knihovna byla zařazena do výčtu univerzit na základě toho, že sídlí v tzv. „dejvickém kampusu,“ kde působí několik českých vysokých škol a plní tak roli vysokoškolské knihovny.

odborné. Drtivá většina respondentů má vzdělání z oboru knihovnictví, informační věda nebo knihovněda (78,2 %).

Mezi tři nejčastěji volené věkové skupiny patří 25-34 let, dále pak 35-44 let a jako poslední 45-64 let. Věkovým skupinám by odpovídal i počet let v oboru – přes 36 % respondentů pracuje v oboru knihovnictví 1-5 let, viz Graf č. 1 níže.

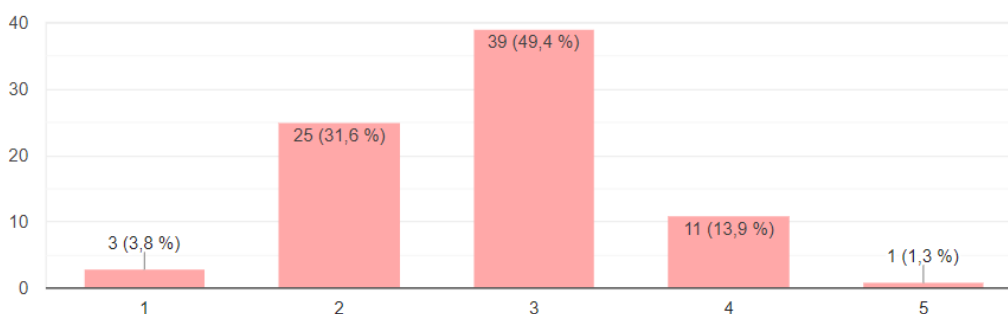
Graf č. 1 - Práce v oboru

U otázky ohledně pracovní pozice mohli respondenti volit více možností, maximálně však tři, toto omezení však nebylo vždy dodrženo (pět knihovníků vyplnilo víc jak tři možnosti). Pokud sestavíme pět nejčastěji zvolených pracovních pozic, na který respondenti působí, o první pozici se dělí knihovníci ve službách s katalogizátory (obojí po 26,6 %), následují knihovníci v oblasti vzdělávání uživatelů (22,8 %), vedoucí knihoven (20,3 %, je nutné opět pamatovat na různé systémy VŠ knihoven), správci EIZ (19 %) a pátou pozici obsadili knihovníci na problematiku OA a podporu vědy (17,7 %)

5.3.2 České vysokoškolské knihovnictví a reagování na zahraniční novinky

Zda české vysokoškolské knihovnictví v České republice reaguje dostatečně na novinky přicházející ze zahraničí, měli účastníci oznámkovat v uzavřené otázce, systém byl zvolen jako ve škole – 1 značí výborně, 5 nedostatečně. Nejvíce byla volena známka 3, pro kterou hlasovalo celkem 49,4 %.

Reaguje dle Vás české vysokoškolské knihovnictví dobře na zahraniční novinky ve vysokoškolském knihovnictví?

Graf č. 2 - Reagování na zahraniční novinky

Po oznámkování byla vložena otevřená otázka, kde měli knihovníci možnost se vyjádřit a okomentovat svoji známku, popřípadě celkově stav knihovnictví ve VŠ knihovnách.

Dalo by se říct, že známka 3 byla volena z toho důvodu, že se dle respondentů nejedná o lehkou otázku, na kterou lze jednoduše a obecně odpovědět, zároveň „*vždy jde něco vylepšovat.*“ Reagování na nové možnosti v zahraničí je často diskutované téma, knihovníci se v rámci celého oboru (bez ohledu na to, o jakém druhu knihovny se hovoří – VŠ, veřejné, vědecké, ...) snaží novinky sledovat a převádět do českého prostředí.

VŠ knihovny na nové možnosti, novinky, služby, nástroje atd. v rámci svých možností reagují dobře a vynakládají snahu je do českého prostředí převést, děje se to však s jistou časovou rezervou. Tato rezerva může být způsobena mnoha důvody: sledování vývoje novinky v zahraničí (a tedy zda se jedná o téma, které je dobré diskutovat i v rámci českého knihovnictví), nedostatek financí a knihovníků na zavádění, nedostatečnou podporou ze strany vedení univerzit. Problematické mohou být také mnohdy nedostačující prostory VŠ knihoven. Respondenti také upozorňovali, že změny v praxi nejsou vždy prováděny systematicky a fakt, že „*ne všechny novinky ze zahraničí jsou aplikovatelné na české prostředí.*“

Nicméně se knihovníci shodli, že v rámci možností se novinky aplikují do praxe, vedením VŠ knihoven jsou podporovány výjezdy do zahraničí k čerpání inspirace a znalostí. V některých tématech, např. OA, které je monitorováno v posledních letech bedlivěji, VŠ knihovny reagují na novinky velmi dobře.

Jeden respondent upozornil, že záležitost se týká nejen VŠ knihoven, ale také oborů knihovnictví na univerzitách, kde dle respondenta není dostatečná odezva od vyučujících a zařazení novinek do výuky.

5.3.3 Silné a slabé stránky VŠ knihoven v ČR

V následujících dvou otevřených otázkách dostali respondenti možnost vyjádřit se k silným a slabým stránkám VŠ knihoven v rámci republiky, nebyli nijak omezeni a mohli napsat libovolně dlouhou odpověď.

Za **nejsilnější stránku** lze považovat samotné knihovníky. V otevřených otázkách se toto klíčové slovo objevovalo nejčastěji, respondenti ocenili jejich zápal i nad rámec povinností a možností, jejich vstřícnost uživatelům, popřípadě celoživotně se vzdělávat, flexibilitu a zápal pro obor, jeden z respondentů to popsal výstižně: „*Srdcaře*.“ S tím souvisí i silná stránka spolupráce napříč knihovny v rámci VŠ, popřípadě i s dalšími VŠ knihovnami v ČR. EIZ, jejich pořizování a jejich přístup k nim se považuje za další silnou stránku. Obsáhlý knihovní fond kvalitní literatury pokrývající odbornou českou a zahraniční literaturu označovali jako další významný bod. Další silnou stránku lze označit klíčovým slovem „*tradice*.“ Tuto silnou stránku lze charakterizovat tak, že respondenti pocítují (nejen) VŠ knihovny jako neodmyslitelné součásti vysokých škol, ale také kultury a vzdělání.

Mezi další často zmiňované oblasti patří příjemné prostředí VŠ knihoven, jejich služby (konkrétně byly zmíněny nejvíce referenční služby a meziknihovní výpůjční služba), pořádání školení a semináře pro studenty a vyučující, podpora vědy a výzkumu, moderní technologie, s čímž souvisí i dobré reagování na trendy a novinky a jejich následné zavádění. Objevila se i zmínka o dobrém financování VŠ knihoven, nebo jasná cílová skupina.

Zatím co silné stránky se velmi často opakovaly a shodovaly, u **slabých stránek** je rozmanitost větší, nachází se zde mnoho různých problémů. Nejvíce zmiňovaná slabá stránka VŠ knihoven je považováno jejich financování, hlavně v oblasti nízkého ohodnocení zaměstnanců. Další slabou stránkou je podceňování VŠ knihovny ze strany zřizovatele, tedy ze strany VŠ. Ta dle odpovědí může mít „*svazující*“ efekt bránící VŠ knihovně se rozvíjet v plné míře.

Dalším nedostatkem dle respondentů je malé zapojení VŠ knihoven do výuky, kde mohou být dobrým partnerem, například ve výuce informační gramotnosti a v oblasti EIZ v rámci bakalářských, či diplomových seminářích. Objevil se i komentář stěžující si na neschopnost VŠ knihoven v dalším vzdělávání: „*nedaří se vychovávat doktorandy, aby vytvořili novou generaci*.“

Nevyhovující prostory, nedostatek studijních míst a zastaralost byly označeny jako další slabé stránky. Respondenti si myslí, že VŠ knihovny nejsou schopny dostatečně a efektivně

propagovat své služby a akce, špatná propagace tak byla označena jako další oblast, na které by měly VŠ knihovny v ČR zapracovat. Nevyhovující funkční nástroje pro práci s EIZ, kvůli kterým uživatelé nemohou plně využívat tyto zdroje, byly vytyčeny jako další nevýhoda.

Stejně jako knihovníci mohou být vnímáni jako silnou stránkou, mohou figurovat i jako slabší článek VŠ knihoven – nejčastěji byli zaměstnanci zmiňováni v kontextu nedostatečného proškolení/kvalifikace a nízká úroveň angličtiny zaměstnanců.

Jeden respondent nesouhlasí s přístupem veřejnosti do VŠ knihovny a tuto otevřenost považuje za slabou stránku. Zajímavou slabou stránku zmínil další respondent – ten za slabou stránku českých VŠ knihoven považuje absenci lídrů v tomto oboru.

5.3.4 Služby VŠ knihoven účastníků dotazníkového šetření

Jaké služby považují respondenti ve své knihovně za nejlepší, následně pak i za slabší a jaké služby postrádají měli respondenti vyjádřit ve třech povinných otázkách. Aby se docílilo co největší různorodosti a neomezení, byly tyto tři otázky nastavené jako otevřené.

Silné stránky napříč všemi odpověďmi by se daly charakterizovat pomocí čtyř klíčových slov: **EIZ, služby, vzdělávání uživatelů a zázemí**. Tyto čtyři oblasti byly zmiňovány respondenty nejvíce. Co se týče EIZ, oceňují na svých knihovnách jejich širokou nabídku a lehkou dostupnost pro studenty. V oblasti služeb je nejčastěji zmiňována služba výpůjční, následují meziknihovní výpůjční služby a referenční služby, objevily se ale i zmínky půjčování například nabíječek pro mobilní zařízení, nebo vypůjčování tabletů, čteček a notebooků. V rámci služeb zazněla jejich komplexnost – tedy, že VŠ knihovna je schopna poradit ve všech oblastech. Nabídka různých školení, seminářů nejen pro studenty, ale i pedagogy, podpora e-learningu a informačního vzdělávání je další silnou stránkou, kterou označili respondenti v dotazníku. Zázemí, nebo by se dalo použít také klíčové slovo prostory, bylo hlavně míněno jako poskytování dostatek studijních míst, ať už v klasických, nebo týmových studovnách, poskytování místa pro odpočinek a trávení volného času, zrekonstruované prostředí.

Knihovníci za silnou stránku považují také to, že jsou podporou uživatelům nejen k získání potřebných informací, ale také i v jiných oblastech studia. Další silnou stránkou je podpora vědy a výzkumu, akvizice tištěných zdrojů, s čímž souvisí i specializovaný knihovní fond.

U **slabých stránek** nelze takto jednoznačně označit určité oblasti a označit je klíčových slovem, odpovědi jsou velmi různorodé. Opakující se problém byla **propagace**, která tak způsobuje nedostatečná zájem (o akce, služby, EIZ), nevhodně řešené prostory, popřípadě i to, že jsou do určité míry VŠ knihovny omezeny nevhodnými prostory. Ze služeb považují za nejslabší rešeršní. Zastaralé technologie byly zmiňovány hlavně v oblasti reprografických služeb.

Nedostatek kvalifikovaného personálu, systém knihoven na dané VŠ a **nedostačující spolupráce** mezi jednotlivými součástmi a knihovnami byly vytyčeny jako další oblasti slabých stránek.

Ačkoliv EIZ byly často zmiňovány v silných stránkách, v oblasti těch slabých se objevily také: malá propagace EIZ, chybějící databáze a „*malý zájem, který je ovšem způsoben i tím, že vyučující to po studentech nechtějí a ti pak jdou cestou nejmenšího odporu.*“

Tento problém souvisí i s malým zapojením VŠ knihoven do vzdělávání a výuky, popřípadě i do Univerzity třetího věku, málo času věnovaný studentům v doktorském studiu a akademikům, podpora vědy, zmínka padla o nízké podpoře pro studenty se specifickými potřebami, nevhodné podmínky pro studenty (jako příklad respondent uváděl z praxe: „*zákaz vnášení batohů do určitých částí knihovny, a tím pádem odliv počtu návštěvníků z řad studentů, protože jdou raději jinam*“), repozitáře závěrečných prací, nevhodný katalog a zároveň pomalý proces katalogizace.

Odpovědi u otázky, kterou **službu postrádají ve své VŠ knihovny**, jsou velmi různorodé. Samozřejmě se objevily i odpovědi typu „nevím,“ „ted' mě žádná nenapadá“ a čisté „ne.“ Respondenti postrádají podporu OA, podporu vědy a výzkumu, semináře pro doktorandy, bibliometrii⁵¹ nebo scientometrii⁵², funkční repozitáře vědeckých dat a publikací, poradnu akademického psaní, digitalizaci. Jsou postrádány místa ke studiu, ze služeb citelně postrádají poskytování rešerší (s poznámkou, že by tato služba měla být nastavena tak, aby „*nemohla být zneužívána línými studenty*“), individuální konzultace pro studenty, rozšířit služby i pro účastníky univerzity třetího věku a poskytování referenčních služeb uživatelům online (např. pomocí chatovací služby), nebo pomocí gamifikace⁵³. Knihovníci by uvítali, aby bylo uživatelům umožněno platit kartou. Postrádají lepší propagaci VŠ knihovny, nebo také podporu

⁵¹ Viz poznámka č. 7.

⁵² Scientometrie je věda zabývající se evolucí vědy pomocí kvantitativních indikátorů vědecké informace, např. počet publikací v periodických, počet citací článků a jeho autorů atd.

⁵³ Gamifikace je marketingová technika, kdy například propagace nebo výuka probíhá pomocí herních prvků.

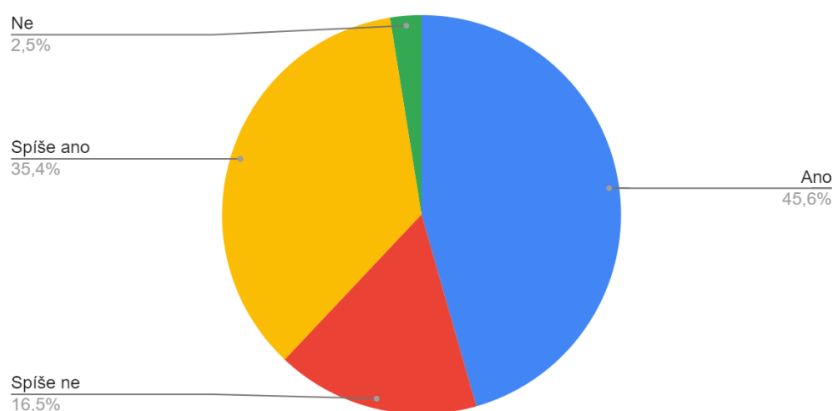
nejen placených nástrojů, ale také volně dostupných. VŠ knihovny by měly více plnit komunitní roli a nabízí se možnost plnit i tzv. knihovnu věcí. Rozšíření otevírací doby je další téma zmíněné v odpovědích.

Pociťují absenci vzdělávací funkce VŠ knihoven, informační gramotnost jako předmět ve výuce, univerzitní koncepci pro tuto problematiku nebo „povinné seznámení prváků s knihovnou.“

5.3.5 Vztahy VŠ knihovníka s dalšími částmi VŠ

VŠ knihovník je jedna z dalších pozic na VŠ pomáhající studentům během jejich studia, např. studijní oddělení. Uzavřená otázka si kladla za cíl zjistit, zda VŠ knihovníci vnímají svoji pozici jako rovnocenného k jiným pracovním pozicím. Ve větší míře se seskupily pozitivní odpovědi, 45,6 % respondentů se považují za stejného pomocníka v rámci studia, 35,4 % pak zvolilo „spíše ano.“ Jasně ne zvolilo pouze 2,5 %.

Vnímáte vysokoškolského knihovníka jako rovnocenného k jiným pozicím zajišťující pomoc pro studenty (např. studijní oddělení, poradenská centra atd.)?

Graf č. 3 - Knihovníci a jiné pozice v rámci VŠ

Svoji volbu mohli účastníci okomentovat v následující otevřené otázce, nebyla však povinná. V odpovědích se objevovali komentáře, kde knihovníci popisovali, že sami se pociťují jako rovnocenní partneři pro další oddělení, studenti a další zaměstnanci však již nikoliv. Přitom poukazovali na důležitost knihovníka během studia: „*knihovník hraje důležitou roli ve vzdělávacím procesu,*“ a na potřebu informací: „*studium se bez kvalitních zdrojů neobejde.*“ VŠ knihovník je další servisní pozicí, navíc často nejdříve s otázkou ohledně studia přichází do knihovny, takže VŠ knihovník musí umět poradit, na jaké oddělení, nebo zaměstnance se student musí obrátit, výstižně situaci popsal jeden z respondentů těmito slovy: „*Knihovník*

často musí zodpovídat dotazy ohledně studia, ukončení studia, kde a jak co zaplatit, kde se platí za promoce, kde najdu určitou učebnu, budovu, jak si nabít peníze na kartičku atd. Takže musí vědět všeobecně věci i o studiu, fakultě, univerzitě, aby tyto dotazy mohl zodpovědět.“

Zároveň VŠ knihovny poskytují služby, které v dalších oddělení chybí – poskytování místa ke studiu, studijní materiály, možnosti kopírování a tisku... Ačkoliv se objevil komentář, že zatím co studijního referenta student potřebuje ke studiu a k různým potvrzením, do knihovny student zajít nemusí a může i tak absolvovat VŠ. Respondent však zmínil čistě fyzickou návštěvu ve VŠ knihovně, nemělo by se zapomínat i na virtuální přístupy ke knihovně (využívání EIZ, e-mailové dotazy).

V následující otevřené otázce se měli respondenti vyjádřit, jak si myslí, že VŠ knihovnu vnímají **akademičtí pracovníci**. Respondenti se shodli, že pokud akademický pracovník navštěvuje knihovnu a využívá jejich služeb, vnímá ji pozitivně a má s VŠ knihovnou dobrý vztah. Vztahy s akademiky se dle účastníků za poslední léta lepší, zároveň se knihovníci neustále snaží tyto vztahy a vnímání vylepšovat. „*Myslím si, že především díky rozvoji služeb na podporu vědy nás většina akademiků vnímá více pozitivně a některá nás dokonce berou jako své kolegy, zpravidla si uvědomují, že nejsme jen administrativní pracovníci.*“ Knihovníci vnímají, že se stávají partnerem nejen v podpoře vědy, ale také ve výuce, kdy napomáhají například akademikovi při chystání diplomového semináře, ve kterém se řeší citace a psaní odborných textů, VŠ knihovny jsou vnímány jako odborná pracoviště.

Akademičtí pracovníci, kteří nenavštěvují VŠ knihovnu a nevyužívají jejich služeb, pak dle respondentů VŠ knihovnu nevnímají kladně, mohou získávat pocit zbytečnosti knihovny, jejíž cílem je pouze poskytnout studijní materiály studentům, popřípadě služby VŠ knihovny berou jako samozřejmost. Zároveň však často mají vysoké nároky na znalosti knihovníků (ať už znalosti ohledně chodu univerzity, tak znalosti z oborů studovaných na VŠ), oproti tomu však nechápou požadavky VŠ vzdělání u knihovníků. Dle respondentů neprobíhá dostatečná osvěta služeb, akademický pracovník tak mnohdy neví, co všechno může VŠ knihovna nabídnout a že se nejedná pouze o půjčovnu knih.

Respondenti navíc soudí, že akademičtí pracovní raději volí vědecké (např. knihovny Akademie věd ČR), nebo národní knihovny (např. Národní knihovna ČR, Národní technická knihovna, ...) než VŠ knihovny.

Názory ohledně toho, jak vnímají VŠ knihovnu **další zaměstnanci VŠ** zanechávali knihovníci v další otevřené otázce. Mnohdy další zaměstnanci o VŠ knihovně moc informací

nemá, o VŠ knihovně získávají obraz hlavně pomocí knihovníků působících na výpůjčních pultech. VŠ knihovnu vnímají jako zdroj informací pro studenty, „nemají většinou přehled o tom, co je jejím hlavní posláním.“ Další respondent popisuje, jak je VŠ knihovna vnímána jako obtíž, následně dodává: „Vztah mezi knihovnou a dalšími odděleními není pocitově rovnocenný. Knihovna se musí poměrně často obhajovat a bránit svou pozici.“ Mezi dalšími odděleními pak může kolovat názor, že knihovníci téměř nic nedělají, není jim však poskytnut prostor na naslouchání a vysvětlování, co všechno provoz VŠ knihovny obnáší a co všechno poskytuje.

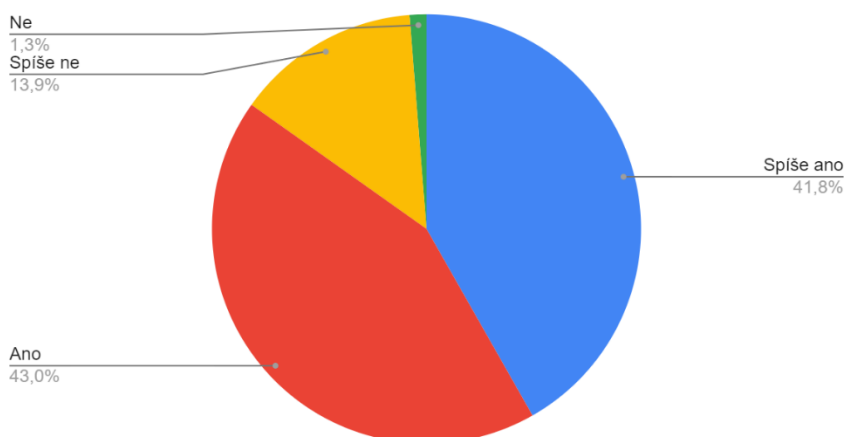
Často navíc ani netuší, že služby mohou využívat také, nicméně objevuje se zájem o přednášky, výstavy a jiné akce VŠ knihovny. Vztahy s dalšími zaměstnanci se lepší, respondenti se vyjadřovali o lepších vztazích a dobrém obrazu VŠ knihovny před ostatními odděleními. V některých případech berou knihovny jako partnera, který napomáhá chodu fakulty a se kterým spolupracuje, jako příklad knihovník uvedl spolupráci na informačních schůzkách pro nové studenty. Vytváření lepšího obrazu knihovny napomáhá také poskytování prostor na VŠ akce, zapojení knihovny do různých národních akcí a celková propagace mimo VŠ.

Vnímání knihovny dalšími zaměstnanci se výrazně neliší od toho, jak VŠ knihovnu vnímají akademičtí pracovníci, aspoň tak míní účastníci výzkumu.

5.3.6 Komunitní role VŠ knihoven

Komunitní role knihoven je v posledních letech čím dál více diskutované téma a oblast, do které knihovny směřují své aktivity. Protože uživatelé VŠ knihoven utváří svou komunitu využívající jejich služby, byly v dotazníku otázky i tuto roli. Komunitní role VŠ knihoven by měla být podporována, lze tak usuzovat na základě odpovědí v uzavřené otázce, 43 % zvolilo volnu ano, 41,8 % pak spíše ano.

Komunitní role je u knihoven čím dál častěji zmiňována a podporována. Měla by také VŠ knihovna podporovat tuto roli?

Graf č. 4 - Komunitní role VŠ knihoven

K této otázce byla opět možnost se vyjádřit a zanechat komentář v otevřené otázce, nejednalo se o povinnou otázku. V odpovědích se lze dočíst, že tuto funkci by primárně měly plnit knihovny veřejné městské, protože VŠ knihovny nemají dostatek možností a mohly by tím tak utrpět odbornější činnosti, knihovníci se setkávají i s nezájmem ze strany studentů.

Jeden z účastníků dotazníkového šetření míní, že tato role by pro VŠ knihovny neměla být primární, nevidí však důvod, proč by ji měly odmítat. VŠ knihovnu může navštěvovat také široká veřejnost, a ačkoliv není cílovou skupinou, nemělo by se na ni zapomínat, do veřejnosti můžeme započítat absolventy, nebo také účastníky univerzity třetího věku.

Komunitní roli lze však plnit i pro studenty, tam se dle respondentů nabízí spolupráce s fakultními spolky. VŠ knihovna je součástí univerzity a „*při akcích univerzity bychom měli být do programu také zapojeni.*“ Na toto tvrzení by se dalo navázat odpovědí dalšího respondenta: „*Knihovna je srdcem fakulty.*“

VŠ knihovna by mohla být jistým adaptačním centrem zejména pro nové studenty, kterým pomůže se zorientovat v novém prostředí VŠ.

VŠ knihovna je pro mnoho studentů záchytným bodem při studiu a plní mnoho funkcí. Účastníci dotazníkového šetření se měli vyjádřit, čím by VŠ knihovna měla být pro studenty. Otázka byla uzavřená, byly nabízeny varianty: Ano, Spíše ano, Spíše ne a Ne.

- Místem pro studium

V této funkci se shodli všichni respondenti, 97 % volilo odpověď Ano, zbylé 3 % pak volilo Spíše ano.

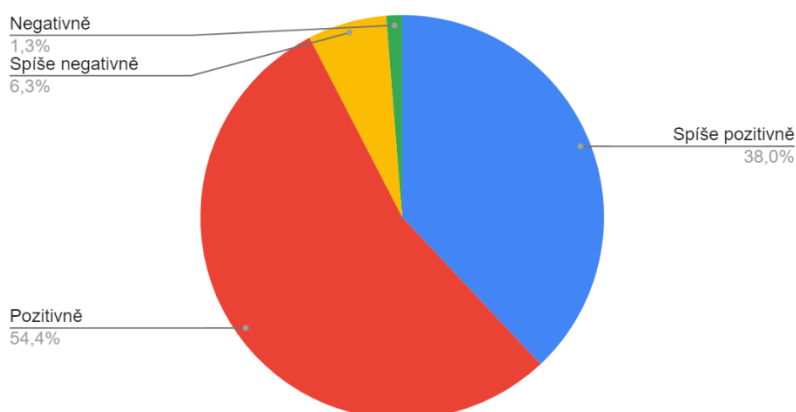
- Centrem odpočinku
VŠ knihovny jako místo relaxace respondenti vnímají také pozitivně, odpověď Ano získala 43 %, stejně tak Spíše ano. Čistě negativní odpověď zvolilo 6 %.
- Zprostředkovatelem dalšího vzdělávání
Téma vzdělávání uživatelů je neodlučitelnou součástí VŠ knihoven, z tohoto důvodu se měli respondenti vyjádřit, zda by VŠ knihovna měla být jeho zprostředkovatelem. Celkem 72 % přisuzuje tuto roli a volilo variantu ano. Spíše ano pak odpovědělo 23 %, spíše ne zbývajících 5 %.
- Místem kulturních akcí
U této role respondenti nevolili tak jasně jako u dalších možností, nicméně stále se dá hovořit o pozitivním přístupu. Odpověď ano vybralo 29 %, spíše ano získalo s 48 % nejvíce odpovědí. VŠ knihovny by spíše neměly být místem kulturních akcí míní 22 %, jasné ne pak získalo 1 %.
- Podpora vědců
VŠ knihovny jako místo pro podporu vědců – tak vnímají respondenti své pracoviště. 95 % volilo odpověď ano, zbývajících 5 % spíše ano, nepadla žádná negativní odpověď.
- Zprostředkovatelem odborných informací
U poslední roli jsou výsledky stejné jako u první možnosti – 97 % usuzuje, že by VŠ knihovny měly plnit tuto roli a volilo tak odpověď ano, zbylé 3 % pak spíše ano.

To že se VŠ knihovny otevírají a snaží se zapojovat do různých celostátních akcí, které nutně nesouvisí s výzkumem a vědou, v dotazníku byl uveden příklad „Noc s Andersenem“⁵⁴, je jistým obrazem, že VŠ knihovna je živým prostorem otevřený všem. Navíc tyto akce často napomáhají i k utváření lepších vztahů s dalšími odděleními, které se mohou do akce zapojit z důvodu propagace akce na VŠ úrovni.

Zapojení do celostátních akcí vnímají respondenti kladně (odpověď pozitivně zvolilo 54,4 %, spíše pozitivně pak 38 %).

⁵⁴ Noc s Andersenem je akce knihoven na podporu dětského čtenářství, součástí programu je i přespání v knihovně. V roce 2020 se měla konat 27. března 2020, kvůli šíření viru COVID-19 byla akce přesunuta nejdříve na 15. května, nicméně nakonec se akce neuskuteční ani v tento termín, nový termín pro rok 2020 není určen (platné k 31. března 2020). Více informací o akci na stránkách projektu: <http://www.nocsandersenem.cz/>.

Jak vnímáte zapojení VŠ knihoven do celostátních akcí jako je "Noc vědců", nebo také například do akce "Noc s Andersenem"?

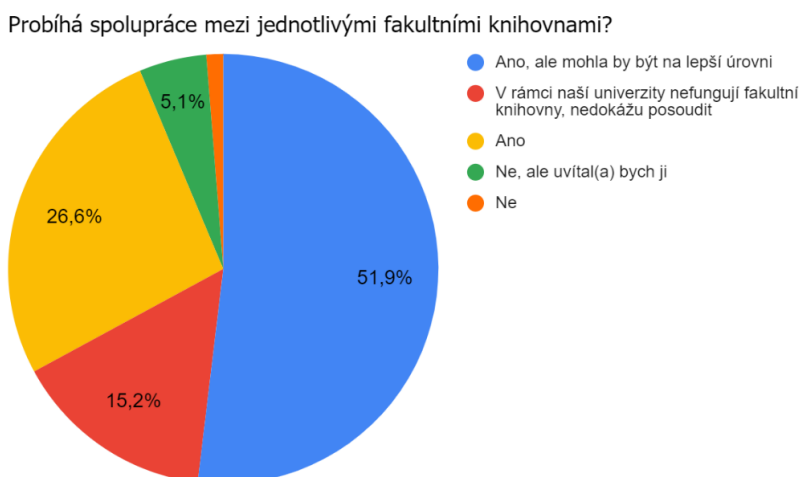

Graf č. 5 - Zapojení VŠ knihoven do akcí

5.3.7 Spolupráce VŠ knihoven

Spolupráce a koordinace je nedílnou součástí knihoven bez ohledu na její druh. Knihovny se snaží spolupracovat v různých oblastech, např. ve výše zmíněné komunitní roli, nebo také ve vzdělávání studentů, akademiků, knihovníků, či jiných zaměstnanců. Mimo jiné mohou sdílet své zkušenosti a osvědčené postupy, a právě sdílení s ostatními je bezpochyby nedílnou součástí nejen při vytváření strategických dokumentů, ale také při jejím plnění.

V rámci VŠ se nabízí **spolupráce mezi jednotlivými fakultními knihovnami**, pokud tedy VŠ má systém fakultních knihoven. V uzavřené otázce se měli respondenti k této spolupráci vyjádřit. Většina respondentů (78,5 %) se shodla, že spolupráce probíhá, z toho však 51,9 % by uvítalo kooperaci na lepší úrovni, 26,6 % považuje současný stav spolupráce za dostačující. 15,2 % respondentů pracuje na VŠ, kde nefungují fakultní knihovny, a tedy spolupráci mezi nimi v rámci jejich instituce nemohli posoudit. Zbývajícím knihovnicím se k této otázce vyjádřili negativně, dle nich spolupráce neprobíhá, nicméně 5,1 % by ji uvítala.

Graf č. 6 - Spolupráce: fakultní knihovny

Kooperace neprobíhá však pouze mezi fakultními knihovnami. VŠ knihovna často **spolupracuje s dalšími součástmi v rámci celé instituce**. Respondenti se tak měli možnost vyjádřit na to, zda jsou si ji vědomi. Tato spolupráce je důležitá nejen pro navozování dobrých vztahů, ale také ke zlepšování služeb a celkové koordinaci činností na VŠ. Nabízí se spolupráce s oddělením IT (ÚVT), zahraničním oddělením, studijním a další.

Nejvíce si knihovníci uvědomují spolupráci s IT (ÚVT) oddělení, kdy možnost, že spolupráce probíhá, vybralo 92,4 % respondentů. 74,7 % respondentů si myslí, že probíhá spolupráce s ekonomickým oddělením, s personálním oddělením pak 64,6 %. Důležitým partnerem pro VŠ knihovnu je také studijní oddělení, s tím dle 54,4 % probíhá spolupráce, 27,8 % o spolupráci neví, 12,7 % respondentů si nemyslí, že by spolupráce probíhala, zbývajících procento si není vědo, že by studijní oddělení bylo na VŠ.

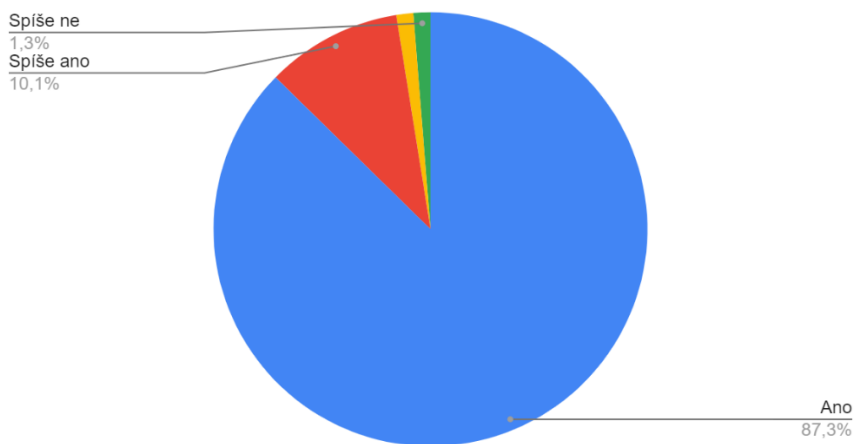
Dále se VŠ knihovně nabízí spolupráce se zahraničním oddělením, kde si 58,2 % knihovníků myslí, že spolupráce probíhá. Kooperaci mezi VŠ knihovnou a oddělením vědy si uvědomuje 68,3 %.

V rámci VŠ mohou také existovat informační a poradenská centra. Ty napomáhají nejen studentům, ale také zaměstnancům ve studijních, sociálně-právních, psychologických a dalších problémech. VŠ knihovna s nimi tak může spolupracovat například na dalším vzdělávání studentů všech ročníků, ale také dalších zaměstnanců. Spolu s VŠ knihovnami se tak mohou podílet na dalším vzdělávání. 14 % respondentů nemůže posoudit, zda taková spolupráce probíhá, protože si neuvědomují takové centrum na své VŠ. 29,1 % o takové spolupráci neví, 49,4 % si myslí, že spolupráce probíhá. Zbývajících 7,5 % zvolilo variantu, že spolupráce neprobíhá.

5.3.8 Vzdělávání

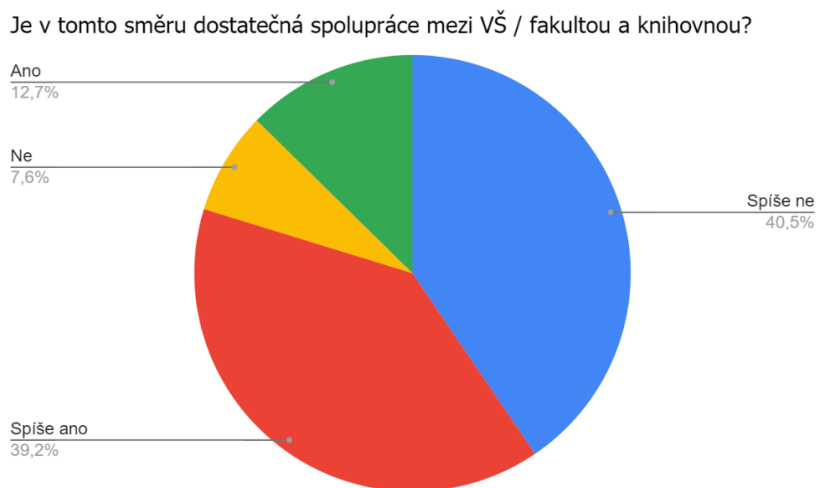
Již mnohokrát v této diplomové práci zaznělo, že VŠ knihovna je prostorem dalšího vzdělávání studentů nebo vyučujících. Hlavním tématem pak bývá informační vzdělávání. Jedná se o téma, které je diskutováno neustále. Z tohoto důvodu se k němu měli respondenti vyjádřit v uzavřené otázce. Drtivá většina, celkem 87,3 %, si myslí, že se stále jedná o aktuální téma, 10,1 % pak zvolilo variantu spíše ano, zbývajících 2,6 % bylo negativní odpovědi (varianta spíše ne a ne).

Jedním ze základních rysů VŠ knihovny se uvádí poskytování informačního vzdělávání studentům. Jedná se z Vašeho pohledu o stále aktuální téma?

Graf č. 7 - Informační vzdělávání

Informační vzdělávání je tak dle knihovníků stále oblast, kterou je potřeba řešit a věnovat. Aby takové vzdělávání mělo smysl a bylo efektivní, měla by VŠ knihovna navazovat spolupráci s fakultou, nebo s VŠ. Zda tato spolupráce probíhá, a považují ji za dostatečnou, se měli vyjádřit respondenti v uzavřené otázce. Volbu ano zvolilo celkem 12,7 %. Nejvíce knihovníci volili možnosti spíše ano a spíše ne. Spíše ano vybralo 39,2 %, 40,5 % se pak přiklání k názoru, že spíše není dostatečná spolupráce. K jasnému ne se pak vyslovilo 7,6 % respondentů.

Graf č. 8 - Spolupráce ve vzdělávání

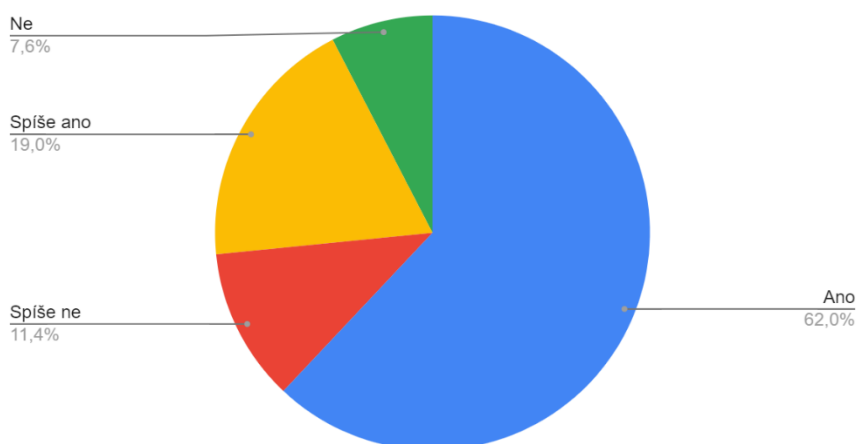
5.3.9 Podpora vědy a výzkumu

Podpora vědy a výzkumu je další nedílnou součástí VŠ knihoven, obdobně jako výše zmíněné vzdělávání. V rámci této sekce se respondenti vyjadřovali k problematice OA a její podpoře od VŠ, podpora publikování a digitalizace.

OA, dále otevřená věda a datové repozitáře jsou témata, která se zmiňují i v zahraničních strategických dokumentech různých asociací. V dotazníku se měli respondenti vyjádřit hlavně k problematice OA. První otázka v rámci sekce Podpory vědy a výzkumu se zabývala, zda se VŠ knihovna respondenta věnuje OA, bez ohledu na podporu od samotné VŠ.

Tématu OA se dle respondentů věnuje většina knihoven, nejvíce odpovědí sesbíraly pozitivní možnosti – volbu ano zvolilo 62 %, spíše ano 19 %. Odpověď spíše ne pak 11,4 % a přímý nesouhlas vyslovilo 7,6 %.

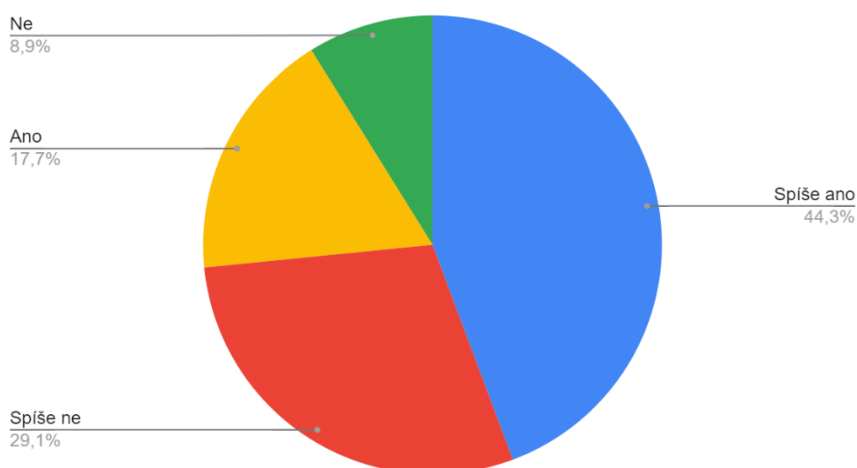
Věnuje se Vaše knihovna problematice Open Accessu (bez ohledu na podporu od samotné VŠ)?

Graf č. 9 - Open Access

Tématu OA by se však neměla VŠ knihovna věnovat sama, podpoře OA by se měla věnovat také samotná VŠ. A právě na podporu VŠ byla zaměřena další uzavřená otázka, opět byly na výběr čtyři možnosti – ano, spíše ano, spíše ne, ne. Dle odpovědí od respondentů se dá říct, že VŠ v České republice podporují myšlenku OA. Nejvíce respondenti volili možnost spíše ano, která získala 44,3 %. Volba ano pak 17,7 %. Druhou nejčastěji vybranou odpovědí byla varianta spíše ne s 29,1 %. Dobrou zprávou je, že odpověď ne získala nejméně procent, přesně 8,9.

Myslíte si, že Vaše vysoká škola dostatečně podporuje Open Access?

Graf č. 10 - Podpora Open Access od VŠ

Svoji odpověď mohli respondenti okomentovat v nepovinné otevřené otázce. Dle respondentů se podpora celého tématu OA rozjíždí a je stále v počátcích, situaci mnohdy neusnadňuje ani složitější struktura VŠ a celková malá propagace a postrádají širší osvětu

od Oddělení vědy a výzkumu. Respondenti také zmínili nedostatek knihovníků věnující se problematice OA, jeden z respondentů popsal situaci: „OA se věnujeme z donucení, a to jen okrajově, protože tu není nikdo, kdo by o tom něco věděl.“

Dále upozornili na absenci legislativních kroků a nedostatečné podpory ze strany státu nejen tématu OA, ale dále také open science a open data.

Z pozitivních odpovědí lze vybrat zmínky o začátky podpory ze strany VŠ a vznikání nových projektů na problematiku OA a její centralizování napříč celou VŠ. VŠ knihovny se snaží podporovat myšlenku OA pomocí různých digitálních knihoven právě v režimu OA a zapojení VŠ knihoven do mezinárodní propagační akce „Open Access Week“⁵⁵.

Podpora publikování v odborných časopisech a publikacích je další službou VŠ knihoven, dle 63,6 % tuto službu, případně konzultace, nabízí. 35,1 % si není vědoma služby a 1,3 % uvedlo, že v minulosti takovou službu nabízela, avšak v současné době již nikoliv.

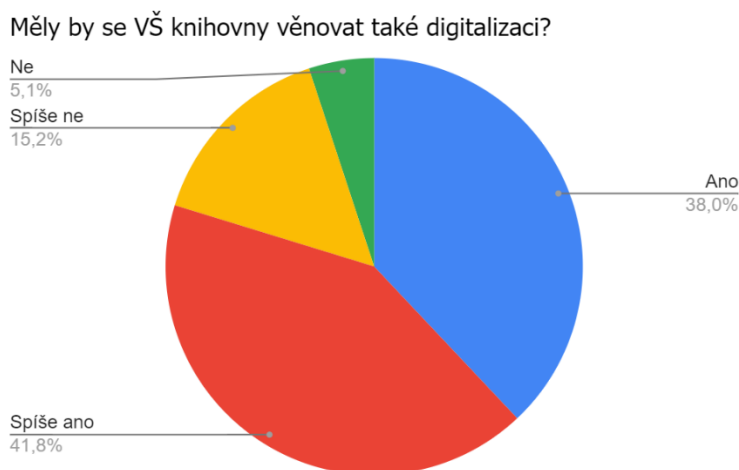
Graf č. 11 - Podpora publikování

EIZ označili respondenti za silnou stránku VŠ knihoven, jedná se o službu nejen pro studenty, ale pro akademiky. Zároveň tato služba napomáhá získat informace z mnoha prestižních databází a kolekcí a tím podporovat vědeckou a publikační činnost. **Propagaci EIZ** měli respondenti ohodnotit, opět byl zvolen systém známkování jako ve škole 1-5. Nejvíce procent získala známka 2, pro kterou hlasovalo 41,8 %, známka 3 pak získala 27,8 %. Čtvrtina

⁵⁵ V roce 2020 proběhne tato akce ve dnech 19.-26. října. Více informací o akci na webových stránkách: <http://openaccess.cz/open-access-week/> nebo <http://www.openaccessweek.org/>.

(přesně 25,3 %) respondentů označilo propagaci za vynikající. Zbývajících 5,1 % označili propagaci EIZ za dostatečnou, tedy známkou 4. Nejhorší známku nezvolil žádný z respondentů.

Poslední uzavřená otázka v rámci sekce Podpora vědy a výzkumu se týkala **digitalizace** a zda by se jí měly věnovat také VŠ knihovny. Postoj respondentů byl spíše pozitivní, odpovědi ano a spíše ano získali nejvíce procent (ano 38 %, spíše ano pak získalo nejvíce ze čtyř možností a to 41,8 %). Možnost spíše ne získala 15,2 % a ne 5,1 %.

Graf č. 12 - Digitalizace

5.3.10 Prostory a modernizace VŠ knihoven

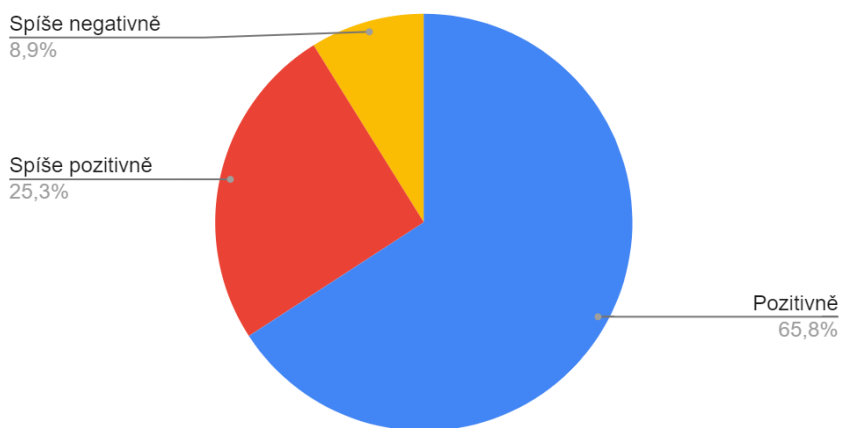
VŠ knihovna je měnící se prostředí, měla by se přizpůsobovat nejen ve službách, ale také v prostorech, které však v českém prostředí nemusí být vždy dostačující. Při velkém množství informací v elektronické podobě se nabízí otázka, zda mají fyzické dokumenty ustoupit místům ke studiu. K této otázce se knihovníci stavěli opatrně, nepadlo jasné ano, nebo ne.

VŠ knihovny by měly reagovat nejen na potřeby uživatelů v rovině informací, ale také zpříjemnit knihovny, aby byly vhodnými prostory ke studiu, popřípadě k odpočinku a ke trávení volného času například mezi jednotlivými přednáškami. V dotazníku se tak objevila i otázka, **jaké prostory by VŠ knihovny měly nabízet pro své uživatele**, v tomto případě mohli volit dle svého uvážení, počet vybraných odpovědí nebyl omezen, měli možnost také doplnit své vlastní nápady. Všichni respondenti se shodli, že ve VŠ knihovnách by se měly vyskytovat individuální a týmové studovny, dle 89,9 % respondentů by VŠ knihovny měly mít relaxační zónu, těsně na třetím místě se pak umístily počítačové studovny, pro ty hlasovalo 86,1 %.

Kavárnu v knihovně by uvítalo 51,9 % účastníků výzkumu, kuchyňku pro studenty pak 43 %, z nabízených možností skončil na poslední místě dětský koutek, ten by do VŠ knihoven dalo 29,1 %. Knihovníci v otevřené možnosti zmínili například šatnu, výstavní prostory a prostory pro jiné kulturní akce, prostory pro školení, semináře a pro setkávání zaměstnanců, dobrý navigační systém v knihovně, noční studovny, popřípadě prostory pro 24/7 provoz⁵⁶, individuální studovny a jiné pomůcky pro uživatele se specifickými potřebami, uživatelé by měli mít možnost si v knihovně zakoupit propagační předměty a publikace (nebo také skripta) dané VŠ, popřípadě i základní psací potřeby. Jeden z respondentů sdílel zajímavou ideu dílen s novými technologiemi, jako jsou například 3D tiskárny, další pak připomněl bezbariérovost knihoven. Tři respondenti uvedli, že by takové prostory měly knihovny zavádět v momentě, kdy na ně jsou dostatečné a vhodné prostory. Jeden z těchto tří pak zastává názor, že by například kuchyňku pro studenty měla spíše zajišťovat samotná vysoká škola, nikoliv pouze VŠ knihovna.

Kromě toho se řeší i **automatizace knihoven**, rozšíření biblioboxů a samoobslužné vypůjčování knih, tzv. selfcheck. Postupnou automatizaci vnímají respondenti ve velké míře pozitivně, čtvrtina pak spíše pozitivně, čistě negativní odpověď nezvolil žádný z knihovníků.

Jak vnímáte postupnou automatizaci knihoven (biblioboxy, selfcheck)?

Graf č. 13 - Automatizace knihoven

Svoji odpověď mohli doplnit komentářem. Účastníci, kteří zvolili „spíše negativně“, svoji odpověď zdůvodňovali, že se automatizací ztrácí kontakt se čtenářem, špatné zkušenosti s přístupem uživatelů ke knihám a obecně majetku VŠ knihovny. Knihovníci ji pocítují negativně i z obavy o snižování počtu zaměstnanců: „*automatizace bere lidem práci.*“

⁵⁶ 24/7 je označení pro nepřetržitý provoz = 24 hodin, 7 dní v týdnu.

Naopak u „pozitivně“ či „spíše pozitivně“ argumentovali s tím, že pracovní síla z výpůjčních pultů lze využít například ve zpracování fondů, k referenčním službám, ve zkvalitňování již nabízených služeb, nebo popřípadě v nových rolích VŠ knihoven, těm se tak nabízí možnost své zaměstnance uplatnit na jiných pozicích, které nelze plně automatizovat.

Automatizace vede k pohodlí a větší samostatnosti uživatelů, kteří pokaždé nevyžadují lidský kontakt v knihovnách a napomáhá k provozu 24/7. Ačkoliv se tím může vytratit kontakt s uživatelem, může jej paradoxně i vylepšit, jak uvedl jeden respondent, protože uživatelé si již nemusí stěžovat, že knihovna je opět zavřená, VŠ knihovna je uživateli více k dispozici. Zároveň by se ale nemělo zapomínat na architekturu a prostorové možnosti VŠ knihoven, popřípadě samotných budov univerzity.

V momentě, kdy knihovníci komentovali biblioboxy, tak sdíleli dobrou zkušenost s touto technologií, u selfchecků uváděli spokojenost, ale upozorňovali, že ne vždy dokáže uživateli pomoci v takové míře, jako knihovník (např. vypůjčování knih s přílohou, která není přiložena u titulu, ale u výpůjčních pultů, často se jedná o CD). Z tohoto důvodu by proto ponechávali knihovníka, který by jim v případě problémů pomohl.

Modernizace knihoven by dle respondentů měla být součástí rozvoje VŠ knihoven, tento bod by se měl vyskytovat ve strategických plánech, dle 93,7 % účastníků, zbytek buď na toto téma nemá názor (1,2 %), nebo usuzuje, že nemusí být součástí (5,1 %). Jeden respondent svoji odpověď doplnil komentářem: *„postavit novou ultramoderní knihovnu, kterou obsadíme starými zkostnatělými principy, není správná cesta.“*

Respondenti soudí, že je spíše v ČR podporována modernizace VŠ knihoven než jejich rekonstrukce, volbu „spíše ano“ u modernizace zvolilo 40 knihovníků (50,6 %), „spíše ne“ pak 33 knihovníků (41,8 %). U rekonstrukce převládala volba „spíše ne“ (54,4 %).

5.4 Koncepce z pohledu vedoucích knihoven: výsledky strukturovaných rozhorů

5.4.1 Výzkumný vzorek

Jak již bylo uvedeno, rozhovory byly vedeny s celkem sedmi osobnostmi. Jednalo se o pět žen a dva muže. Všichni účastníci této části výzkumu mají vysokoškolské vzdělání, a to minimálně na úrovni magisterského vzdělání. Z důvodu zachování anonymity se v Tabulce 1 uvádí u respondentů léta praxe a nejvyšší dosažené vzdělání.

Číslo respondenta	Léta praxe (nejvyšší dosažené vzdělání) ⁵⁷
Odborník 1	31-40 let (doktorské, PhD.)
Odborník 2	41-50 let (magisterské, Mgr.)
Odborník 3	21-30 let (magisterské, Mgr.)
Odborník 4	11-20 let (doktorské, PhD.)
Odborník 5	11-20 let (doktorské, PhD.)
Odborník 6	11-20 let (doktorské, PhD.)
Odborník 7	11-20 let (magisterské, Ing.)

Tabulka 1 - Přehled vedoucích knihoven

5.4.2 Koncepční dokumenty na českých VŠ knihovnách

Během rozhovorů se respondenti měli vyjádřit, zda jsou si vědomi koncepčního dokumentu pro VŠ knihovny v rámci jejich VŠ, následně se mohli vyjádřit, jaký je jejich názor na tyto dokumenty a jak nahlíží na české knihovnické koncepce.

Pět respondentů o koncepcích pro jejich VŠ knihovnu vědí, dva respondenti nemají na své VŠ takovýto dokument, z toho jeden si není vědom jeho existence, druhý uvedl, že v současné době pracují na jeho vzniku. Pokud VŠ knihovna má vlastní koncepci rozvoje, bývá často součástí různých strategických plánů/záměrů samotné VŠ, popřípadě si jej vytváří VŠ knihovna sama společně s vedením.

Koncepční dokumenty jsou vnímány jako formalita, **nástroj pro prezentaci pro vedení**, jistá forma propagace toho, co všechno VŠ knihovny dělají a poukazují na svoje aktivity v mnoho oblastech, jedná se o nástroj, pomocí kterého **lze realizovat plány VŠ knihovny**, protože tím získávají dokument, na který se mohou odvolávat („*Pomocí těch koncepcí by se mohlo lépe argumentovat před vedením, tím i získat lepší finance, projekty...*“). Jeden z Odborníků, jenž si není vědom existence koncepčního dokumentu pro VŠ knihovny,

⁵⁷ Kategorizace je zvolena stejná jako u dotazníkového šetření.

by ji uvítal, protože univerzita by tak vlastně mohla vyjádřit, co očekává od této části. Na větších VŠ s větším počtem knihoven lze na koncepci nahlížet jako na kolektivní dohodu mezi zúčastněnými VŠ knihovnami, k čemu se zavazují a co všechno bude pro ně klíčové v následujícím období. Odborník 4 pak považuje takové dokumenty důležité i v menších kolektivech: „...*pro informovanost celého kolektivu knihovny by takové strategické dokumenty byly přímo vhodné.*“ Koncepční dokumenty však nesmí být vágní, tvůrci by měli být při psaní realisté.

„*Koncepce je taková ústava, která by měla být pro všechny,*“ shrnul své myšlenky Odborník 5.

Z pohledu managementu se může jednat o užitečný **manažerský nástroj**, pro fungování VŠ knihovny se jedná o formální a psychickou podporu toho, že nastavené činnosti se mohou rozvíjet dál, odpadají jisté nejistoty mezi pracovníky, jenž nejsou přímo u zdroje všechny informací v rámci instituce. V případě předávání práce novému vedoucímu VŠ knihovny může koncepční dokument představit současnou situaci, cíle a zorientovat se na novém pracovišti.

Odborník 6 poukázal na složitost zasazení koncepce jednotlivých VŠ knihoven do kontextu, kromě toho, že musí ladit s dokumenty platné pro celou ČR (např. Koncepce), tak musí být v souladu s koncepčním dokumentem pro daný druh knihoven (Strategie AKVŠ), plus v souladu s vnitřními předpisy VŠ.

Odborník 4 pak připomněl, že koncepční dokumenty jsou vymezeny na krátké období, během kterého bývá někdy náročné uvést nové služby a nové nástroje do plného provozu. Nicméně koncepce na delší časové období by neuvítal, zastává raději na kratší časové období, kdy se témata budou opakovat a postupně rozšiřovat o nové potřebné. „*Těch pět let je v knihovnictví strašně krátká doba, v podstatě tři až pět let trvá, než se vůbec nová služba začne uchycovat,*“ doplnil svoji odpověď Odborník 4.

V rámci tématu týkajícího se českých koncepčních dokumentů se hovořilo hlavně o Koncepci od ÚKR a strategických dokumentech AKVŠ. Odborníci se jednohlasně shodli na využití dokumentů od AKVŠ, která více reflektuje prostředí a potřeby VŠ knihoven. Mimo obsahu vítali Odborníci stručnost dokumentů AKVŠ. „*Já bych koncepcí psal zkráceně, koncepcí o 90 stranách pro mě nemá smysl, já bych vytyčil body,*“ uvedl Odborník 2 při porovnávání těchto dokumentů. Koncepce pak připadá Odborníkům jako velmi obecný dokument zaměřující se na veřejné městské knihovny, velmi vzdálený vysokoškolskému

knihovnictví. Odborník 7 vnímá Konceptci jako kompromis pro všechny knihovny, čímž mu připadá logické, že může připadat VŠ knihovnám vzdálený.

Strategie AKVŠ by však neměla být jediným dokumentem, na které se VŠ knihovny spoléhají, Odborník 3 zastává názor mít i vlastní koncepci, protože dokumenty platné celorepublikově nemusí reflektovat témata na dané instituci. V takovém případě by se mohl VŠ knihovnám hodit nápad jednoho z Odborníků, kdy by vznikla „kuchařka“ právě třeba od AKVŠ, jak správně vytvářet koncepci pro svoji VŠ knihovnu, správná formální úprava, na co nezapomenout.

5.4.3 Tvůrci koncepcí

Vznik koncepce by neměl být v rukou pouze jedné části instituce – vysoké školy, v tomto případě tedy pouze VŠ knihovny, na její tvorbě by se měly podílet i další součásti. Samozřejmě záleží na velikosti VŠ knihovny. Pokud v rámci své sítě existuje ústřední/centrální knihovna a fakultní knihovny, měly by být přizvány ke spolupráci. Zapojeno by mělo být i vedení univerzity, zástupci fakult, jako příklady byly uvedeny proděkani pro studium (hájení zájmů studentů) a proděkani pro vědu a výzkum (zástupci akademiků). VŠ knihovny by při tvorbě měly být iniciativní a vytvářet průzkumy mezi studenty, doktorandy, vyučujícími apod., čímž docílí, že se zapojí i tato skupina uživatelů. Vznik koncepce tedy můžou podpořit různí účastníci, Odborník 7 ale upozornil, že všichni zúčastnění nemohou mít stejnou váhu hlasů.

Při tvorbě koncepčních dokumentů platných pro celou republiku by měla vznikat různá fóra a diskuze, kde by zainteresované strany měly sdílet své zkušenosti, poznatky a aktuální témata řešená na jejich VŠ a v jejich knihovně. Nemělo by se zapomínat zjišťovat, proč dané strany považují tyto problémy za aktuální, zasazovat informace do kontextu praxe.

5.4.4 Inspirace pro koncepce

Kde hledat inspiraci pro koncepce, ať už po obsahové, či po formální stránce se zamýšleli Odborníci během jedné z otázek. Západní knihovny a asociace padly jako jasný zdroj podnětů pro české koncepční dokumenty. Odborníci ale zdůraznili, aby se při přebírání dbalo na přizpůsobení na české poměry (byly zmiňovány jiné finanční podmínky) a hlavně být kritický, jistý časový odstup považují Odborníci za vhodný (*„Některé zahraniční knihovny se s nadšením pustily do různých projektů, které ale pak vlastně nejsou vůbec funkční,“* podotkl Odborník 5), čímž se může zamezit plýtvání knihovnickými silami. VŠ knihovny se měly

přibližovat k těm západním, proměna by však neměla být radikální cestou. Odborník 2 zastává názor, že inspirovat se lze všude, nejen v západních státech, ale i v okolních státech: „*Pokud neumí žádný další jazyk, nebo si na něj nevěří, tak je dobré i vyjet na Slovensko, protože minimálně porovnáte.*“ Odborník 3 připomněl hledat podněty v zahraničí u VŠ knihoven se stejným zaměřením, tedy aby české VŠ zaměřené např. na přírodní vědy, ekonomii, umělecké školy atd. nezapomínaly vyhledávat nápady do koncepcí u podobně zaměřených VŠ knihoven v zahraničí. Hledět na kontext a na situaci v zahraničním knihovnictví, uvažovat, proč dané body se nacházejí v koncepčních dokumentech připomíná pak Odborník 7.

Nesmí se zapomínat na možnost inspirovat se i v rámci republiky, nejen z velkých institucí poskytující služby hlavně akademikům (Knihovny Akademie věd ČR, Národní technické knihovny), inspirace se nabízí i u malých knihoven („...*můžete si vzít největší inspiraci z nejmenší knihovny.*“). Odborník 1 by za zdroj podnětů a jak správně některou ze služeb poskytovat přebíral i od městských veřejných knihoven, které mohou mít v některých oblastech více zkušeností.

Dobrym zdrojem inspirace mohou sloužit potřeby od akademiků a studentů (zjištění pomocí různých dotazníkových šetření), tvůrci koncepcí pro svoji VŠ knihovnu by neměli zapomínat na požadavky od vedení a zjišťovat, co právě vedení univerzity očekává. Podněty pro obsah koncepce lze přebírat také ze zahraniční literatury.

5.4.5 Klíčová témata v novém koncepčním dokumentu AKVŠ

Ohledně klíčových témat, která by se měla vyskytovat v nové koncepci AKVŠ, lze spatřit nejvíce rozdílné odpovědi od Odborníků. Najdou se však oblasti, které byly zmíněny mnohokrát.

Mezi prvními takovými tématy byla **podpora vědy a výzkumu**, což je téma, které se v koncepcích objevuje neustále, protože dle Odborníků se jedná stále o aktuální a potřebné téma. I nadále by se měly VŠ knihovny věnovat bibliometrii a scientometrii. S podporou vědy a výzkumu pak zmiňovali větší zapojení VŠ knihovny do problematiky open science, OA, ale také open data a jejich archivace. U tématu OA by se pak měly VŠ knihovny věnovat také autorským právům a licencím.

Většina Odborníků by v nové koncepci požadovala větší důraz a podporu na **sdílení zkušeností** pomocí nějaké platformy, motivovat VŠ knihovníky k vystupování na konferencích a podporovat je v **publikační činnosti**. V návaznosti na sdílení informací mezi knihovníky pak

jeden z respondentů navázal myšlenku, že by mělo probíhat také sdílení informací k veřejnosti (v rámci VŠ knihoven hlavně mezi uživatele a vedení) a zaměřit se na lepší propagaci.

Téma vzdělávání bylo zmíněno v mnoha ohledech. Prvním z nich bylo **vzdělávání uživatelů**, opět se jedná o aktuální oblast, která nebude zřejmě nikdy vyčerpána. Odborník 1 poznamenal, že by uvítal jistou reformu a větší spolupráci s VŠ/fakultou (a následně také podporu), např. lekce informačního vzdělávání pro studenty za kredity apod. AKVŠ by mohla VŠ knihovnám poskytnout různé pomocné materiály k výuce. Dále se řešilo také **vzdělávání zaměstnanců**, ať už v podpoře celoživotního vzdělávání, či pomocí různých cest do jiných knihoven („*Musíme začít u sebe a jít příkladem... Aby to mělo nějakou váhu,*“ komentoval Odborník 7 v oblasti informačního vzdělávání). Samozřejmě vzdělávání knihovníků není pouze o gramotnostech, ale také o nových trendech v oboru, nových znalostech přesahující knihovnické znalosti (technické dovednosti v IT, ale také znalosti managementu VŠ knihoven apod.). Tato situace by se dala shrnout slovy Odborníka 2, jenž zastává názor, že důležitým tématem bude: „*...učící se knihovník a učící knihovník, to bez debaty.*“

Vzdělávání však bylo zmíněno v rovině oborů poskytující studijní obory knihovnictví, informační věda atd. Měla by probíhat větší spolupráce mezi knihovnami a školami, kterým by se tak dostávalo více informací o aktuálních trendech a potřebných změnách ve výuce.

Se vzděláváním pak souvisí také **téma e-learningu**. VŠ knihovny by v prvé řadě měly podporovat vyučující využívat tento model, následně může být sama tvůrcem e-learningových kurzů pro své studenty, popřípadě také pro zaměstnance a akademiky.

Uživatelům VŠ knihoven by kromě dalšího vzdělávání mělo být zajištěno dostatek zdrojů, měla by probíhat podpora pořizování nejen EIZ, ale také tištěných zdrojů, apelovat na rovnováhu. V oblasti EIZ od českých producentů by se AKVŠ měla angažovat v zajištění vzdálených přístupů ve větší míře.

Podpora nových rolí VŠ knihoven je Odborníky označena jako další téma, jemuž by se měla nová koncepce AKVŠ věnovat. Odborníci uvedli dvě hlavní nové role pro VŠ knihovny: komunitní („*Myslím si, že s přibýváním počtů nejen EIZ, ale dalších služeb online, je logické, že budeme hledat způsoby, jak nalákat studenty do knihovny, i kdyby jen na ten pomek mezi sebou,*“ uvedl Odborník 3), následně zapojení do publikační a ediční činnosti VŠ.

VŠ knihovny jako místo setkávání a jako místo pro studium je zajisté další oblast pro budoucí řešení, a právě v návaznosti na to bylo zmíněno potřebu uvést **prostory VŠ knihoven** jako další téma v koncepci, v rámci českého prostředí se dá hovořit hlavně o rekonstrukcích,

nicméně by byla vítána i výstavba nových budov. S novými prostory pak souvisí také téma **modernizace a automatizace knihoven**, měla by se však provádět tak, aby ve VŠ knihovně vždy zůstal knihovník ochotný pomoci s problémy.

Nicméně prostory nejsou jediným milníkem v nových rolích, jak již bylo uvedeno výše v rámci této podkapitoly, pracovník VŠ knihovny přebírá znalosti i z jiných oborů, a právě hledání jisté rovnováhy v této mezioborovosti bylo označeno jako další oblast, která by měla být v následujících letech řešena. Nabízí se jisté řešení v podobě větší spolupráce s dalšími odděleními na VŠ/fakultě, ať už se jedná o oddělení vědy, projektové, ÚVT a v navázání větší komunikace s vedením VŠ.

Činnost AKVŠ byla během rozhovorů též zmíněna. Mělo by probíhat větší zveřejňování informací o činnostech a krocích prováděné za účelem naplnění koncepce. Jeden z Odborníků ocenil spolupráci s ÚKR, nicméně v rámci další koncepce by uvítal také spolupráci s Českou konferencí rektorů. AKVŠ by měla prosazovat zájmy VŠ knihoven na celonárodní úrovni.

Koncepce AKVŠ by měla obsahovat nejen vytyčené cíle, ale také opatření, jak k jednotlivým cílům dospět a co všechno může AKVŠ členským knihovnám poskytnout, jakou podporu jim dodat.

5.4.6 Silné a slabé stránky českých VŠ knihoven

Definovat silné a slabé stránky českých VŠ knihoven bylo úkolem nejen pro knihovníky v dotaznících, ale také pro Odborníky. Mezi silnou stránku zařadili Odborníci například **cílovou skupinu** – na rozdíl od jiných druhů knihoven mají VŠ knihovny jasně definovanou skupinu uživatelů, pro kterou zpřístupňuje své služby, nástroje a fondy. Odborník 2 připomněl, že VŠ knihovny nemusí bojovat o své uživatele a nemusí se strachovat odlivu, protože po absolventech automaticky do VŠ knihoven přichází noví studenti. Flexibilita a reakce VŠ knihoven na novinky ve vysokoškolském knihovnictví je dalším bodem silných stránek.

Na pomezí mezi silnou a slabou stránkou vyvstali knihovníci. **Knihovnická komunita** byla označena jako silná stránka VŠ knihoven, právě na základě flexibility a snahy poskytovat kvalitní služby navzdory podmínkám. VŠ knihovníci jsou dle Odborníků schopní a chápou smysl své práce. Na druhou stranu však postavili Odborníci nedostatek kvalifikovaných knihovníků, uznávají však, že se nejedná pouze o problém VŠ knihoven, ale obecně oboru knihovnictví. Problém vidí nejen v nedostatečném vzdělání na oborových školách. Odborník 2 ale vidí problém v čím dál větším kladení požadavků na VŠ knihovníky, kdy nejsou dostatečně

platově ohodnoceni: „*Je potřeba do knihovny přilákat lidi, kteří se pravděpodobně za úplně jiné ohodnocení uplatní jinde.*“ Současnou situaci najít a zaměstnat kvalifikovaného pracovníka komentoval i Odborník 1, který připomněl, že zaměstnanci napříč profesemi je vždy nejdražší a nejvzácnější komodita, s tímto problémem nebojují pouze VŠ knihovny. Odborníci považují za silnou stránku **schopnost pracovat v malých týmech**, ale vykonávat mnoho činností, avšak šlo by ji brát i jako slabou stránku, protože pracovníky mnoho povinností může zabraňovat se soustředit pouze na ty klíčové. Odborník 6 tak spíše považuje za slabou stránku to, že VŠ knihovny nedodávají dostatečnou zpětnou vazbu vedení o současném počtu zaměstnanců a poukázat na celou situaci.

Jako slabé stránky Odborníci označili například **závislost na IT oddělení**, které nespadá pod kompetence VŠ knihovny, a tak nemusí být pro VŠ knihovny snadné zavést některé nové služby, Odborník 4 by uvítal IT pracovníka ve VŠ knihovnách, zároveň upozornil na nedostatek těchto pracovníků obecně na akademické půdě.

Jakkoliv jsou knihovníci schopni pracovat v úzkém kruhu a navzdory všem podmínkám, Odborník 1 a 5 pocítují jistou **neochotu spolupracovat a sdílet své zkušenosti** v knihovnické komunitě. Odborník 1 u slabých stránek zmínil nízké sebevědomí knihovníků, kvůli tomu se pak knihovnická komunita neumí tolik prosazovat.

Ačkoliv VŠ knihovny bývají flexibilní v rámci novinek v oboru, jak bylo uvedeno v prvním odstavci této podkapitoly, dle Odborníka 2 VŠ knihovny tuto flexibilitu neprojevují v oblasti aktualit samotné VŠ. VŠ knihovníci by měli sledovat nejen novinky z oboru knihovnictví a informační vědy, ale také z oblasti vysokoškolského prostředí.

Prostory VŠ knihoven pak Odborník 6 označil jako další slabou stránku. Přestože mnoho studentů navštěvuje VŠ knihovnu za účele studia, neposkytují VŠ knihovny dostatečně vhodné zázemí, ať už dostatkem studijních míst, studoven apod. „*Bylo zajímavé, že studenti po tom uzavření škol nějak nemohli uvěřit, že se zavřely i knihovny a že tam nemůžou jít studovat,*“ komentoval dále Odborník 6 celou situaci, čímž chtěl upozornit na potřebu rekonstrukce VŠ knihoven, aby byly co nejvíce uživatelsky přívětivé.

5.4.7 Vztahy s dalšími zaměstnanci VŠ

V rámci rozhovorů byly při různých otázkách zmíněna taky vazba na další součásti univerzity, ať už se jednalo o spolupráci v jednotlivých činnostech VŠ knihovny, či třeba ohledně propagace apod. Z tohoto důvodu se měli Odborníci vyjádřit, jak oni sami na svých pozicích vnímají postoj dalších zaměstnanců v rámci celé instituce. Jasnou odpověď na vztahy s dalšími zaměstnanci nelze stanovit, Odborníci soudí, že vztahy jsou velmi různorodé.

U zaměstnanců „neakademiků“ je však jednodušší vztah popsat. Tam popisují vztah neutrální, tito zaměstnanci nejsou cílovou skupinou, pro které by VŠ knihovny vytvářela své služby. Nicméně začínají zde snahy vytvářet různé akce určené primárně pro zaměstnance, popřípadě pro jejich děti, jako příklad byla uvedena akce Noc s Andersenem, díky které se VŠ knihovna může představit v jiném světle všem zaměstnancům.

Vztah mezi VŠ knihovnou a akademikem často závisí na osobní zkušenosti akademika. Jakmile akademici zjistí, jak moc jim je VŠ knihovna ochotná pomoci, navazují lepší spolupráci, mnohem častěji vyhledávají VŠ knihovnu a navazuje se více partnerský vztah. Odborníci však upozornili i na situace, kdy studenti a doktorandi po dokončení studia „zapomínají,“ jak pro ně byla VŠ knihovna během studia důležitá, distancují se od ní. Jeden z Odborníků k tomu poznamenal: *„Zdá se mi, že jsme někdy moc zaměřeni na studenty, a to se nám může někdy vrátit v tom, že ti akademici mají pocit, že knihovnu nepotřebují.“*

Vztah mezi vedením a VŠ knihovnou často závisí na personálním obsazení v čele VŠ/fakulty, pokud jsou k činnostem VŠ knihoven nakloněni, získává tím knihovna více možností a prostorů na akademické půdě. Odborníci se však shodli, že i v takovém případě je to neustále o komunikaci, snaze vycházet vedení vstříc a vypomáhat v nelehkých situacích. Jeden z respondentů však zastává názor, že dobrý vedoucí by měl být schopen pracovat a spolupracovat i s vedením, které knihovně není příliš nakloněno.

5.5 Závěry a výstupy z focus group s knihovníky

5.5.1 Výzkumný vzorek

Další částí výzkumu se zapojilo celkem pět knihovníků ze tří různých VŠ knihoven na různých pozicích, jednalo se o čtyři ženy a jednoho muže. Všichni účastníci mají vysokoškolské vzdělání knihovnického zaměření. Zájem zapojit se do této části výzkumu projeví mladí knihovníci s poměrně krátkou dobou praxe, jak je uvedeno v Tabulce 2, kde je následně uvedeno i nejvyšší dosažené vzdělání.

Číslo respondenta	Léta praxe (nejvyšší dosažené vzdělání) ⁵⁸
Knihovník 1	1-5 let (Mgr.)
Knihovník 2	1-5 let (Bc.)
Knihovník 3	6-10 let (Mgr.)
Knihovník 4	1-5 let (Bc.)
Knihovník 5	6-10 let (Mgr.)

Tabulka 2 - Přehled knihovníků

Knihovníci společně během focus group vytvářeli myšlenkovou mapu, která se nachází v Příloze č. 4.

5.5.2 Silné stránky VŠ knihoven

Celé sezení započalo otázkou zaměřující se na silné stránky VŠ knihoven. Knihovníci se shodli, že se jedná primárně o **EIZ**. Nejen jejich množství, ale celkově proces akvizice, správy a přístupu pro studenty. Pořízení EIZ je procesem, který stojí na VŠ knihovně. Knihovník 5 ale vyjádřil pochybnosti, zda tuto službu vnímají také studenti, kteří nemusí mít takový přehled a vědomosti o poskytovaných EIZ.

Další silnou stránku označili tradici VŠ knihoven v České republice, kdy každá veřejná VŠ má pro svoji akademickou obec VŠ knihovnu, čímž je způsobena velmi hustá síť nejen veřejných městských knihoven, ale také VŠ knihoven. Knihovníci následně dodali, že neznají situaci u soukromých VŠ knihoven. Na základě toho vyšla najevo další silná stránka knihoven veřejných VŠ, tedy že jejich činnost je více transparentní než u soukromých univerzit, protože více dbají na dodržování vysokoškolského zákona.

⁵⁸ Kategorizace je zvolena stejná jako u dotazníkového šetření.

Knihovník 1 pak považuje za silnou stránku i to, že se kromě materiálů ke studiu **zpřístupňují místa ke studiu**, které se snaží modernizovat – dobré připojení k internetu, v rámci možností rozšíření kapacity, výkonnější počítače ve studovnách apod.

Možnost poskytovat podporu vědě a výzkumu byla též označena jako výhoda VŠ knihoven, byla však následně vyjádřena jistá skepse nad tím, kolik VŠ knihoven tuto možnost ve skutečnosti plně využívá a poskytuje efektivně a kvalitně.

5.5.3 Slabé stránky VŠ knihoven

Jednou z hlavních slabých stránek považují Knihovníci **financování**. Platové ohodnocení pracovníků knihoven by mohlo být lepší, na druhou stranu připouští, že se jedná o určité síto, díky kterému v knihovnách pracují lidé se zájmem o obor. Otázka platů však zazněla i u tématu **nedostatku programátorů a IT zaměstnanců** ve VŠ knihovnách, které takové zaměstnance často potřebují, VŠ knihovna však na takové zaměstnance nemusí mít dostatek financí. Knihovník 1 poznamenal, že svého programátora hledala VŠ knihovna přes půl roku, pracuje však jen na poloviční úvazek, aby měl možnost pracovat i v soukromém sektoru, ve kterém získá větší platové ohodnocení. Podobnou zkušenost sdílel i Knihovník 5, ten následně doplnil, že za slabou stránku by se dalo považovat i jisté poskytování praxi těmto pracovníkům, školí si nové lidi, kteří však po pár letech mění zaměstnání a míří do sektoru, kde si mohou vydělat více. Právě toto zbytečné investování připadá Knihovníkům jako další slabina. „*Jak jsou ajťáci specifictí lidé, tak ti, co jsou ochotni dělat v knihovně, jsou ještě specifictější,*“ podotkl se smíchem Knihovník 2. Kromě programátorů postrádají Knihovníci více **informačních specialistů**⁵⁹, popřípadě také **předmětových knihovníků**⁶⁰, druhá zmíněná pracovní pozice však není v české knihovnické praxi běžnou, tato pozice se objevuje výjimečně.

Knihovníci působící na větších VŠ se systémem centrální a fakultní knihovny si myslí, že slabou stránkou je **malá centralizace všech činností**, často i jistá nechuť **více spolupracovat**. Celkově nízká úroveň ochoty spolupracovat mezi jednotlivými VŠ knihovnami napříč republikou byla označena za slabou stránku, navíc dle Knihovníků netáhnou vždy VŠ knihovny za jeden provaz (ačkoliv je v ČR dobrá síť VŠ knihoven), což doplnil jeden

⁵⁹ Jedná se o odborného pracovníka zaměřeného na jeden obor, poskytuje informační služby svým uživatelům (například formou rešerše).

⁶⁰ Pracovník je zaměřen na informační management fondu, je odpovědný za výběr zdrojů (ať už tištěných, či EIZ), samotnou akvizici však již nevykonává. V rámci své práce může poskytovat referenční služby uživatelům. V angličtině se pozice nazývá „subject librarian.“

z účastníků slovy: „*Navzájem nejsme nepřátelé. Co jsem pochopil, tak náš jediný nepřítel je snad jen Google.*“ Knihovníci si myslí, že celé situaci by mohlo napomoci legislativní úlevy pro knihovny obecně, aby neměly pocit, že musí mezi sebou soupeřit (zmíněn byl například zákon o veřejných zakázkách). Upozornili, že Knihovníci apelují na problematiku OA a téma sdílení dat, nicméně v praxi tak sami pracovníci knihoven nečiní.

Sami Knihovníci uznávají, že slabým článkem může být i samotný knihovník, zdůvodňovali to tím, že i knihovník je jen lidským faktorem a nemusí vždy na uživatele působit vstřícně.

Jako poslední nedostatek označili **absenci metodického centra pro všechny knihovníky**, myslí si, že Národní knihovna ČR by dle účastníků měla vypomáhat všem knihovníkům bez ohledu na to, ve které knihovně pracuje. Knihovníci vyjádřili nespokojení s činnostmi Národní knihovny, dodali, že neplní svoji metodickou a poradenskou funkci v takové míře, jaká by byla pro praxi potřeba.

5.5.4 Příležitosti VŠ knihoven

Jedna z příležitostí, kde se lépe uplatnit, byla **propagace činností VŠ knihoven**. Ta by mohla probíhat ve větší spolupráci s vyučujícími. Knihovník 2 míní, že právě pedagogové mohou být účinným pojítkem, jak informovat o službách VŠ knihovny: „*Myslím si, že knihovna sama toho tolik nezmůže, když ale ten pedagog řekne, využijte tyhle databáze a tuhle literaturu, ten student to spíš udělá.*“ Z tohoto důvodu je dle Knihovníků primárnější cílit **vzdělávání na vyučující, následně pak na studenty**.

Knihovník by se však měl stát součástí výuky, dle účastníků focus group nevyužívají VŠ/fakulty tuto možnost dostatečně. Důvodů může být několik – vedení VŠ si neuvědomuje potenciál této části. Roli může hrát i jistá nevole ze strany vyučujících, aby do výuky zasahoval někdo jiný. Následně dodávali, že pokud zapojení knihovníků do výuky probíhá, nebývá často zvoleno vhodné časové období. „*V jedné z našich fakultních to zapojení a představení knihovny studentům probíhá hned na začátku semestru, to studenti mají úplně jiné starosti, navíc i ten provoz v knihovně po prázdninách je divoký,*“ zastával názor Knihovník 2.

Jako velkou příležitost vidí Knihovníci v doktorandech, které by mohly VŠ knihovny zaměstnávat například na výše zmíněných pozicích jako je předmětový knihovník nebo informační specialista, čímž by se mohla zvýšit úroveň poskytovaných referenčních (popřípadě i rešeršních) služeb ve VŠ knihovnách. Zároveň by doktorandi mohli získat větší povědomí

o VŠ knihovně a jejich službách, vybudovat si k ní pevnější vztah a v případě jeho dalšího působení například jako vyučující na VŠ být dobrým spojencem pro VŠ knihovny.

Zavádění samoobslužného vypůjčování a vracení knih považují Knihovníci jako z dalších příležitostí, kde se mohou automatizovat některé činnosti VŠ knihovny a uvolnit tak pracovníky na jiné, potřebné pozice.

Příležitost vidí Knihovníci také ve větším zapojení i soukromých vysokých škol (respektive jejich VŠ knihoven) do činností vykonávající VŠ knihovny veřejných vysokých škol. „*Jasný, máme se bavit o veřejných univerzitách a o AKVŠ, ale moc nechápu, proč jsou z toho ty soukromé školy vynechané. Jen že si studenti za semestry platí... to přeci hned neznamená, že od nich nebudeme vyžadovat to stejné,*“ popsal své znepokojení Knihovník 5.

5.5.5 Vztahy s dalšími zaměstnanci VŠ

V rámci diskuze o silných nebo slabých stránkách a příležitostech VŠ knihovny došlo také na téma vztahy s dalšími zaměstnanci VŠ. Knihovníci mají spíše pocit, že je akademičtí pracovníci vnímají podřadně. Připouští však, že velmi záleží na vyučujícím, ve své praxi našli dobré zkušenosti. Navíc dle Knihovníků záleží i na oborovém zaměření vyučujícího. Absence vyšších titulů u pracovníků knihoven byla označena také jako problém ze strany vyučujících („*Někteří akademici se honí za co nejvíce tituly, takže když vidí knihovnu, kde je často nejvyšší titul magistr, tak nás moc neberou.*“), zároveň pociťují od akademiků vysoké nároky. S těmi pak souvisí jisté očekávání, že knihovníci v rámci VŠ knihovny zastávají několik různorodých pozic.

Účastníci si myslí, že málokterý zaměstnanec VŠ (nejen z akademické sféry) ví, kolik činností vlastně VŠ knihovna vykonává, nespojují si například podporu OA a pořizování EIZ s touto součástí. Pociťují propast mezi dalšími neakademickými pracovníky. Knihovník 4 a 5 si myslí, že vztahům s dalšími zaměstnanci mnohdy nepomáhá spíše introvertní povaha (nejen) VŠ knihovníků.

Podotkli však i dobré zkušenosti, Knihovník 3 zastává názor, že VŠ knihovny se stávají rovnocennými partnery některým dalším oddělením na VŠ, jako příklad uváděl ústav výpočetní techniky nebo oddělení vědy a výzkumu, se kterým by navíc měla být navázána úzká spolupráce.

5.5.6 VŠ knihovny z pohledu knihovníků

Knihovníci se ještě před tvořením myšlenkové mapy měli vyjádřit, jaká klíčová slova se jim vybaví při termínu VŠ knihovna.

Jako první klíčové slovo padlo **služby**. Knihovníci jej chápali ve dvojitým smyslu – VŠ knihovna jako služba pro akademickou obec, následně VŠ knihovna jako poskytovatel služeb. Během rozhovoru o tomto klíčovém slově byly zmíněny samozřejmě různé služby poskytované uživatelům. Knihovníkům připadá důležité poskytovat **další informační vzdělávání**, protože vyhledávání informací se sice zjednodušilo (hledání informací pomocí jednoho vyhledávacího pole atd.), narůstá však počet zdrojů. VŠ knihovna by měla být průvodcem a naučit, jak správně vyhledávat informace, plus si také uvědomovat informační potřeby uživatelů. Kromě toho, že VŠ knihovna má být ta, která vyučuje, měla by také podporovat výuku tím, že bude **poskytovat platformy pro e-learning a podporu na zkoušky**: *„Někde v zahraničí poskytují knihovny tzv. examination centers, česky asi jako centra zkoušení? No, prostě fungují na principu, že vyučující si zarezervuje počítačovou místnost, která poskytuje všem stejné podmínky – nejde od nikoho opisovat, hledat si věci na internetu a tak dále.“*

Na služby navazuje poskytování **specifického fondu** obsahující hlavně odbornou literaturu s tematickým zaměřením odpovídající oborům vyučovaných na VŠ/fakultě. K fondu pak připomněli i **knihovnu věcí**, jenž umožňuje studentům zapůjčit si tablety a čtečky, líbí se jim nápad zapůjčovat i notebooky. *„Ruší se počítačové studovny, v dnešní době se totiž předpokládá, že každý chodí s vlastním. A to není dobře, takže když ho nemá, tak si ho vypůjčí v knihovně,“* upozornil Knihovník 3.

Informační systémy logicky patří ke všem knihovnám, Knihovníci ale specifikovali takové, jež považují charakteristické pro odborné či akademické knihovny. První zmínili discovery systém, ten pomáhá uživatelům při vyhledávání a dle Knihovníka 2 se jedná o potřebný nástroj VŠ knihovny, připouští však, že velmi záleží na možnostech a velikosti VŠ knihovny. Poté byly zmíněny repozitáře, systémy na evidenci publikační činnosti, digitální knihovny.

Byla zmíněna specifická cílová skupina (studenti a vyučující), což je pro Knihovníka 1 významným rysem VŠ knihoven.

Studijní prostor poskytovaný uživatelům považují za další charakteristický rys VŠ knihoven. Knihovníci se shodli, že by VŠ knihovny měly poskytovat své prostory v **režimu 24/7** a vynahradit místa i na noční studovny, které v rámci ČR poskytuje velmi málo

VŠ knihoven. Zároveň apelovali, aby se režim 24/7 nezaměňoval s nepřetržitým provozem některých služeb (EIZ, knihovní katalog atd.), což je pro ně samozřejmostí. Knihovníci v rámci prostoru diskutovali nad otázkou, zda by měl volný výběr (respektive fyzický fond VŠ knihovny) ustoupit místům ke studiu. V rámci diskuze však nedošli k jasnému rozhodnutí, uznali však, že počet míst ke studiu by se měl navyšovat. Knihovník 2 pak upozornil na malé množství typických kampusů v ČR. Knihovník 3 připomněl úpravu prostorů pro **uživatele se specifickými potřebami**, čímž nemyslel pouze uživatele se znevýhodněním, ale měl také na mysli mladé vědkyně s dětmi: „*Myslím, že v Německu jsem viděl takové individuální studovny pro ty doktorandky s dětmi. V té studovně ho mohla i klidně přebalit. Měla tak prostor pro studium a zároveň to dítě nerušilo okolí, protože tam bylo s ní.*“

Open science a s tím související problematika **OA** byla Knihovnický označena jako další činnost spjata s VŠ knihovnou, byla zmíněna hlavně v kontextu podpory vědy a výzkumu. VŠ knihovně navíc vznikají nové funkce: „*VŠ knihovna jako vydavatel a jako správce fondů OA. K tomu patří vlastně i ta správa dat.*“ Ačkoliv OA je již léta diskutováno, VŠ knihovny se jej snaží podporovat, stále se objevují nová témata a oblasti, ve kterých se musí VŠ knihovníci vzdělávat.

Ohledně **digitalizace** se vedla také debata, dle Knihovnicků by měla probíhat v rámci VŠ knihoven, avšak až po zajištění kapacit a účinné metodiky. Knihovník 5 má pocit, že se v rámci ČR klade příliš velký důraz na tuto činnost ve všech knihovnách (od městských po akademické), což mu nepřipadá správné. Uznává ale potřebu digitalizace starších závěrečných prací a skript. Knihovník 3 pak oponoval, že se nejedná pouze i digitalizaci těchto dokumentů, ale také například **historických fondů VŠ** nebo o digitalizaci dokumentů **pro studenty se znevýhodněním**.

Knihovníci se taky pozastavili nad **komunitní rolí knihoven**, na toto téma se již vyjadřovali v rámci dotazníku a přáli si, aby zaznělo i v této části výzkumu. Během debaty na toto téma vyjádřili nesouhlas s plněním komunitní funkce, dle Knihovnicků je VŠ knihovna **primárně na podporu vědy a výzkumu**. Připouští, že studenti vytváří specifickou komunitu, usuzují však, zda by tuto funkci neměli zaštiťovat VŠ spolky, se kterými může v případě zájmu VŠ knihovna spolupracovat. Komunitní funkci však považují za „bonusovou věc“, jež by se měla VŠ knihovna věnovat až v případě, že ostatní služby „...jedou na 100 % a má na to prostory a kapacitu.“

Jako poslední téma v rámci celého setkání se řešil **personál VŠ knihoven**. Knihovníci do myšlenkové mapy zaznamenali jen část profesí objevujících se v knihovnách, připomněli

rostoucí počet kompetencí a úkolů na jednoho knihovníka v jedné instituci, což se stalo hlavním tématem v celé diskuzi. Knihovníci poznamenali při pohledu na myšlenkovou mapu, že jim těch témat v rámci VŠ knihovny připadá mnoho (odmítli však jakékoliv vynechat) v návaznosti na to, kolik ve VŠ knihovně pracuje lidí. „*Knihovník už není jen knihovníkem. Stávají se z nás i projektoví manažeři, řešíme marketing, programujeme,*“ podotkl Knihovník 2, jeho výrok pak Knihovník 3 doplnil komentářem: „*Knihovník je multifunkční Superman.*“

5.5.7 Klíčová témata v koncepčních dokumentech

V rámci focus group se hovořilo také o tématech, jež by se měla objevovat v novém koncepčním dokumentu AKVŠ. Některá již byla zmíněna v předchozích kapitolách, budou však zmíněna znovu i zde. Pro Knihovníky je důležitá **spolupráce mezi VŠ knihovnami**, shodli se, že podpora kooperace a koordinace by měla být tématem v následujících letech. Zároveň by do činností měly být více **zapojeny VŠ knihovny soukromých škol**, které by dle Knihovníků neměly být AKVŠ opomíjeny.

Se spoluprací souvisí také **metodické centrum pro knihovníky**, popřípadě větší sdílení zkušeností napříč celou republikou. Nová koncepce by neměla zapomínat na legislativu (v oblasti autorského zákona, ale také zákony, které by mohly VŠ knihovnám usnadnit často zdoluhavé byrokratické záležitosti).

V nové koncepci by se nemělo zapomínat také na **rekonstrukci VŠ knihoven**, motivovat a metodicky podporovat VŠ knihovny k zavádění nočních a individuální studoven nebo laboratoří s moderními technologiemi (3D tiskárny apod.).

I nadále by se v koncepci měla objevovat **podpora vědy a výzkumu, podpora open science**, VŠ knihovny by měly být více schopné poskytovat podporu nejen vyučujícím při tzv. akademickém psaní, jedná se o oblast, ve které by se měli více vzdělávat i samotní knihovníci pro lepší kvalitu služby.

Podpora vzdělávání zaměstnanců pomocí Erasmus+ a jiných programů byla označena jako další oblast pro budoucí vývoj vysokoškolského knihovnictví, následně by měla být podporováno i sdílení zkušeností. Různorodost knihovnické profese byla zmíněna výše, z tohoto důvodu Knihovníci soudí, že vzdělávání nejen uživatelů, ale hlavně pracovníků je téma, na které by se nemělo zapomínat: „*Naše práce přímo vyžaduje nějakou odbornost a znalost.*“

V závěru Knihovníci zmínili **lepší propagaci a management VŠ knihoven**. „*Najednou všichni v krizi zjišťují, co všechno naše knihovna umí! Knihovny neumí pořádně prodat, co vlastně všechno dělají,*“ konstatuje Knihovník 3. Manažerské dovednosti VŠ knihovníků by pak měly být součástí dalšího vzdělávání.

5.6 VŠ knihovny z pohledu uživatelů: výsledky rozhovorů se studenty

5.6.1 Výzkumný vzorek

Zájem zapojit se do výzkumu projevilo sedm studentek ze tří různých VŠ, z toho šest studentek studuje prezenčně, jedna kombinovaně. Pět studentek je na jednooborovém studiu, dvě studentky na dvouoborovém studiu. Tabulka 3 přináší informace o ročníku studia v daném studijním programu, následně také formu studia.

Číslo respondenta	Ročník studia
Studentka 1	1. ročník NMgr., prezenční studium
Studentka 2	3. ročník Bc., prezenční studium
Studentka 3	3. ročník NMgr., prezenční studium
Studentka 4	1. ročník Bc., kombinované studium
Studentka 5	2. ročník NMgr., prezenční studium
Studentka 6	3. ročník NMgr., prezenční studium
Studentka 7	3. ročník Bc., prezenční studium

Tabulka 3 - Přehled studentů

Z výše sedmi uvedených studentek pouze jedna nenavštěvuje knihovnu, Studenta 4 to komentovala slovy: „*Jak to studuji vzdáleně, tak nemám knihovnu ve svém městě, skripta si raději koupím.*“ Nevyužívá ani její virtuální služby, což komentovala slovy, že o takových službách, např. využívat vzdálený přístup k EIZ nevěděla, hlavní příčinu viděla v neinformovanosti ze strany vyučujících. Zbývající studentky knihovny navštěvují pravidelně a využívají její služby. Studentka 2 uvedla, že nevyužívá virtuální a elektronické služby knihovny, odůvodnila to svými obory a potřebou hlavně tištěných informačních zdrojů. Studentka 5 a 6 naopak využívají více služby poskytnuté virtuálně a vzdáleně, preferují využívání například EIZ vzdáleně mimo knihovnu než osobně zajít do knihovny.

5.6.2 Silné stránky VŠ knihoven

Studentkám byla položena otázka, co považují na VŠ knihovnách, které navštěvují dobré, co oceňují a co je jejich silnou stránkou, v odpovědi nebyly nijak omezovány. Studentky zmiňovaly **informační zdroje**, převážně pak širokou nabídku EIZ a různých nástrojů pro jejich zpřístupnění, Studentky ocenily hlavně discovery systémy. Studentce 5 se líbí, že VŠ knihovna mimo odbornou literaturu nabízí ve fondu také beletrii a nemusí tak využívat jiný typ knihovny. Studentky, které v rámci svého studia navštěvují více VŠ knihoven, preferují VŠ knihovny s volným výběrem, systém objednávání jim ne vždy vyhovuje. Ačkoliv Studentka 4 nenavštěvuje VŠ knihovnu, považuje za silnou stránku to, že studenti mají možnost sehnat i již nedostupná tištěná díla na trhu, popřípadě možnost vypůjčit si skripta, které nejsou v elektronické podobě.

Ze služeb byly zmíněny reprografické služby (Studentky ocenily počítačové studovny a dostatek tiskáren), následně také meziknihovní výpůjční služby, kdy jedna ze studentek ocenila rychlost vyřízení a příjemný přístup knihovnice.

Milý personál v knihovně považují Studentky za další silnou stránku VŠ knihovny. Studentka 6 tuto silnou stránku popsala takto: „*Vždy, když jsem tam něco potřebovala, byly ke mně knihovnice milé. To rozhodně nemůžu říct třeba o studijním.*“ Dále považuje za silnou stránku poskytování různých školení pro studenty.

Za silnou stránku považují také **prostředí a atmosféru** („*Já si například půjčím knížky v jedné knihovně, ale jdu s nimi raději pracovat do své univerzitní knihovny,*“ zmínila Studentka 2), zároveň také jistou snahu o modernizaci prostor.

5.6.3 Slabé stránky VŠ knihoven

Ačkoliv prostory byly Studentkami vnímány jako pozitivní stránka na VŠ knihovnách, stále **postrádají dostatek studijních míst** (ať už obecně absence míst, nebo také postrádají týmové studovny a individuální prostory na studium) a „*chybí tam nějaký socializační prvek, to zázemí pro studenty.*“ (Studentka 5) Ve VŠ knihovnách jim také chybí lepší vybavení, ať už ohledně nábytku (postrádání pohodlných sedaček a židlí často Studentky odradí trávit v knihovně více času a využívají tak jiné prostory a jiné instituce), tak také nedostatek tiskáren, v rámci prostorových vymožeností cítí jistou nechuť o modernizaci. Studentka 5 by uvítala ve VŠ knihovně kuchyňku pro studenty, kde by bylo možné se občerstvit, udělat si kávu/čaj a strávit čas se spolužáky.

Studentka 7 navštěvuje více VŠ knihoven a za slabou stránku považuje to, že nejsou vždy VŠ knihovníci přátelštější ke studentům a například nechtějí navýšit limit na výpůjčky, nebo během zkouškového po domluvě měnit statusy výpůjček (z prezenční na absenční apod.). Zároveň si Studentky myslí, že by VŠ knihovny měly ve větším **nabízet vypůjčování čteček, tabletů a notebooků.**

5.6.4 VŠ knihovna z pohledu studentů

Jak vnímají VŠ knihovnu, co jim ve VŠ knihovnách chybí a co by uvítali měli Studentky vyjádřit pomocí tvorby myšlenkových map, které byly při tvoření diskutovány a komentovány (všechny myšlenkové mapy se nacházejí v Příloze č. 5).

Jedním z klíčových elementů pro Studentky jsou prostory knihoven, jak již vyšlo z výše zmíněných silných a slabých stránek VŠ knihoven. Studentky si uvědomují, že jejich VŠ knihovna není v ideálních prostorách a že nemají dostatek prostorových možností, nicméně by uvítaly více míst ke studiu, které by mělo být ideálně tiché a klidné, popřípadě by VŠ knihovna měla zavést různé zóny (tichá zóna a hlučná zóna). Následně byly zmiňovány **studovny týmové a individuální**. Studentka 3 právě postrádá více oddělených míst pro jednotlivce: „*Člověk se potřebuje na něco soustředit, ale rozptylují ho lidé okolo, na které vidí a oni na něj.*“

Dvě studentky míní, že by VŠ knihovny měly umožňovat **noční studovny**. Studentky však nevnímají VŠ knihovnu čistě jen jako místo pro studium, ale také jako **místo pro setkávání**. „*Když si to tak vezmeš, tak na naší fakultě není moc místa, kde se sejt, ani v té knihovně vlastně není místo. Bylo by fajn, kdyby tam ta možnost byla,*“ komentovala situaci Studentka 3. Studentka 6 ale apelovala, aby se nezapomínalo na primární význam VŠ knihovny – poskytovat podporu při studiu a vzdělávání.

Prostory VŠ knihoven však nejsou pouze o studovnách, Studentce 2 připadají VŠ knihovny často nezáživné, uvítala by více barev a zeleně. Studentka 5 si myslí, že VŠ knihovny málokdy myslí na pohodlí studentů při studiu – postrádá hlavně pohodlné židle ve studovnách. Otázka pohodlí a jisté volnosti byla další připomínkou nejen této Studentky. Uvítaly by, kdyby v prostorách knihovny bylo více možností si obstarat občerstvení, které by mohly konzumovat během studia.

K prostorům Studentka 6 poznamenala, že by mohlo docházet k většímu sdílení prostoru se samotnou VŠ, popřípadě fakultou. „*Nejen třeba na výstavy, ale také na výuku. Nevím, jak jinde na univerzitách, ale myslím si, že u nás na fakultě by to šlo,*“ komentovala, dále si myslí, že vedení si málo uvědomuje (nejen) prostorové příležitosti VŠ knihoven.

Informační zdroje je další klíčové slovo, které se ozývalo od Studentek nejčastěji. Pokud se řekne VŠ knihovna, vybaví se jim odborná literatura v tištěné i elektronické verzi, dále jejich dostatek, čímž se zajistí dostatek literatury pro studium. Studentka 3 ocenila, že se VŠ knihovny aktivně snaží pořizovat aktuální zdroje a hledat nové způsoby, jak hlavně EIZ zpřístupnit studentům. Studentka 2 ocenila systém signatur a rozložení fyzického fondu v knihovně, soudí, že se jedná o stejně důležitý bod ve VŠ knihovně, jako kvalitní zpřístupnění EIZ.

Ačkoliv knihovníkům se věnuje následující podkapitola, je potřeba je zmínit i zde, protože milý personál v knihovně dle Studentek patří k VŠ knihovnám. Studentkám by se líbilo **větší zapojení knihovníků a VŠ knihoven do výuky**. „*Nám knihovnu ukázali v prváku, v prvním semestru v předmětu, který se jmenoval nějak jako Úvod do studia, tím jsem získala první povědomí o knihovně, ale myslím si, že to bylo v blbou dobu. Bylo pro mě všechno nové, seznamovala jsem se s prostředím a v ten moment jsem knihovnu fakt nepotřebovala. Navíc nás tam vyučující jen zavedla, řekla, že tohle je naše knihovna a byl konec,*“ popisuje Studentka 7, dodala pak, že dle rozhovorů s ostatními přáteli z jiných oborů měla ještě štěstí, že je vyučující s knihovnou takto stručně seznámila, její přátelé z jiného oboru tuto zkušenost neměli. Takové seznámení s VŠ knihovnou uvítala, získala jisté povědomí o existenci VŠ knihovny, nicméně si myslí, že kdyby toto provedení proběhlo ve spolupráci s knihovníky a v jiném semestru, bylo by to mnohem efektivnější a uvítali by to také studenti. Studentka 6 si myslí, že její fakulta by měla více zapojovat VŠ knihovnu do výuky.

Studentka 3 pak poznamenala, že by se jí líbilo, kdyby VŠ knihovny poskytovali **konzultační hodiny pro studenty** a také školení, jak správně vyhledávat informace, ale nejen pro studenty, ale také **pro vyučující**: „*Myslím si, že je důležité, aby i ten učitel věděl, jak vyhledávat, protože může mít větší vliv na studenta než to školení v knihovně, kam nemusí dojít tolik lidí.*“ Právě vzdělávací akce byly zmiňovány jako další činnost, kterou dle Studentek mají VŠ knihovny poskytovat. Nejen na výše uvedené vyhledávání informací, ale obecně na informační gramotnost, dále na EIZ, ale také by mohla pořádat vzdělávací akce k literatuře k jednotlivým oborům.

Dle Studentek VŠ knihovny **nedostatečně kopírují harmonogram školy** a nevychází v určitých časových obdobích uživatelům vstříc. Například Studentka 3 se zdá, že VŠ knihovny, které během svých studií navštěvovala v rámci bakalářského studia, či v rámci současného magisterského, neodrážely ve službách aktuální záležitosti, uváděla jiné požadavky na začátku semestru a během zkouškového. Studentka 4 a 6 by uvítaly, kdyby během zkouškového období VŠ knihovna umožňovala dlouhodobější výpůjčky, nebo nabízela studentům tituly se statutem absenční výpůjčky i jako prezenční.

Studentky ocenily postupné zavádění **samoobslužného vypůjčování knih**, nicméně knihovník by měl zůstat součástí. *„Líbí se mi, že knihovna zavedla to, že si knihu mohu vypůjčit sama, nemusím tak s jednou výpůjčkou obtěžovat knihovníka. Myslím si ale, že by tam vždy ten knihovník měl být k výpomoci, chyby se stávají,“* popsala tuto modernizaci Studentka 7.

Možnost platby kartou ve VŠ knihovnách byl požadavek vznesen Studentkami 1 a 7. Osobně si myslí, že by tuto možnost nevyužily, poplatky za pozdní vrácení knih i nich nebyly vysoké, soudí však dle zkušeností jejich spolužáků z ročníku, kteří v minulosti měli vyšší částky na pokutách.

Knihovnu věcí v rámci VŠ knihoven již zmínili Knihovníci během focus group, u Studentek zazněla znovu. Kromě půjčování nabíječek na mobilní telefony, či na notebooky, by uvítaly i půjčování tabletů a čteček. Navrhovaly také **vypůjčování notebooků**. Studentka 3 by takovou možnost uvítala: *„Nemusela bych tolik nosit na výuku vlastní, vypůjčila bych si ho v knihovně. Navíc nemusíme být tolik vázáni na počítačovou studovnu.“* Studentka 6 vypůjčování notebooků vnímala jako **výpomoc studentům po finanční stránce**: *„Může to pomoci těm, kteří na tom jsou ohledně financí špatně a nemůžou si dovolit mít třeba vlastní notebook, tak si jej prostě vypůjčí v knihovně. Vezmi si, že třeba teď, když je všechno zavřené, nemusí všichni studenti mít doma přístup k počítači.“* Studentka 5 pak knihovnu věcí chápe jako podporu sociálního života v akademickém prostředí, kdy by uvítala vypůjčování i dalších věcí.

Studentka 6 pak hojně popisovala své zkušenosti ze zahraničních pobytů, které uskutečnila pomocí programu Erasmus a vyjela během svého studia do dvou různých evropských států. Oceňovala u humanitně zaměřených VŠ knihoven další služby jako byla videotéka a *„...muzitěka nebo jak to nazvat. Knihovna tak měla prostor na promítání filmů, nebo na soukromý poslech hudby a piana na cvičení. Pro studenty hudební a filmové vědy určitě užitečné, pro nás ostatní příjemné zpestření.“* Zaznělo i klíčové slovo galerie, VŠ knihovna je vnímána i jako výstavní prostor, kde se mohou prezentovat i samotní studenti.

5.6.5 VŠ knihovník z pohledu studentů

Knihovník je dle Studentek samozřejmou součástí VŠ knihoven. Stejně jako u VŠ knihovny, vytvářely Studentky myšlenkové mapy na VŠ knihovníka, čímž umožnily získat pohled studentů na knihovníka, co od něj očekávají, jaké by dle nich měl mít vlastnosti atd.

VŠ knihovník je Studentkami vnímán jako **vstřícný, trpělivý, empatický a milý pracovník**, který je ochoten pomoci a řešit různé problémy, je komunikativní, dále se snaží vycházet studentům vstříc a kterému nechybí smysl pro humor („*Oceňuji, že se v knihovnách snaží reagovat na současné trendy a témata, třeba různými humornými výstavami knih. Vždy mi to zlepší náladu,*“ popsala Studentka 2) Neignoruje požadavky studentů, naopak je analyzuje a snaží se zpracovávat do aktuálních služeb a nástrojů. Studentky zmínily i jako pozitivní vlastnost schopnost si „sjednat“ ve VŠ knihovně pořádek. „*Mám zkušenost, že Studenti nedodržují ty tiché zóny. A to není chyba knihovny, ale studentů. Takže je jasné, že je jde uklidnit, z mého pohledu správné, ale studenti s tím někdy mají problém,*“ míní Studentka 1.

VŠ knihovník je **vzdělaný** hlavně ve **třech klíčových směrech** – ohledně fondu obecně (ať už o tištěných titulech, tak o nabídce EIZ), má přehled o základní literatuře k oboru a je vzdělaný v oborech poskytující VŠ/fakulta. Právě vzdělání v oborech považují Studentky za důležité hlavně v rámci poskytování služeb. Studentka 3 pak přehled v oboru vidí i jako pozitivum v rámci katalogizace: „*knihovník pak dává kvalitnější a relevantnější klíčová slova a lépe se hledají knihy.*“ Studentka 2 pak ještě dodávala vzdělání v oblasti kultury, tedy aby VŠ knihovník byl schopen vytvořit výstavy a uspořádat jiné kulturní akce. Ke vzdělání pak dodávaly i oceňovaly zápal pro své povolání. Mimo to by měl mít přehled o chodu celé VŠ knihovny a vědět o jejich aktivitách. Studentka 4 komentovala **i knihovnické vzdělávání**, které je dle ní potřebné u pracovníků, protože díky tomu dokážou lépe pomoci studentům: „*Pro mě jsou důležité citace, s tím dokáže knihovník skvěle pomoci, možná nejlépe na celé univerzitě. Líbí se mi jejich profesionalita a ochota.*“ Navíc by měl mít přehled o tom, jak funguje VŠ, měl by i umět poradit se základními studijními problémy, popřípadě na jaké oddělení se obrátit.

Studentku 5 mrzí, že s touto profesí je spojeno mnoho předsudků, klasický příklad uváděla předsudek „*oni přeci jen čtou,*“ přičemž jako uživatelka vidí, že to tak není. Myslí si, že ani jiný personál v rámci VŠ na knihovníky nenahlíží pozitivně a vnímá je spíše podřadně. Sama do myšlenkové mapy uvedla: „*knihovníci jsou fajn.*“ **Potřeba sebevzdělávat** je pak dle této Studentky dalším důležitým faktorem, sama vnímá, jak se vyvíjí nové technologie a služby, proto tento bod považuje za důležité.

Vzdělávání je dalším bodem zmíněn nejen Studentkou 5, ta k tomuto bodu připomněla úděl VŠ knihovníka **vzdělávat celou akademickou obec**, nejen studenty, následně dodala, že se ale samozřejmě nejedná jen o úkol VŠ knihovníka, vzdělávání akademické obce by měla být v koordinaci s celou VŠ/fakultou. „*Mám pocit, že si zároveň i fakulta myslí, že knihovna zvládne všechno, což myslím i zvládá. A to velmi na těch knihovnicích oceňuji, tu flexibilitu a kompetence,*“ doplnila následně Studentka 5. VŠ knihovník by měl mít informace nejen o knihovních kurzech, akcích, ale také VŠ/fakulty a měl by napomáhat propagaci. Kromě vzdělávacích kurzů by VŠ knihovník měl podporovat společenský život v rámci univerzitního prostředí tím, že pomáhá pořádat akce na aktuální témata, Studentka 3 uvedla pořádání různých politických debat apod.

Ve vzdělávání má být VŠ knihovník v návaznosti na vyučující, spolupracovat při poskytování literatury ke studiu, více **propojovat studium s VŠ knihovnou**. „*Taky si myslím, že by se knihovny měly více prosazovat někde výš. To asi není úplně práce pro normálního knihovníka, kterého potkám u pultu, ale na vedoucích, ale měl by se snažit lobovat za knihovnu, umět se prosadit, to možná chybí,*“ popsala svůj dojem Studentka 3.

5.6.6 Nové trendy ve VŠ knihovnách

Studentky se v závěru rozhovoru měly vyjádřit, zda co nejvíce ve VŠ knihovnách postrádají, jaké služby a nástroje by měly přidávat do své nabídky, popřípadě kde by mohly brát inspiraci. Nejčastěji Studentky uváděly jako jistou **inspiraci městské knihovny**, Studentky ale nacházely inspiraci i v zahraničních VŠ knihovnách.

Z městských knihoven by Studentky přebíraly více akcí ve VŠ knihovně, mělo by se jednat hlavně o přednášky významných absolventů VŠ, významné pedagogy, hosty ze zahraničí, Studentka 2 by pak vítala křty publikací vyučující, nebo již zmíněných absolventů, zastává názor, že by taková akce mohla přilákat nové uživatele („*...chtěli by si trochu šplhnout, známe takové lidi,*“ popsala se smíchem, „*zároveň by ale byli i zvědaví.*“).

Platba kartou již zazněla v podkapitole 5.6.4, Studentky ji uvedly znovu i zde, neboť považují v současné době tento způsob platby za samozřejmý.

Studentka 2 konstatovala **malé využití sociálních sítí**, myslí si, že VŠ knihovny neumí dostatečně efektivně s těmito nástroji pracovat a měly by se více zaměřit na tyto internetové služby, což by mohlo VŠ knihovnám vylepšit propagaci svých činností.

V rámci prostorů braly Studentky z pražských VŠ jako inspiraci Národní technickou knihovnu, ocenily noční studovnu, nejvíce pak ocenily individuální studovny.

Nicméně najít rovnováhu mezi volným výběrem, prostorem pro studium a automatizací je dle Studentky 3 nejdůležitějším bodem v budoucím vývoji VŠ knihoven, které by v rámci tohoto problému měly sledovat zahraniční praxi a pokusit se ji převést do českého prostředí. „*Ta automatizace by ale měla být trendem. Nechápu, proč by se neměla automatizovat činnost, která jde udělat pomocí stroje a knihovníka pak využít jinak, třeba na informační pult, nebo to vzdělávání,*“ přiblížila svůj názor Studentka 3, obdobný pak vyjádřila i Studentka 7, která samoobslužné vypůjčování a vracení knih vnímá jako modernizaci, plus studenti mohou získat pocit větší samostatnosti. Nicméně se obává i větší poškozování knih („*Přijdeme o tu kontrolu od knihovníka, umím si představit, že by toho mohli některé studenti zneužívat.*“), mohlo by tedy docházet i k větším výdajům na fyzické dokumenty.

Kromě samoobslužného vypůjčování bude dle Studentek v následujících letech důležitým trendem vybavovat VŠ knihovny moderními technologiemi, díky tomu by pak mohly VŠ knihovny mít počítačové laboratoře např. s 3D tiskárnami apod.

V rámci vzdělávání by Studentka 5 uvítala, kdyby se v rámci českého vysokoškolského knihovnictví zavedla tzv. **first year experience**⁶¹, jedná se o program zavedený na mnoha amerických univerzitách pomáhající studentům se zorientovat během prvního ročníku, seznámit studenty s chodem celé VŠ, zároveň je ale také vzdělávat v informační gramotnosti, program probíhá ve spolupráci s VŠ knihovnou. Studentka 6 vidí budoucnost v přístupech do online kurzů a lekcí, ať už pořizováním různých komerčních platforem s těmito kurzy, nebo jejich vytváření, mělo by se jednat o lekce na oblasti, které jsou potřeba ke studiu a výzkumu, VŠ jim však nevěnuje tolik pozornosti, jako příklad uváděla Studentka lekce na MS Excel, Word, dále analyzování dat atd. „*Je fajn, že nám to teď během toho uzavření univerzity zařídila, ale bylo by to fajn mít i potom, až se situace vrátí do normálu. Tam by se mohli knihovníci zapojit, s tím e-learningem zkušenosti mají.*“

VŠ knihovníci by se měli naučit více nahlížet do budoucnosti a plánovat dlouhodoběji. VŠ knihovnicům by tak neměly být cizí **metody řízení projektů**, Studentka 3 míní, že to by mělo být trendem a budoucností pro VŠ knihovny. „*Rekonstrukce, modernizace, automatizace, za mě super, ale podle mě to neumí pořádně zorganizovat, je to takové krátkodobé plánování. To není zrovna moc účinné, víc koukat do budoucnosti.*“

⁶¹ Lze přeložit jako První rok zkušeností.

6. Shrnutí praktické části

Cílem výzkumu bylo zmapování situace v oblasti vysokoškolského knihovnictví v ČR, zjistit slabé a silné stránky VŠ knihoven a hlavní oblasti rozvoje v následujících letech. Různé výzkumné metody a skupiny účastníků napomohly prozkoumat problematiku hlouběji z rozdílných úhlů pohledů.

Dotazníkové šetření napomohlo nejen k získání informací o slabých a silných stránkách, v rámci této části byly shromážděny názory knihovníků na různé oblasti vysokoškolského knihovnictví napříč celou republikou. Následující části pak napomohly k hlubšímu porozumění jednotlivým tématům. Rozhovory se Studentkami pak nastínily problematiku z pohledu koncových uživatelů.

Jako silné stránky byly označeny informační zdroje VŠ knihoven (z toho nejvíce byly oceněny EIZ, jejich množství, proces akvizice a zpřístupnění), VŠ knihovny jsou vnímány jako podpora pro studiu a pro vědu a výzkum. Tvůrce nové koncepce AKVŠ jistě ocení, že jako silná stránka vyšla také knihovnická komunita, protože právě pomocí knihovníků lze docílit vytyčených cílů v koncepcích. Tomu může taky napomoci další výhoda knihoven veřejných VŠ – jejich tradice v rámci VŠ.

Mezi slabé stránky VŠ knihoven spadají prostory, financování, což se může odrazit v nesnadném hledání kvalifikovaných VŠ knihovníků (za připomenutí stojí data z dotazníkového šetření: 88,6 % respondentů má vysokoškolské vzdělání, 78,2 % má vzdělání v oboru), ale také v závislost na IT oddělení nespadající pod VŠ knihovnu. nebo malé zapojení do výuky. Vzdělávání studentů by však dle všech respondentů mělo zůstat důležitým bodem v budoucnosti VŠ knihoven. VŠ knihovna by měla být vnímána jako rovnocenný partner ve vzdělávání.

V následujících letech by se vysokoškolské knihovnictví v ČR mělo zabývat podporou větší spolupráce. V dotazníkovém šetření byla sice označena spolupráce za silnou stránku, nicméně pomocí dalších otázek vyšlo najevo, že by kooperace mohla být na lepší úrovni, nejen mezi jednotlivými VŠ knihovnami, ale také s vedením VŠ. Spolupráce v rámci jedné VŠ knihovny je z personálního pohledu skvělé, nicméně týmový duch by se měl budovat na celostátní úrovni.

Pro další práci na koncepci rozvoje VŠ knihoven lze doporučit zaměřovat se na zahraniční praxi, poznatky sbírat i ze zahraniční literatury a pomocí různých průzkumů získávat názory i od uživatelů, a to nejen před vytvářením koncepce, ale systematicky sledovat

jejich spokojenost s VŠ knihovnou, kterou navštěvují. Jak si lze všimnout v podkapitole věnující se rozhovorům se studenty, studenti si mohou v mnohém všimnout nejen fyzických nedostatků (nedostatek míst ke studiu), ale i jistých nedostatků v procesech (úvaha jedné ze Studentek o absenci projektového managementu ve VŠ knihovnách).

Právě větší podpora vzdělávání VŠ knihovníků v oblasti managementu a projektování je další oblast pro nový koncepční dokument. Během výzkumu mnohokrát zazněl rostoucí počet kompetencí knihovníků, a právě manažerské schopnosti bývají často opomíjeny. Úsilí VŠ knihovníků vložené do vzdělávání akademické obce by mělo být obdobné při vzdělávání jich samotných, čímž knihovnická komunita půjde příkladem a v mnohém se mohou vylepšit poskytované služby. Vzdělávání pracovníků VŠ knihoven má probíhat různými formami, měla by být nadále podpořeno sbírání zkušeností ze zahraničních knihoven. Obdobně jako u spolupráce, i zde by měl být kladen větší důraz na sdílení zkušeností ze zahraničních cest. Stejnou měrou je pak třeba podporovat i publikační činnost VŠ knihovníků.

Průnik managementu lze pocíťovat i v názorech Odborníků na koncepční dokumenty pro knihovny. Ty jsou vnímány předně jako užitečný manažerský nástroj, napomáhá při vedení VŠ knihovny, pro kolektiv pak může být podporou informující, proč VŠ knihovna provádí jednotlivé změny. Vedoucí VŠ knihoven je mohou využívat k prosazování svých zájmů před vedením univerzity, popřípadě fakulty. Mohou sloužit k prezentování jednotlivých činností a jejich rozvoje.

Podporovat VŠ knihovny v rekonstrukcích, aby mohly poskytovat příjemné a vhodné prostředí ke studiu, zaznělo jako další bod do nové koncepce. Je zajímavé, že v různých částech výzkumu kladli respondenti důraz pouze na pohodlí a dobré pracovní prostředí pro studenty, nikoliv pro samotné knihovníky. VŠ knihovny by měly být podporovány ve větší automatizaci svých činností. Ta by neměla být vnímána negativně, protože nabízí možnosti knihovníky uplatnit se na více potřebných pozicích (referenční knihovník, informační specialista atd.).

Z rozhovorů s Odborníky a Studentkami zazněla také nová funkce VŠ knihoven, jedná se o komunitní roli, na kterou byly otázky také v dotazníku. Z těchto tří částí výzkumu vyšel pozitivní pohled na tuto funkci, avšak během focus group Knihovníci odmítli tuto roli zařadit do VŠ knihoven, považují důležitější poskytovat podporu vědě a výzkumu, komunitní funkci by se měly věnovat veřejné městské knihovny. Pokud by se komunitní role VŠ knihoven měla objevit v nové koncepci AKVŠ, je potřeba provést průzkum mínění v hlubším provedení, diskutovat a provést větší osvětu, proč by tato role měla být podporována. Tato opatření by však měla být prováděna při jakýkoliv plánovaných změnách.

Podpora vědy a výzkumu bývá nedílnou součástí koncepčních dokumentů nejen v českém prostředí, ale také v zahraniční praxi. Z různých částí výzkumu lze usoudit, že toto téma je stále aktuální a mělo by být řešeno i v budoucnosti.

Tvůrci by v koncepčních dokumentech měli stanovovat cíle, které lze reálně splnit (ať už po kapacitní, nebo finanční stránce). Je nutné mít na paměti, že se často jedná o dokumenty sestavené na časové rozmezí tří až pěti let. Během této doby nemusí být realizace některých projektů reálná, proto by bylo lepší témata v koncepcích opakovat a docílit tak kvalitního splnění cíle.

Dbát na rozvoj vysokoškolského knihovnictví však není úkolem pouze pro AKVŠ a jednotlivé VŠ knihovny. Rozvoj v této oblasti by měl být v zájmu samotných vysokých škol a MŠMT.

7. Závěr

Diplomová práce se zabývala vysokoškolským knihovnictvím. Vysokoškolské knihovny jsou nedílnou součástí studia, výuky a vědecké práce. Poskytuje podporu celé akademické obci pomocí různých služeb, tištěných i elektronických fondů a nástrojů v různých formách. Česká republika nemá pouze hustou síť veřejných městských knihoven, ale také právě vysokoškolských, ačkoliv povinnost zakládat knihovny není veřejným vysokým školám uložena. Z těchto důvodů je třeba dbát na jejich vývoj, aby byly knihovny tohoto typu schopny poskytovat neustále kvalitní zdroje, služby a nástroje. Práce přinesla stručnou charakteristiku vysokoškolských knihoven, představila významné asociace pro akademické knihovny.

Diplomová práce přiblížila současné české a zahraniční dokumenty, jejich obsahová analýza napomohla následně při výzkumu a porozumění problematice koncepčních dokumentů pro akademické knihovny. Pomocí výzkumu byly identifikovány silné a slabé stránky, příležitosti knihoven veřejných vysokých škol v ČR. Právě tyto aspekty jsou důležité při tvoření koncepčních dokumentů.

Práce identifikovala oblasti, kterým by se v novém koncepčním dokumentu mohla zabývat AKVŠ. Některá témata se mohou opakovat ze stávající Strategie AKVŠ, jedná se však o žádaný proces, aby se docílilo úspěšného zavedení nových služeb, nástrojů, k dostatečné připravenosti VŠ knihovníků. Může se jednat o oblasti, které jsou nevyčerpatelné a je potřeba je provádět neustále (podpora vědy a výzkumu, vzdělávání uživatelů a pracovníků knihoven, informační zdroje, ...).

Z výzkumu vyplynulo, že ačkoliv se v českém prostředí nachází dobrá síť knihoven, nedochází k dostatečné spolupráci, ani k dostatečnému sdílení zkušeností. V nové koncepci by se na tyto dva aspekty měl klást větší důraz. Nové role VŠ knihoven nelze aplikovat radikálně, jejich zavádění by mělo probíhat postupně, a to v případě, že VŠ knihovna je schopna poskytovat své primární funkce v dobré kvalitě.

Tvorba koncepčních dokumentů je činnost, na které se musí sejít více subjektů, není to činnost pouze jednotlivé VŠ knihovny, či asociace. Koncepční dokumenty jsou důležitým nástrojem udávajícím směr, kterým se VŠ knihovna vydává, jaké cíle si stanovuje. Zároveň se jedná o vyjádření požadavků univerzity, která by měla být přítomna během celého procesu tvorby tohoto typu dokumentu.

Je třeba závěrem zdůraznit, že charakter a rozsah této diplomové práce nejsou schopny pojmut celou problematiku koncepčních dokumentů VŠ knihoven. Výsledky této práce mohou být využity pro další výzkumné práce a pro potřeby AKVŠ.

8. Seznam použité literatury a zdrojů

- About ACRL. *Association of College & Research Libraries* [online]. Chicago: American Library Association, 2019a [cit. 2019-12-02]. Dostupné z: <http://www.ala.org/acrl/aboutacrl>.
- About us. *LIBER (Ligue des Bibliothèques Européennes de Recherche = Association of European Research Libraries)* [online]. Hague: National Library of the Netherlands, [2019b] [cit. 2019-12-02]. Dostupné z: <https://libereurope.eu/about-us/>.
- About SCONUL. *SCONUL* [online]. London: SCONUL, 2020 [cit. 2020-02-27]. Dostupné z: <https://www.sconul.ac.uk/page/about-sconul>.
- ACRL History. *Association of College & Research Libraries* [online]. Chicago: American Library Association, 2019b [cit. 2019-12-02]. Dostupné z: <http://www.ala.org/acrl/aboutacrl/history/history>.
- ACRL Plan for Excellence. *Association of College & Research Libraries* [online]. Chicago: American Library Association, 2020b [cit. 2020-03-03]. Dostupné z: <http://www.ala.org/acrl/aboutacrl/strategicplan/stratplan>.
- Advocacy & Public Policy. *Association of Research Libraries* [online]. Washington: Association of Research Libraries, [2019c] [cit. 2020-03-02]. Dostupné z: <https://www.arl.org/category/our-priorities/advocacy-public-policy/>.
- Association of Research Libraries. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2019-11-25]. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/Association_of_Research_Libraries.
- BARTOŠEK, Miroslav et al. *Otevřený přístup k vědeckým informacím: současný stav v České republice a ve světě*. První vydání. Brno: České vysoké učení technické v Brně - Nakladatelství VUTIUM, 2016. 265 stran. ISBN 978-80-214-5282-4. Dostupné také z: <https://dspace.vutbr.cz/handle/11012/61751>.
- BULOVÁ, Kateřina. Akademické knihovny. In: *WikiKnihovna* [online]. WikiKnihovna, 2011-, naposledy edit. 2014-12-04 [cit. 2019-08-28]. Dostupné z: http://wiki.knihovna.cz/index.php/Akademick%C3%A9_knihovny
- CEJPEK, Jiří, Jan ČINČERA, Ivan HLAVÁČEK a Pravoslav KNEIDL. *Dějiny knihoven a knihovnictví*. 2. dopl. vyd. Praha: Karolinum, 2002. ISBN 80-246-0323-3.
- CUBR, Ladislav, HAVLOVÁ, Jaroslava. Dokument digitální původem. In: *KTD: Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV)* [online]. Praha

- : Národní knihovna ČR, 2003- [cit. 2020-04-04]. Dostupné z: https://aleph.nkp.cz/F/?func=direct&doc_number=000014624&local_base=KTD.
- ČESKO. Zákon č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách). Dostupné také z: <http://www.msmt.cz/vyzkum-a-vyvoj-2/zakon-c-111-1998-sb-o-vysokych-skolach>.
 - Členství v mezinárodních organizacích. *Asociace knihoven vysokých škol ČR* [online]. c2003-2019b [cit. 2019-11-19]. Dostupné z: <https://akvs.cz/o-asociaci/clenstvi-v-mezinarodnich-organizacich/>.
 - Data & Analytics. *Association of Research Libraries* [online]. Washington: Association of Research Libraries, [2019d] [cit. 2020-03-02]. Dostupné z: <https://www.arl.org/category/our-priorities/data-analytics/>.
 - Diversity, Equity & Inclusion. *Association of Research Libraries* [online]. Washington: Association of Research Libraries, [2019e] [cit. 2020-03-02]. Dostupné z: <https://www.arl.org/category/our-priorities/diversity-equity-inclusion/>.
 - Evidence knihoven, adresář knihoven evidovaných Ministerstvem kultury a související informace. *Ministerstvo kultury* [online]. [cit. 2020-02-29]. Dostupné z: <https://www.mkcr.cz/evidence-knihoven-adresar-knihoven-evidovanych-ministerstvem-kultury-a-souvisejici-informace-341.html>.
 - GONDOVÁ, Daniela. Stratégia rozvoja slovenského knihovníctva na roky 2015-2020. *IT lib*, 2015, **19**(1), s. 5-13. ISSN 1335-793X. Dostupné také z: <http://itlib.cvtisr.sk/buxus/docs/05%20strategia%20rozvoja.pdf>.
 - HENDL, Jan. Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál, 2016. 437 stran. ISBN 978-80-262-0982-9.
 - Historie. *Asociace knihoven vysokých škol ČR* [online]. c2003-2019a [cit. 2019-09-03]. Dostupné z: <https://akvs.cz/o-asociaci/historie/>.
 - History. *LIBER (Ligue des Bibliothèques Européennes de Recherche = Association of European Research Libraries)* [online]. Hague: National Library of the Netherlands, [2019a] [cit. 2019-12-02]. Dostupné z: <https://libereurope.eu/history-of-liber/>.
 - HORNOCHOVÁ, Petra. Klub vysokoškolských knihovníků SKIP žije!. *Bulletin SKIP* [online], 2018, **27**(1) [cit. 2019-09-05]. ISSN 1213-5828. Dostupné z: <https://bulletinskip.skipcr.cz/vsechna-cisla/prohlizet-cisla/2018-rocnik-27-cislo-1/klub-vysokoskolskych-knihovniku-skip-zije>.

- JANTZ, Ronald C. Innovation in academic libraries: An analysis of university librarians' perspectives. *Library and Information Science Research* [online]. 2012, **34**(1), 3-12 [cit. 2020-01-18]. DOI: 10.1016/j.lisr.2011.07.008. ISSN 0740-8188. Dostupné z: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S074081881100096X>.
- *Koncepce rozvoje knihoven v České republice na léta 2017-2020* [online]. Praha: Národní knihovna, cca 2017 [cit. 2020-03-27]. Dostupné z: <http://files.ukr.knihovna.cz/200000226-bbd23bcc2/Koncepce.pdf>.
- LANDOVÁ, Hana. Asociace knihoven vysokých škol ČR: 16 let spolupráce. *Duha: informace o knihách a knihovnách z Moravy*, 2018, **32**(3), s. 29-30. ISSN 0862-1985. Dostupné také z: <https://duha.mzk.cz/clanky/asociace-knihoven-vysokych-skol-cr-16-let-spoluprace>.
- Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (Praha, Česko). *Dlouhodobý záměr vzdělávací a vědecké, výzkumné, vývojové a inovační, umělecké a další tvůrčí činnosti pro oblast vysokých škol na období 2016-2020*. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 2015. Dostupné také v elektronické formě z: http://www.msmt.cz/uploads/odbor_30/Jakub/DZ_2016_2020.pdf.
- Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (Praha, Česko). *Výroční zpráva o stavu vysokého školství v České republice za rok 2011*. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 2012. Dostupné také v elektronické formě z: <http://www.msmt.cz/file/26471?highlightWords=V%C3%BDro%C4%8Dn%C3%AD+zpr%C3%A1va+stavu+vysok%C3%A9ho+%C5%A1kolstv%C3%AD+rok>.
- National Library Week. *American Library Association* [online]. Chicago: American Library Association, 2020a [cit. 2020-03-05]. Dostupné z: <http://www.ala.org/conferencesevents/celebrationweeks/natlibraryweek>.
- Our Priorities. *Association of Research Libraries* [online]. Washington: Association of Research Libraries, [2019b] [cit. 2020-03-01]. Dostupné z: <https://www.arl.org/our-priorities/>.
- PROCHÁSKOVÁ, Iva a RAMAJZLOVÁ, Barbora. Knihovní zákon a národní knihovní systém z pohledu vysokoškolské knihovny. *Knihovny současnosti 2002*. Brno: Sdružení knihoven ČR, 2002. s. 123-131. ISBN 80-86249-18-2. Dostupné také z: <http://sdruk.mlp.cz/data/xinha/sdruk/ks2002/2002-2-123.pdf>.
- PROCHÁSKOVÁ, Iva a RAMAJZLOVÁ, Barbora. Vztah vysokoškolských knihoven ke knihovnímu zákonu a jejich role v systému českých knihoven. *Knihovny současnosti*

2004. Brno: Sdružení knihoven ČR, 2004. s. 79-87. ISBN 80-86249-30-1. Dostupné také z: <http://www.sdruk.cz/data/xinha/sdruk/ks2004/2004-0-079.pdf>.
- *Registr vysokých škol a uskutečňovaných studijních programů* [online]. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, ©2019 [cit. 2020-04-20]. Dostupné z: <https://regvssp.msmt.cz/registrvssp/cvslis.aspx>
 - REICHEL, Jiří. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2009. 184 s. Sociologie. ISBN 978-80-247-3006-6.
 - *Research Libraris Powering Sustainable Knowledge in the Digital Age: LIBER Europe Strategy 2018-2022* [online]. Hague: LIBER, 2017. [cit. 2020-01-25]. Dostupné z: <https://libereurope.eu/wp-content/uploads/2017/11/LIBER-Strategy-2018-2022.pdf>.
 - Richter, Vít. Benchmarking knihoven: jak poznat dobrou knihovnu?. *Bulletin SKIP*, 2008, 17(2), s. 8-9. ISSN 1210-0927. Dostupné také z: https://bulletin.skipcr.cz/bulletin/Bull08_209.htm#ti.
 - RICHTER, Vít. Koncepce rozvoje knihoven v České republice na léta 2017 až 2020. *Čtenář: měsíčník pro knihovny*, 2017, 69(1), s. 3-6. ISSN 0011-2321. Dostupné také z: <https://svkkl.cz/ctenar/archiv/2017>.
 - SAUNDERS, Laura. Academic Libraries' Strategic Plans: Top Trends and Under-Recognized Areas. *The Journal of Academic Librarianship*. 2015, 41(3), 285-291. DOI: 10.1016/j.acalib.2015.03.011. ISSN 0099-1333. Dostupné také z: <https://linkinghub.elsevier.com/retrieve/pii/S009913331500052X>.
 - *SCONUL Strategy 2019-2020* [online]. London: SCONUL, 2019. [cit. 2020-02-27]. Dostupné z: <https://www.sconul.ac.uk/publication/sconul-strategy-2019-2022>.
 - Scholars & Scholarship. *Association of Research Libraries* [online]. Washington: Association of Research Libraries, [2019f] [cit. 2020-03-02]. Dostupné z: <https://www.arl.org/category/our-priorities/scholars-scholarship/>.
 - SODOMKOVÁ, Jana. Vysokoškolská knihovna. In: *KTD: Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV)* [online]. Praha: Národní knihovna ČR, 2003- [cit. 2019-07-26]. Dostupné z: http://aleph.nkp.cz/F/?func=direct&doc_number=000002032&local_base=KTD.
 - Standards, Guidelines, and Frameworks - Alphabetical List. *Association of College & Research Libraries* [online]. Chicago: American Library Association, 2020a [cit. 2020-03-03]. Dostupné z: <http://www.ala.org/acrl/standards/alphabetical>.
 - STOKLASOVÁ, Bohdana. Portál Knihovny.cz v závěru roku 2017. *Sdružení knihoven České republiky v roce 2017* [online]. Praha: Sdružení knihoven ČR, 2018. s. 17-18 [cit. 2020-03-03]. Dostupné z: <https://www.knihovny.cz/roce/2017>.

- 2020-04-07]. ISBN 978-80-86249-84-1. Dostupné z: <http://sdruk.mlp.cz/data/xinha/sdruk/2018/Ro%C4%8Denka/Rocenka%20SDRUK%202017%20LR%20DPS.pdf>.
- *Strategic Framework - May 2019 to May 2020* [online]. Ottawa: CARL, [2019]. [cit. 2020-02-27]. Dostupné z: <http://www.carl-abrc.ca/about-carl/strategic-directions/>.
 - Strategické materiály. *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy* [online]. Praha: MŠMT, 2020 [cit. 2020-03-03]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/vysoke-skolstvi/strategie-materialy>.
 - *Strategický plán 2019-2021* [online]. [Česko]: Asociace knihoven vysokých škol ČR, 2019. [cit. 2020-01-25]. Dostupné z: <https://akvs.upce.cz/wp-content/uploads/2019/03/AKVS-strateg-plan-2019-2021.pdf>.
 - *Strategie AKVŠ ČR 2016-2020* [online]. [Česko]: Asociace knihoven vysokých škol ČR, 2016. [cit. 2020-01-27]. Dostupné z: <https://akvs.cz/wp-content/uploads/2016/05/strategie2016-2020.pdf>.
 - Stratégia rozvoja slovenského knihovníctva na roky 2015-2020. *Knížnica*, 2015, **16**(2), s. 4-10. ISSN 1335-7026. Dostupné také z: http://www.snk.sk/images/Edicna_cinnost/Casopis_Kniznica/2015/Kniznica_2015_02.pdf.
 - *The State of America's Libraries 2019: A Report from the American Library Association* [online]. Chicago: American Library Association, 2019c, roč. 50. [2020-03-03] ISSN 0002-9769. Dostupné z: <http://digital.americanlibrariesmagazine.org/html5/reader/production/default.aspx?pubname=&edid=e654dfb5-8daa-482f-8998-4bbc7bba9468>.
 - Was ist Open Science? *OpenScienceASAP* [online]. [cit. 2020-02-12]. Dostupné z: <http://openscienceasap.org/open-science/>.
 - Who We Are. *Association of Research Libraries* [online]. Washington: Association of Research Libraries, [2019a] [cit. 2019-11-26]. Dostupné z: <https://www.arl.org/who-we-are/>.
 - WILDEMUTH, Barbara M. *Applications of social research methods to questions in information and library science*. Second edition. Santa Barbara, California: Libraries Unlimited, [2017]. ISBN 978-1-4408-3904-7.

9. Seznam tabulek a grafů

9.1 Tabulky

Tabulka 1 - Přehled vedoucích knihoven	64
Tabulka 2 - Přehled knihovníků.....	72
Tabulka 3 - Přehled studentů	79

9.2 Grafy

Graf č. 1 - Práce v oboru.....	45
Graf č. 2 - Reagování na zahraniční novinky	46
Graf č. 3 - Knihovníci a jiné pozice v rámci VŠ.....	50
Graf č. 4 - Komunitní role VŠ knihoven	53
Graf č. 5 - Zapojení VŠ knihoven do akcí	55
Graf č. 6 - Spolupráce: fakultní knihovny	56
Graf č. 7 - Informační vzdělávání	57
Graf č. 8 - Spolupráce ve vzdělávání	58
Graf č. 9 - Open Access	59
Graf č. 10 - Podpora Open Access od VŠ.....	59
Graf č. 11 - Podpora publikování.....	60
Graf č. 12 - Digitalizace.....	61
Graf č. 13 - Automatizace knihoven.....	62

10. Přílohy

Příloha 1 – Dotazník

Knihovníci a vysokoškolské knihovnictví

(Není-li označeno jinak, je otázka povinná)

Sekce 1:

Milé knihovnice, milí knihovníci,

jsem studentkou navazujícího magisterského studia oboru Informačních studií a knihovnictví na Univerzitě Karlově a touto cestou bych Vás chtěla poprosit o vyplnění tohoto dotazníku.

Dotazník je součástí výzkumu pro mou diplomovou práci, která se zaměřuje na sbírání dat a podkladů pro nový koncepční dokument Asociace knihoven vysokých škol ČR.

Dotazník napomůže indikovat hlavní oblasti rozvoje VŠ knihovnictví a definovat slabé a silné stránky VŠ knihoven.

V úvodu dotazníku se nachází obecné otázky týkající se Vašeho vzdělání, praxe, dále následují otázky zaměřené na služby VŠ knihoven, vzdělávání ve VŠ knihovnách, komunitní role VŠ knihoven, modernizaci a na podporu vědy a výzkumu.

Vyplnit dotazník Vám zabere průměrně 20-30 minut a je zcela anonymní.

Děkuji za spolupráci.

Marie Odehnalová

Sekce 2: Obecné otázky

Jste:

- Muž
- Žena

Jste z univerzity:

- Akademie múzických umění v Praze (AMU)
- Akademie výtvarných umění v Praze (AVU)
- Česká zemědělská univerzita v Praze (ČZU)

- České vysoké učení technické v Praze (ČVUT)
- Janáčkova akademie múzických umění v Brně (JAMU)
- Masarykova univerzita (MU)
- Mendelova univerzita v Brně (MENDELU)
- Ostravská univerzita (OU)
- Slezská univerzita v Opavě (SU)
- Technická univerzita v Liberci (TUL)
- Univerzita Hradce Králové (UHK)
- Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem (UJEP)
- Univerzita Karlova (UK)
- Univerzita Palackého v Olomouci (UP)
- Univerzita Pardubice (UPa)
- Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně (UTB)
- Veterinární a farmaceutická univerzita Brno (VFU Brno)
- Vysoká škola báňská-Technická univerzita Ostrava (VŠB-TUO)
- Vysoká škola ekonomická v Praze (VŠE)
- Vysoká škola chemicko-technologická v Praze (VŠCHT Praha)
- Vysoká škola polytechnická Jihlava (VŠPJ)
- Vysoká škola technická a ekonomická v Českých Budějovicích (VŠTE)
- Vysoká škola uměleckoprůmyslová v Praze (UMPRUM)
- Vysoké učení technické v Brně (VUT)
- Západočeská univerzita v Plzni (ZČU)
- Policejní akademie České republiky v Praze
- Univerzita obrany
- Národní technická knihovna (NTK)

Působíte v knihovně, která je:

- Centrální / Ústřední
- Fakultní
- Jiné... doplňte

V případě zájmu můžete uvést přímo název knihovny, ve které pracujete (nepovinné):

...

Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání?

- Středoškolské
- Vyšší odborné (DiS.)
- Vysokoškolské bakalářské (Bc.)
- Vysokoškolské magisterské (Mgr.)
- Vysokoškolské doktorandské (PhDr. / PhD.)

Která z níže uvedených kategorií zahrnuje Váš věk?

- 18-24
- 25-34
- 35-44
- 45-64
- 65+

V oboru knihovnictví pracuji:

- 1-5 let
- 6-10 let
- 11-20 let
- 21-30 let
- 31-40 let
- 41-50 let

Na jaké pozici pracujete? (Můžete zvolit více možností, maximálně však 3)

- Knihovník ve službách
- Katalogizátor
- Akvizitér
- Rešeršér
- MVS a MMVS knihovník
- Vzdělávání uživatelů
- Open Access a podpora vědy
- Evidence publikační činnosti
- Správce EIZ
- Systémový knihovník
- Vedoucí knihovny

- Vedoucí oddělení
- Jiná... (doplňte)

Sekce 3: Vysokoškolské knihovnictví

Reaguje dle Vás české vysokoškolské knihovnictví dobře na novinky ve vysokoškolském knihovnictví v zahraničí?

1	2	3	4	5
Výborný				Nedostatečný

Okomentujte stručně svoji odpověď:

...

Co považujete za silnou stránku českých VŠ knihoven?

...

Co naopak považujete za nejslabší stránku českých VŠ knihoven?

...

Sekce 4: Služby Vaší knihovny

Kterou ze služeb, které Vaše VŠ knihovna nabízí, považujete za nejsilnější/nejllepší?

...

A kterou naopak za nejslabší?

...

Je nějaká služba, která Vám ve Vaší knihovně chybí a dle Vašeho názoru by měla být součástí nabízených služeb?

...

Sekce 5:

Vnímáte vysokoškolského knihovníka jako rovnocenného k jiným pozicích zajišťující pomoc pro studenty (studijní oddělení, poradenská centra atd.)?

- Ano
- Spíše ano
- Spíše ne
- Ne

Svoji odpověď můžete krátce zdůvodnit níže: (nepovinné)

...

Jak si myslíte, že Vaši knihovnu vnímají akademičtí pracovníci?

...

Jak si myslíte, že Vaši knihovnu vnímají další zaměstnanci univerzity?

...

Sekce 6: Komunitní role VŠ knihovny

Komunitní role je u knihoven čím dál častěji zmiňována a podporována. Měla by také VŠ knihovna podporovat tuto roli?

- Ano
- Spíše ano
- Spíše ne
- Ne

Svoji odpověď můžete krátce zdůvodnit níže: (nepovinné)

...

VŠ knihovna by měla být...

	Ano	Spíše ano	Spíše ne	Ne
Místem pro studium				
Centrem odpočinku				
Místem setkání studentů				

Zprostředkovatelem dalšího vzdělávání				
Místem kulturních akcí				
Podporou vědců				
Zprostředkovatelem odborných informací				

Jak vnímáte zapojení VŠ knihoven do celostátních akcí jako je „Noc vědců“, ale také například do akce „Noc s Andersenem“?

- Pozitivně
- Spíše pozitivně
- Spíše negativně
- Negativně

Sekce 7: Spolupráce

Probíhá spolupráce mezi jednotlivými fakultními knihovnami?

- Ano
- Ano, ale mohla by být lepší
- Ne, ale uvítal(a) bych ji
- Ne
- V rámci naší univerzity nefungují fakultní knihovny, nedokážu posoudit

Probíhá spolupráce s ostatními součástmi univerzity?

	Ano	Nevím	Ne	Nejsem si vědom(a) této součásti na naší univerzitě, nemohu tedy posoudit
IT (ÚVT) oddělení				
Ekonomické oddělení				
Personální oddělení				
Zahraniční oddělení				
Studijní oddělení				
Informační a poradenské oddělení				
Oddělení vědy				

Sekce 8: Vzdělávání

Jedním ze základních rysů VŠ knihovny se uvádí poskytování informačního vzdělávání studentům. Jedná se z Vašeho pohledu o stále aktuální téma?

- Ano
- Spíše ano
- Spíše ne
- Ne

Je dostatečné spolupráce mezi VŠ/fakultou a knihovnou v tomto směru?

- Ano
- Spíše ano
- Spíše ne
- Ne

Sekce 9: Podpora vědy a výzkumu

Věnuje se Vaše knihovna problematice Open Accessu (bez ohledu na podporu od samotné VŠ)?

- Ano
- Spíše ano
- Spíše ne
- Ne

Myslíte si, že Vaše vysoká škola dostatečně podporuje Open Access?

- Ano
- Spíše ano
- Spíše ne
- Ne

Svoji odpověď můžete krátce zdůvodnit níže: (nepovinné)

...

Nabízí knihovna konzultace ohledně publikování v odborných časopisech a publikacích?

- Ano
- Nejsem si vědom(a) této služby

- V minulosti knihovna nabízela, nyní již ne

Propaguje knihovna elektronické informační zdroje?

1 2 3 4 5

Vynikající propagace

Špatná propagace

Měla by se VŠ knihovny věnovat také digitalizaci?

- Ano
- Spíše ano
- Spíše ne
- Ne

Sekce 10: Prostory knihoven

Jak vnímáte postupnou automatizaci knihoven (biblioboxy, selfcheck)?

- Pozitivně
- Spíše pozitivně
- Spíše negativně
- Negativně

Svoji odpověď můžete krátce zdůvodnit níže: (nepovinné)

...

Měly by fyzické dokumenty ustoupit více místům ke studování?

- Ano
- Spíše ano
- Spíše ne
- Ne

Ve vysokoškolské knihovně by se mělo vyskytovat následující: (Lze vybrat více možností)

- Dětský koutek
- Týmové a individuální studovny
- Počítačové studovny

- Kavárna
- Kuchyňka pro studenty
- Relaxační zóna
- Jiná... (doplňte)

Sekce 11: Modernizace knihoven

Modernizace knihoven bývá v zahraničních strategických plánech uváděn jako jeden ze základních bodů. Jak na tento fakt nahlížíte Vy?

- Ano, měla by být součástí strategických plánů
- Ne, nemusí být součástí strategických plánů
- Jiná...

Myslíte si, že je v ČR podporována:

	Ano	Spíše ano	Spíše ne	Ne
Modernizace VŠ knihoven				
Rekonstrukce VŠ knihoven				

Sekce 12:

Děkuji za Váš čas.

Pokud byste byli rádi součástí v dalších částech výzkumu pro diplomovou práci, můžete níže vyplnit e-mailová kontakt, na který si přejte být osloveni.

Marie Odehnalová

Kontaktní e-mail: ...

Příloha 2 – Informovaný souhlas (Strukturované rozhovory)

Strana č. 1

Informovaný souhlas

Rozvoj knihoven veřejných vysokých škol v ČR: podklady pro přípravu koncepčního dokumentu

Řešitelka diplomové práce: Bc. Marie Odehnalová

Kontakt: OdehnalovaM@gmail.com, +420 605 045 806

Vedoucí diplomové práce: PhDr. Hana Landová, Ph.D.

Kontakt: hanalandova@lib.czu.cz

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav informačních studií a knihovnictví

<https://uisk.ff.cuni.cz/>

Informace o cíli výzkumu, jeho průběhu a možných rizicích

Cílem výzkumu k diplomové práci „Rozvoj knihoven veřejných vysokých škol v ČR: podklady pro přípravu koncepčního dokumentu“ je získat data, které napomohou k přípravě koncepčního dokumentu AKVŠ do roku 2025. Výzkumná část diplomové práce je složena celkem ze tří různých výzkumných metod.

Pro sběr dat v rámci této části výzkumu budou použity strukturované rozhovory.

Účast ve výzkumu nepředstavuje pro účastníky žádné riziko. Pokud je účastníkům některý otázka nepříjemná, nemusí na ni odpovídat a má také právo kdykoliv rozhovor přerušit, a i bez uvedení důvodů v něm nepokračovat.

Identita účastníků bude známa jen řešitelce a vedoucí diplomové práce, kteří s ní budou pracovat v souladu se zákonem o ochraně dat (každý rozhovor je zpracován pod unikátním kódem).

***Rozvoj knihoven veřejných vysokých škol v ČR: podklady pro přípravu
koncepčního dokumentu***

Účast ve výzkumu je dobrovolná, není nijak honorována a anonymní.

Účastník může kdykoliv a bez udání důvodu svoje zapojení do výzkumu ukončit.

Všechna data účastníků výzkumu shromážděná v jeho průběhu (záznamy rozhovorů, poznámky, popř. další data shromážděná za účelem výzkumu) budou až do okamžiku jejich úplné anonymizace zpřístupněna pouze řešitelce diplomové práce.

Prohlášení účastníka výzkumu

Byl/a jsem seznámen/a s cílem, průběhem, metodami sběru dat i riziky zapojení do výzkumu.

Souhlasím s tím, že data získaná mým zapojením do výzkumu budou zpracována řešitelkou práce a v anonymní formě mohou být použita pro výzkumné účely, a to včetně jejich publikování.

Měl/a jsem možnost se řešitelky zeptat na vše, co jsem považoval/a za podstatné a nutné vědět. Na své dotazy jsem dostal/a jasnou a srozumitelnou odpověď.

Měl/a jsem možnost vše si řádně a v klidu zvážit.

Tento informovaný souhlas je vyhotoven ve dvou stejnopisech, každý s platností originálu, jeden obdrží účastník výzkumu a druhý řešitelka diplomové práce.

V Praze dne: _____

Jméno, příjmení a podpis účastníka výzkumu:

Marie Odehnalová, řešitelka diplomové práce: odehnalova

Příloha 3 – Informovaný souhlas (focus group)

Strana č. 1

Informovaný souhlas

Rozvoj knihoven veřejných vysokých škol v ČR: podklady pro přípravu konceptního dokumentu

Řešitelka diplomové práce: Bc. Marie Odehnalová

Kontakt: OdehnalovaM@gmail.com, +420 605 045 806

Vedoucí diplomové práce: PhDr. Hana Landová, Ph.D.

Kontakt: hanalandova@lib.czu.cz

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav informačních studií a knihovnictví

<https://uisk.ff.cuni.cz/>

Informace o cíli výzkumu, jeho průběhu a možných rizicích

Cílem výzkumu k diplomové práci „Rozvoj knihoven veřejných vysokých škol v ČR: podklady pro přípravu konceptního dokumentu“ je získat data, které napomohou k přípravě konceptního dokumentu AKVŠ do roku 2025. Výzkumná část diplomové práce je složena celkem ze tří různých výzkumných metod.

Pro sběr dat v rámci této části výzkumu bude použit focus group se skupinovou diskuzí.

Účast ve výzkumu nepředstavuje pro účastníky žádné riziko. Pokud je účastníkům některý otázka nepříjemná, nemusí na ni odpovídat a má také právo kdykoliv rozhovor přerušit, a i bez uvedení důvodů v něm nepokračovat.

Identita účastníků bude známa jen řešitelce a vedoucí diplomové práce, kteří s ní budou pracovat v souladu se zákonem o ochraně dat (každý rozhovor je zpracován pod unikátním kódem).

Informovaný souhlas

Rozvoj knihoven veřejných vysokých škol v ČR: podklady pro přípravu konceptního dokumentu

Účast ve výzkumu je dobrovolná, není nijak honorována a anonymní.

Účastník může kdykoliv a bez udání důvodu svoje zapojení do výzkumu ukončit.

Všechna data účastníků výzkumu shromážděná v jeho průběhu (záznamy rozhovorů, poznámky, popř. další data shromážděná za účelem výzkumu) budou až do okamžiku jejich úplné anonymizace zpřístupněna pouze řešitelce diplomové práce.

Prohlášení účastníka výzkumu

Byl/a jsem seznámen/a s cílem, průběhem, metodami sběru dat i riziky zapojení do výzkumu.

Souhlasím s tím, že data získaná mým zapojením do výzkumu budou zpracována řešitelkou práce a v anonymní formě mohou být použita pro výzkumné účely, a to včetně jejich publikování.

Měl/a jsem možnost se řešitelky zeptat na vše, co jsem považoval/a za podstatné a nutné vědět.

Na své dotazy jsem dostal/a jasnou a srozumitelnou odpověď.

Měl/a jsem možnost vše si řádně a v klidu zvážit.

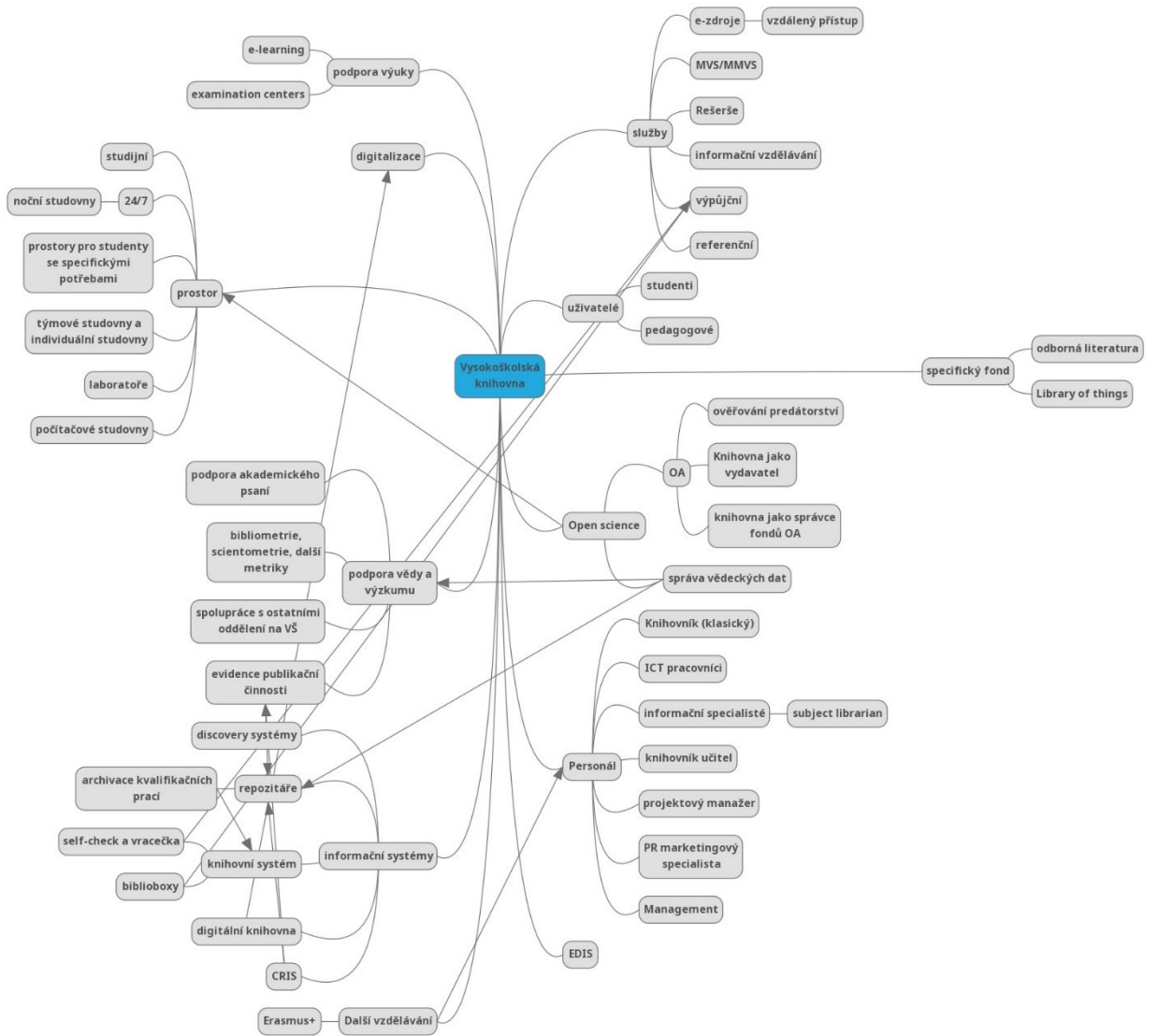
Tento informovaný souhlas je vyhotoven ve dvou stejnopisech, každý s platností originálu, jeden obdrží účastník výzkumu a druhý řešitelka diplomové práce.

V Plaze dne: _____

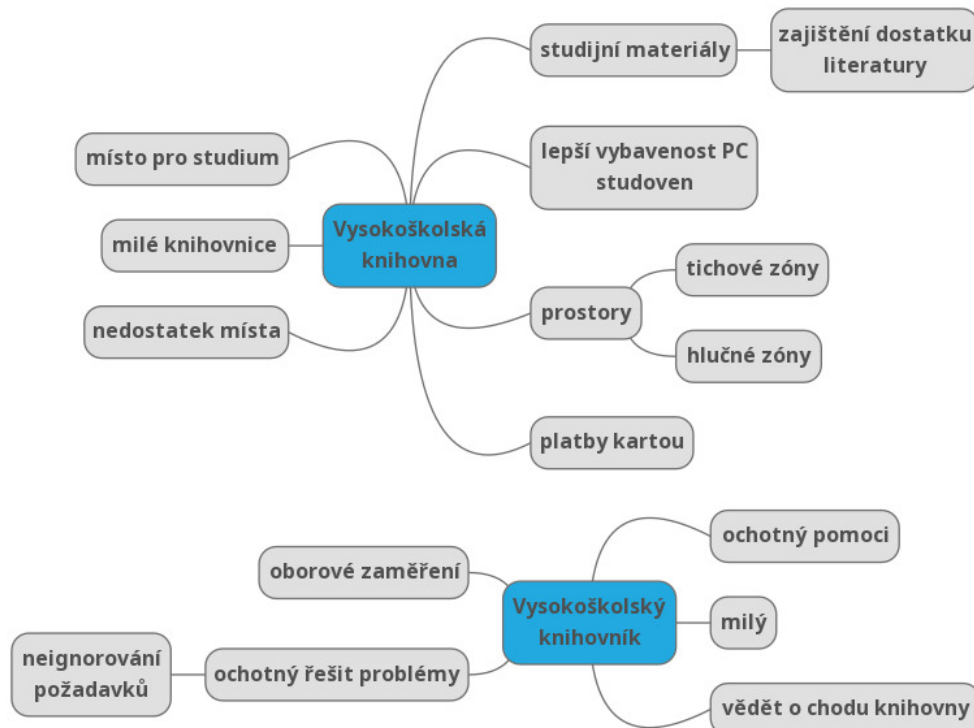
Jméno, příjmení a podpis účastníka výzkumu:

Marie Odehnalová, řešitelka diplomové práce: Odehnalová

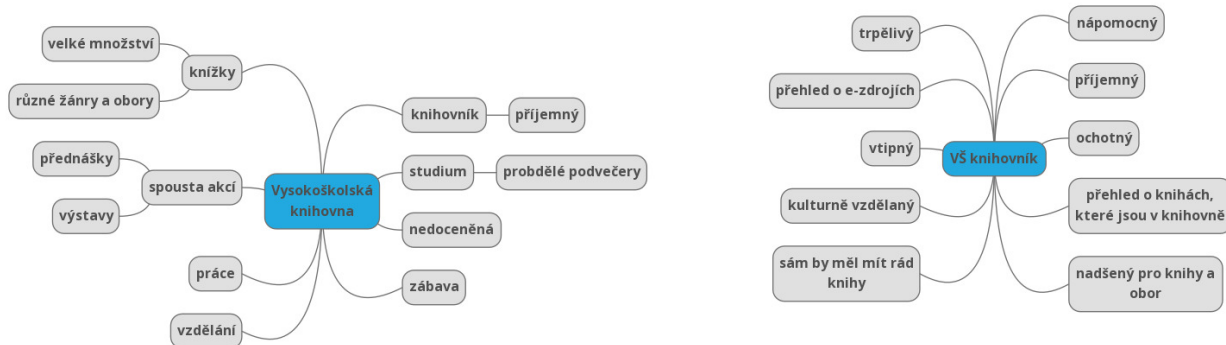
Příloha 4 – Myšlenková mapa (knihovníci)

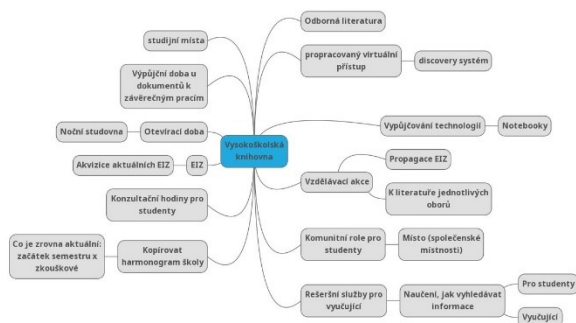
Příloha 5 – Myšlenkové mapy (Studentky)

Myšlenková mapa Studentky č. 1

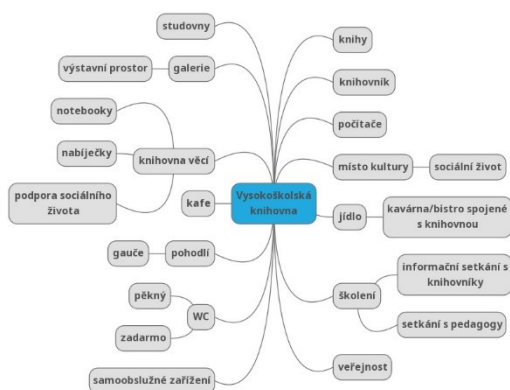
Myšlenková mapa Studentky č. 2

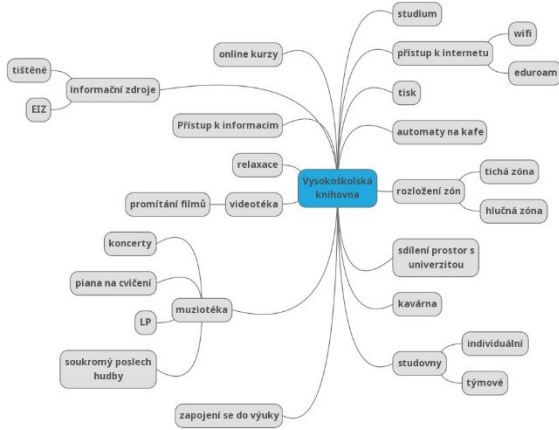
Myšlenková mapa Studentky č. 3

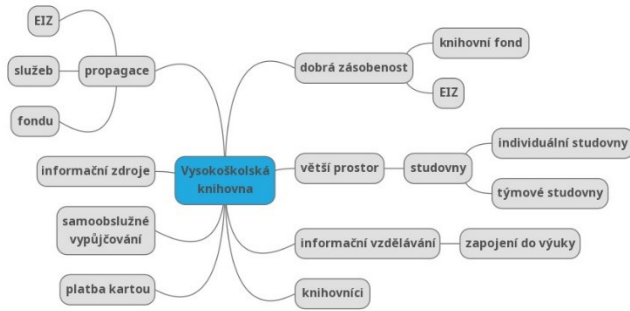
Myšlenková mapa Studentky č. 4

Myšlenková mapa Studentky č. 5

Myšlenková mapa Studentky č. 6

Myšlenková mapa Studentky č. 7